

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

**KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE**

ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ V KLUBU SENIORŮ

HOBBY EDUCATION IN THE SENIORS' CLUB

Magisterská diplomová práce

Obor studia: Andragogika

Autor: Bc. Alice Lenerová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „Zájmové vzdělávání v klubu seniorů“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Jeseníku dne 30.11.2021

Podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala Doc. PhDr. Daně Sýkorové, Ph.D. za její vstřícný přístup, cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěla k vypracování této práce.

Anotace

| | |
|-----------------------------|---|
| Jméno a příjmení: | Bc. Alice Lenerová |
| Katedra: | Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie |
| Obor studia: | Andragogika |
| Obor obhajoby práce: | Andragogika |
| Vedoucí práce: | Doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D. |
| Rok obhajoby: | 2022 |

| | |
|-------------------------|---|
| Název práce: | Zájmové vzdělávání v klubu seniorů |
| Anotace práce: | Diplomová práce je zaměřena na problematiku zájmového vzdělávání dospělých, konkrétně seniorů. Charakterizuje zájmové vzdělávání, definuje jeho cíle, typy, formy, funkce, motivace účastníků, bariéry, které jim brání ve vzdělávání a identifikuje tak postavení zájmového vzdělávání v rámci celoživotního vzdělávání. Diplomová práce si klade za cíl poukázat na důležitost a význam zájmového vzdělávání seniorů, a na příkladu z praxe nás seznamuje, jak je možné přistupovat k řešení této problematiky. |
| Klíčová slova: | Celoživotní vzdělávání, vzdělávání dospělých, zájmové vzdělávání dospělých, senior, zájem, potřeba, volný čas, dospělost, motivace, bariéry |
| Title of Thesis: | Hobby education in the seniors' club |
| Annotation: | The diploma thesis is focused on the issue hobby education of adults, specifically seniors. It characterizes hobby education, defines its goals, types, forms, functions, motivations of participants, barriers that prevent them in education and thus identifies the position of hobby education in lifelong learning. The diploma thesis aims to point out the |

| | |
|---------------------------------------|---|
| | importance and significance of hobby education of seniors, and on an example from practice acquaints us with how it is possible to approach the solution of this issue. |
| Keywords: | Lifelong learning, adult education, hobby adult education, senior, interest, need, free time, adulthood, motivation, barriers |
| Názvy příloh vázaných v práci: | Harmonogramy A3V v období let 2015-2020 Vzor informovaného souhlasu účastníků výzkumu Ukázka postupu kódování |
| Počet literatury a zdrojů: | 64 |
| Rozsah práce: | 118 s. (185 781 znaků s mezerami) |

Obsah

| | |
|--|-----------|
| ÚVOD..... | 11 |
| 1. CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ..... | 13 |
| 1.1. Historie celoživotního vzdělávání..... | 13 |
| 1.2. Andragogika..... | 14 |
| 1.2.1. Výchova a vzdělávání..... | 15 |
| 1.2.2. Celoživotní vzdělávání..... | 16 |
| 1.3. Celoživotní vzdělávání & celoživotní učení..... | 17 |
| 1.4. Etapy celoživotního vzdělávání..... | 22 |
| 1.5. Realizace celoživotního vzdělávání..... | 24 |
| 2. ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ..... | 26 |
| 2.1. Zájem a potřeba..... | 28 |
| 2.2. Volný čas..... | 32 |
| 2.3. Senior jako účastník zájmového vzdělávání..... | 35 |
| 2.3.1. Senior..... | 36 |
| 2.3.2. Stáří a jeho specifické projevy..... | 38 |
| 2.3.3. Motivace a bariéry ve vzdělávání seniorů..... | 41 |
| 2.4. Formy zájmového vzdělávání..... | 45 |
| 2.5. Typy zájmového vzdělávání..... | 51 |
| 2.6. Funkce a cíle zájmového vzdělávání..... | 56 |
| 2.7. Instituce poskytující zájmové vzdělávání pro seniory..... | 59 |
| 3. KLUB SENIORŮ V JESENÍKU..... | 66 |
| 3.1. Demografie města a regionu včetně jeho prognózy..... | 66 |
| 3.2. Metodologie výzkumu..... | 67 |
| 3.2.1. Výzkumný problém..... | 68 |
| 3.2.2. Volba výzkumné strategie..... | 70 |

| | |
|--|------------|
| 3.2.3. Výzkumný soubor..... | 78 |
| 3.2.4. Etické aspekty výzkumného šetření..... | 80 |
| 3.2.5. Realizace sběru a zpracování dat..... | 81 |
| 3.3. Analýza a interpretace dat..... | 85 |
| 3.3.1. Charakteristika Klubu seniorů v Jeseníku..... | 86 |
| 3.3.2. Výsledky výzkumného šetření..... | 103 |
| 3.3.3. Diskuse..... | 107 |
| ZÁVĚR..... | 108 |
| Seznam použitých zdrojů..... | 112 |
| Seznam použitých obrázků..... | 117 |
| Seznam použitých tabulek..... | 117 |
| Seznam použitých zkratk..... | 118 |
| Seznam příloh..... | 118 |
| Přílohy..... | 119 |

ÚVOD

Zájmové vzdělávání v klubu seniorů. Proč volím právě tuto problematiku jako téma své diplomové práce? Průběžně se vzděláváme celý život, aniž bychom si to vůbec uvědomovali, a to nejen v současné době. Zájmové vzdělávání dospělých nám umožňuje rozvíjet, rozšiřovat, prohlubovat, ale i získávat nové vědomosti, znalosti, schopnosti a dovednosti. Oblast zájmového vzdělávání dospělých má i v dnešní době a naší společnosti stále své místo.

Podnětem k napsání práce na toto téma a také mým osobním motivem byl fakt, že po celou dobu své pracovní praxe se setkávám s předsudky, či nelichotivým hodnocením na adresu seniorů. Pracuji v Centru sociálních služeb v Jeseníku jako sociální pracovníce. Mojí „cílovou skupinou“ nejen v tomto centru, ale i v dřívějších pracovních zařazeních jsou již více než 30 let senioři. Chtěla bych prostřednictvím této práce ukázat, že to není žádná „podřadná“ skupina obyvatel, že se vyrovnají mladší generaci, přestože již mají svoje limity. Mnozí z nich se ještě pořád chtějí vzdělávat, učit se něco nového, užívat si života. Věřím, že zprostředkují náhled na problematiku zájmového vzdělávání dospělých, v tomto případě seniorů, ve vybrané instituci, v Klubu seniorů v Jeseníku.

Práci jsem strukturovala do tří kapitol. První kapitola se zabývá pojmem celoživotní vzdělávání a to nejen jeho historií, ale také jeho spojitostmi s andragogikou. Tyto poznatky nám umožňují ukotvit postavení zájmového vzdělávání v rámci celoživotního vzdělávání a vzdělávání dospělých. S pomocí odborné literatury zde charakterizuji pojmy výchova, vzdělávání, celoživotní vzdělávání, jeho etapy a také možnosti jeho realizace. Ve druhé kapitole zužuji svůj pohled na zájmové vzdělávání, jednu z etap celoživotního vzdělávání. Kromě charakteristiky pojmu zájmové vzdělávání, jeho formy či typy, vysvětluji i pojmy související - zájem, potřeba, volný čas. Část kapitoly

se věnuje účastníkům vzdělávání - seniorům a zprostředkovává ještě užší pohled na zájmové vzdělávání a to na zájmové vzdělávání seniorů. Setkáme se zde s pojmy senior, stáří, motivace, bariéry. Nevynechávám ve své charakteristice ani funkce a cíle vzdělávání a také instituce, které zájmové vzdělávání pro seniory poskytují. V poslední, třetí kapitole, interpretuji výsledek analýzy výzkumného šetření v konkrétní instituci zabývající se zájmovým vzděláváním seniorů. V první části této kapitoly seznamuji s výzkumným problémem, s cílem výzkumu, výzkumnými otázkami, dále také s volbou výzkumné strategie, včetně užitých metod a technik. Ve druhé části kapitoly formou případové studie popisuji vlastní realizaci výzkumu a v závěrečné části analyzuji, hodnotím a shrnuji zjištěná fakta. Hlavním cílem realizovaného výzkumu je zodpovězení výzkumné otázky, zda v klubu seniorů probíhá zájmové vzdělávání, resp. zda probíhající zájmové vzdělávání v Klubu seniorů v Jeseníku naplňuje znaky vzdělávací akce.

1. CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

V první kapitole seznamuji nejen s historií celoživotního vzdělávání a jeho souvislostmi s andragogikou, ale i s vlivy výchovy na vzdělávání. Dále představuji základní charakteristiky souvisejících pojmů a ukotvuji celoživotní učení v kontextu celoživotního vzdělávání. Popisuji etapy celoživotního vzdělávání a formy jeho realizace.

1.1. Historie celoživotního vzdělávání

I když se první zmínky o historii pojmu celoživotní vzdělávání, včetně vzdělávání dospělých, objevují již v období antiky, k dalšímu rozvoji pojmu, ale hlavně konceptu celoživotního vzdělávání dochází více až v době osvícenství. Pokud budeme pátrat v historii po pojmu celoživotní vzdělávání nelze také opomenout Komenského „Vševýchovu“.

V moderní době se pak o tento obor zajímali především pedagogové John Dewey, Eduard Lindeman či Basil Yeaxlee. Jejich názory představují učení jako integrální součást života. Vzdělávání i učení je tedy nikdy nekončícím procesem (Průcha & Veteška, 2012, s. 52).

Důležitým pro celoživotní vzdělávání se jeví rok 1970, který byl vyhlášen Organizací spojených národů rokem výchovy a vzdělávání a UNESCO zveřejnilo koncept celoživotního vzdělávání. Tento koncept byl dále rozpracován ve zprávě Mezinárodní komise pro rozvoj vzdělávání UNESCO pod názvem „Learning to be: The world of education today and tomorrow“ (Faure, 1972) a v následujících letech si získal celosvětovou popularitu. Jako další vznikaly koncepty, jejichž výsledkem byla celková změna pojetí role vzdělávání v životě jednotlivce i celé společnosti. Celoživotní vzdělávání začalo být chápáno jako doprovodný jev celého života a jako účinný nástroj v boji proti sociálnímu vyloučení a nezaměstnanosti, proti politickým i ekonomickým problémům. V druhé polovině 70. let 20. století se do popředí

dostává především finanční aspekt a vzdělání začíná být všeobecně chápáno jako součást společenské spotřeby, jako jedna z cílových hodnot prosperujícího hospodářství. Vznikl tak také koncept permanentního vzdělávání Rady Evropy, či cyklického vzdělávání OECD. V průběhu let, ale dochází k ústupu konceptu celoživotního vzdělávání do pozadí.

Obrat k lepšímu můžeme zaznamenat až s příchodem 90. let, kdy se vyspělé státy pod vlivem probíhajících změn (ropná krize, rozvoj informačních technologií, pád socialismu) znovu vracejí k pozapomenutému konceptu, který ovšem získává zcela novou dimenzi jako koncept celoživotního učení (Šerák, 2009, s. 14).

V kontextu této diplomové práce se budu zabývat v rámci celoživotního vzdělávání vzděláváním dospělých, tzn. vzděláváním v životní etapě dospělosti. Ve zjednodušené formě si mohu dovolit tvrdit, že historie, nebo dějiny vzdělávání dospělých předcházejí, nebo přímo spoluutvářejí dějiny andragogiky (vnímáno v užším pojetí jako vzdělávání dospělých).

1.2. Andragogika

V úvodu kapitoly pokládám pár otázek. Jak úspěšně řešit své problémy v osobním životě, v práci, ve volném čase? Lze zlepšit svoji orientaci v životě? Můžeme se případně v dospělém životě něco naučit nebo se zdokonalit?

Andragogika jako věda nedisponuje návody pro praktické vzdělávání dospělých, ale popisuje objektivní realitu, tzn. jakým způsobem se věci dějí. Bez popisu věcí by nebyla možná ani teorie, jak některé poznatky realizovat, v našem případě teorie a poznatky ze vzdělávání dospělých. Andragogika také nastiňuje, jakými cestami se osobnost člověka utváří. V tomto ohledu je andragogika nejen vědou teoretickou, ale i praktickou, snaží se ukázat, jak je možné člověku pomoci, aby se mohl seberealizovat. V praxi to znamená, že pomáhá člověku, aby se přizpůsobil změnám. Přizpůsobování, stejně jako

vzdělávání je celoživotní proces. Andragogika se tak může uplatnit ve všech oborech, které se zabývají dospělými, jejich výchovou a vzděláváním.

1.2.1. Výchova a vzdělávání

Pojmy výchova a vzdělávání k sobě nejen neodmyslitelně patří, ale jsou nositeli přístupů technologií nejrůznějších vědeckých disciplín. Patří mezi ně pedagogika a andragogika, jako disciplíny základní ale i další, jako je psychologie či sociologie. Výchovu můžeme definovat mnoha způsoby.

Podle Beneše je výchova charakterizována jako záměrné, cílevědomé a plánovité ovlivňování vychovávaného za účelem změny dispozic k jednání a chování v souladu s nějakým daným cílem. V průběhu jsou sledovány stanovené cíle. V organizacích obvykle výchovu a vzdělávání provádí kvalifikovaný profesionál – pedagog. Mezi pedagogem a vychovávaným průběžně dochází ke vzájemné interakci. Oba mají různé zkušenosti, potřeby, zájmy i hodnoty (Beneš, 2014, s. 16).

Průcha popisuje a definuje výchovu velmi podobným způsobem, jako proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji a vědomé, záměrné a cílevědomé utváření podmínek, které tyto pozitivní změny umožňují (Průcha, 2002, s. 114). Východisky k poznání výchovy se také velmi podrobně zabírá ve svém díle Brezinka (Brezinka, 2001).

Definici pojmu vzdělávání však výstižně charakterizuje Palán jako:

- proces uvědomělého a cílevědomého zprostředkování a aktivního utváření a osvojování soustavy vědeckých a technických vědomostí, intelektuálních a praktických dovedností a lidských zkušeností, utváření morálních rysů a osobitých zájmů. Z hlediska praktičnosti lze na tento proces pohlížet jako na vzdělávání jako činnost účastníků vzdělávacího procesu a také na vzdělávání jako činnost lektora,

- společensky zabezpečovaná diferencovaná činnost vzdělávacích institucí (Palán, 2002, s. 237).

Beneš v české pedagogice pojmu vzdělávání rozumí jako procesu předávání znalostí, dovedností a rozvíjení schopností. Jedná se tedy o převážně didaktickou záležitost, kdy jsou cíle realizovány cílevědomě, plánovitě a systematicky (Beneš, 2014, s. 16), naproti tomu Mužík ve své publikaci charakterizuje vzdělávání jako proces, v němž si člověk prostřednictvím vyučování osvojuje soustavu poznatků a činností, kterou vnitřním zpracováním – učením – přetváří ve vědomosti, dovednosti a postoje. Výsledkem vzdělávacího procesu je určitý stav - vzdělání (Mužík, 2005, s. 10).

V dnešní době usilujeme již o souhrnné označení pro tradiční spojení pojmů výchova a vzdělávání. Dvořáková to vystihuje jednoduchým obrázkem a využitím slova edukace:



Obrázek č. 1: Edukace jako spojení výchovy a vzdělávání

Zdroj: Dvořáková (2013, s. 11)

1.2.2. Celoživotní vzdělávání

Odvodit přesnou či výstižnou charakteristiku tohoto pojmu není tak snadné. Podle Bartoňkové je hlavním cílem celoživotního vzdělávání vytvořit takové sociální, politické a ekonomické prostředí, které umožní každému člověku bez výjimky v plném rozsahu rozvinout svůj talent a umožnit mu, aby realizoval svůj tvořivý potenciál s akcentem na zodpovědnost za vlastní život a dosažení osobních cílů. Jedná se o kontinuálně probíhající permanentní proces formování člověka zaměřený na rozvoj jeho vědomostí, schopností, způsobilostí a na získávání zkušeností, které mu umožní poznat včas své

možnosti a zapojit je do kultivace sebe samého, svého sociálního a profesního prostředí tak, aby přitom rozuměl i změnám, které probíhají v jeho makroprostředí. Důležitým typickým znakem celoživotního vzdělávání je dynamičnost, která se projevuje v neustálém přizpůsobování nově vznikajícím potřebám (Bartoňková, 2013, s. 14).

Bočková vysvětluje pojem celoživotní vzdělávání jako: „Celoživotní znamená celý život trvající“. Dle autorky se tak může člověk vzdělávat v podstatě od narození až do smrti. Důležitou informací je dle autorky také to, že člověk má možnost zapojit se do vzdělávacího procesu kdykoliv v průběhu svého života. V tomto smyslu je vnímán patrný přechod od vzdělávání časově a obsahově uzavřeného, situovaného do období dětství a dospívání, ke vzdělávání, které je otevřené po celý život a nabízí tak své vzdělání doplnit, rozšířit, prohloubit, či dokonce zcela změnit podle aktuálního zájmu a potřeb ve všech životních etapách (Bočková, 2002, s. 11).

1.3. Celoživotní vzdělávání & celoživotní učení

Jak bylo již výše uvedeno, proběhl v 90. letech návrat ke konceptu celoživotního učení (Šerák, 2009, s. 14). Pojem celoživotní vzdělávání bývá často zaměňován s pojmem celoživotní učení z důvodu nejasného užívání. Pojem vzdělávání je komplexnější a zahrnuje širší význam nežli celoživotní učení, které se vztahuje ke kognitivnímu procesu samotnému. Vzdělávání zahrnuje vyučování, hodnocení, organizace a také řízení vzdělávacích procesů, jedná se spíše o komplexní vzdělávací systém (Vyhnánková, 2007, s. 8).

Podle Bočkové můžeme řadit mezi hlavní znaky celoživotního vzdělávání toto:

- všeobecná dostupnost učebních možností bez ohledu na věk, pohlaví nebo zaměstnání, uznání významu mimoinstitucionálního učení v různých prostředích, neomezovaného na prostředí vzdělávacích institucí,
- rozmanitost prostředků a metod výuky a učení,
- u těch, kdo se učí, jsou podporovány osobní rysy potřebné pro navazující učení, vč. motivace a schopnosti využívat režim samostatného a nezávislého učení,
- koncepce celoživotního učení jako protiklad a alternativa k jednostranným vzdělávacím filozofiím, které pojímají vzdělávání jako proces vymezený začátkem a koncem (Bočková, 2002, s. 27).

Bartoňková vysvětluje celoživotní učení jako rozvoj lidského potenciálu (Bartoňková, 2013 s. 22). Uvádí jako zásadní rozdíl mezi vzděláváním a učením ten, že učení je činností jedince, zatímco vzdělávání (a výchova) je relativně souvislou řadou sociálních aktivit, která je obvykle spjata s určitou institucí. Palán definuje pojem učení jako proces, v průběhu kterého si učící získává a utváří nové poznatky, dochází k realizaci dispozic a jsou získávány zkušenosti bez ohledu na to, zda se tak děje vědomě, soustavně a záměrně (intencionálně) nebo bezděčně, náhodně, živelně, mimovolně či latentně (funkcionálně) (Palán, 2002, s. 116).

S pojmem celoživotní učení se setkáváme od devadesátých let 20. století. OECD rozpracovalo již dříve navrhované myšlenky učení jako kontinuálního procesu. Zásadní pak byla zpráva Mezinárodní komise pro vzdělávání UNESCO z roku 1996 *Learning: the treasure within* (Učení je skryté bohatství), známá i jako tzv. Delorsova zpráva. Došlo zejména ke zdůraznění procesu individuálního učení jako vlastní aktivity jedince. Učení bylo podle tohoto dokumentu založeno na čtyřech pilířích: učit se vědět, učit se jednat, učit se žít pohromadě s druhými, učit se být. Ve stejném roce prezentovala svůj renovovaný koncept celoživotního učení i OECD pod názvem *Lifelong*

learning for all (Celoživotní učení pro všechny). Tento koncept obsahoval deklarované cíle dosáhnout vyšší zaměstnanosti, ekonomického rozvoje, prohloubení demokracie a politické soudržnosti (Šerák, 2009, s. 15).

V roce 1996 do celosvětových diskusí na téma celoživotní učení následně výrazně zasáhla Evropská unie. Tento rok byl vyhlášen Evropským rokem celoživotního učení a aktivity s tím spojené doprovázela Bílá kniha o vzdělávání a odborné přípravě: vyučování a učení – cesta k učící se společnosti. Tento dokument jasně deklaroval klíčové role celoživotního učení pro rozvoj Evropské unie včetně všech zúčastněných zemí. Celoživotní učení je považováno za jeden z významných nástrojů k dosažení hlavních cílů Evropské unie - vytvoření sjednocené Evropy s vysokou a udržitelnou životní úrovní, vysoká zaměstnanost vyspělé pracovní síly, společnosti soudržné s aktivními občany, kteří se mohou sami individuálně realizovat (Rabušicová & Rabušic, 2008, s. 9-10).

Podobné myšlenky nalezneme v Memorandu o celoživotním učení (2000). Uvádí se zde šest základních východisek, na jejich základě by mělo celoživotní učení probíhat:

- nové základní dovednosti pro všechny,
- více investic do lidských zdrojů,
- inovace ve vyučování a učení,
- oceňování učení,
- přehodnocení poradenství,
- přiblížení učení domovu (Memorandum, 2000).

Tento dokument také průlomově deklaruje a formalizuje tři různé způsoby (formální, neformální a informální), kterými lze získat požadované dovednosti a kompetence. Zdůrazňuje, že společnost by měla podporovat a oceňovat všechny tři kategorie učení (Memorandum 2000).

V České republice byly vytvořeny další strategické dokumenty, které se snaží touto problematikou zabývat. Asi nejzásadnějším z nich je „Národní

program rozvoje vzdělávání v České republice“, tzv. Bílá kniha. Hned první z bodů hlavní strategické linie vzdělávací politiky zahrnuje „Realizaci celoživotního učení pro všechny“. Rekapituluje, že je nutné uspokojovat a vyvolávat vzdělávací potřeby dětí, mládeže a dospělých odpovídajícím zvyšováním kapacit ve školách a dalších vzdělávacích institucích tak, aby byla zajištěna dostupnost všech úrovní vzdělávání a poskytována příležitost k maximálnímu rozvoji různorodých schopností všem jedincům v průběhu celého života v souladu s principem spravedlivosti a využívání talentů (Bílá kniha, 2001, s. 87).

Jako další jsou známé např. „Operační program Rozvoj lidských zdrojů“, „Strategie rozvoje lidských zdrojů“, „Dlouhodobý záměr rozvoje vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy v ČR“. Tento dokument si klade za svůj hlavní cíl nastolení celoživotního učení jako běžné praxe. Zmíněná strategie také přináší podrobnou analýzu současné situace v České republice. Na jejím základě formuluje vize a strategie rozvoje celoživotního učení v ČR. Autoři upozorňují na to, že praxe nebude jednoduchým procesem. Nezbytné je dle nich zapojení všech zúčastněných stran. Nabídnutá vize zní: „Poskytnout všem skupinám populace v průběhu celého života příležitost k získávání a uznávání kvalifikací použitelných na trhu práce a ke zdokonalování klíčových kompetencí potřebných pro uplatnění v pracovním, občanském i osobním životě“ (Rabušicová & Rabušic, 2008, s. 18).

Posledním základním kamenem české vzdělávací politiky je „Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020“, nazývaná jednoduše jako „Strategie 2020“. S tímto materiálem souvisí také implementační dokument „Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2015–2020“. Společnou podstatou těchto dokumentů je obecná myšlenka celoživotního učení, pro jehož rozvoj má být vytvořen v České republice koncepční základ. Vzdělávací politika musí věnovat adekvátní pozornost všem hlavním typům vzdělávacích příležitostí.

Nezabývat se pouze formálním vzděláváním, ale obsáhnout i vzdělávání neformální a rozrůstající se oblastí informálního učení (Strategie 2020, 2014, s. 5).

Obecně platí, že až do dnešní doby se v rámci celoživotního vzdělávání stále vychází z dokumentů 90. let:

- UNESCO: „Učení: dosažitelný poklad“
- OECD: „Celoživotní učení pro všechny“
- EU: „Bílá kniha o vzdělávání“.

Aby byl člověk schopen učit se v každém věku, je nutné mít vypěstovaný pozitivní postoj k učení společně s dalšími návyky již od předškolní výchovy a základního vzdělávání (Bartoňková, 2013, s. 22). Celoživotní učení vyžaduje, aby na ně byl člověk dobře připraven. Zásadní rozdíl je spatřován v tom, že učení je činností jednotlivců, naopak vzdělávání a případně výchova je charakterizována jako souvislá řada sociálních aktivit, která je obvykle spjata s určitou institucí. Současně ale platí, že výchova a vzdělávání nejsou možné bez učení (Bartoňková, 2013, s. 21).

Celoživotní učení představuje koncepční změnu pojetí vzdělávání, jeho organizačního principu, kdy všechny možnosti učení nejen v tradičních institucích v rámci vzdělávacího systému, ale i mimo něj, jsou chápány jako propojený celek. Formalizovaný vzdělávací systém vytváří pro celoživotní vzdělávání nutné základy. Celoživotní učení umožňuje člověku vzdělávat se v různých stádiích jeho rozvoje v souladu s jeho zájmy a potřebami. Celoživotní učení je proces veškerého učení, které chápeme jako nepřerušené a kontinuální (Palán, 2008, str. 101).

Celoživotní učení a vzdělávání je proces získávání znalostí, dovedností, kompetencí a kvalifikací, které je možné v životě získávat různými způsoby, a to formálním, neformálním a informálním učením. Potřeba celoživotního učení je vyvolána všeobecnou dynamikou změn a především jejich rychlostí a

důsledků, které tyto změny přinášejí. Společnost by měla akceptovat a podporovat tyto tři způsoby učení ve stejné míře.

1.4. Etapy celoživotního vzdělávání

V příspěvku Pavla Mühlpachra zaznamenáváme, že představa, kdy výchova a vzdělávání člověka jsou omezeny na období jeho dětství a mládí, je už dávno překonaná. Výchova a v jejím rámci i vzdělávání je dnes chápáno jako proces celoživotní. Jedním z důležitých požadavků celoživotního vzdělávání je, aby příležitost k němu měli skutečně všichni. Vzdělávání ve starším věku se stává nutnou podmínkou pochopení života ve stále se měnícím světě. Prostřednictvím nových informací poskytuje seniorům možnost volby, jak uspořádat svůj vlastní život, jak být psychicky vyrovnanější a spokojenější. Například Havighurst vysvětluje vzdělávací potřeby seniorů na základě své teorie vývojových úkolů. Připomíná, že vzdělávání může usnadnit zvládnutí těchto vývojových úkolů v průběhu života a může pomoci zajistit úspěšný přechod a adaptaci v pozdějších stádiích. Může také zlepšit orientaci v nových životních situacích a schopnost samostatně se rozhodovat. Jedním z důležitých kompenzačních mechanismů je rozvíjení systému vzdělávání pro starší populaci. Výzkumy potvrzují, že vzdělávací aktivity v postproduktivním věku přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení, k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví (Mühlpachr, 2001, s. 90-92).

Již Komenský, ve své „Vševýchově“, rozdělil život člověka na osm období, jimž odpovídalo osm stupňů školy. K velmi podobnému rozdělení jednotlivých etap celoživotního vzdělávání se setkáváme v současné době u mnoha autorů. Např. Bartoňková rozděluje etapy na šest následujících:

1. předškolní výchova a vzdělávání,

2. základní výchova a vzdělávání po dobu povinné školní docházky na základních školách,
3. všeobecné vzdělávání realizované na gymnáziích,
4. odborné vzdělávání (příprava na povolání) realizované na středních odborných učilištích, vyšších odborných školách a školách vysokých,
5. vzdělávání dospělých zahrnující období jejich produktivního věku i období po skončení jejich ekonomické aktivity realizované různými subjekty (např. školami, podniky, vzdělávacími institucemi, rodinami, neformálními zájmovými skupinami, soukromými osobami a dalšími).
6. vzdělávání seniorů (Bartoňková, 2013, s. 16).

Bočková etapy celoživotního vzdělávání „zeštíhluje“ a ve své publikaci dělí etapy pouze na tři základní. Po detailnějším zamyšlení ale zjistíme, že je rozdělení velmi identické s předchozím schématem:

1. Předškolní výchova - zde uvádí, že předškolní výchova probíhá obvykle v rodině. Často se na ní ale podílí i různá zařízení realizující předškolní výchovu, jako jsou jesle a mateřská škola. Jesle pokládá autorka za velmi krajní řešení rodiny. Naopak mateřskou školu považuje za velmi důležitou instituci našeho vzdělávacího systému. Poukazuje na velmi důležité úkoly této instituce, např. vytváření vztahů s vrstevníky a také příprava dítěte na vstup do základní školy.
2. Školní vzdělávání - v této etapě v podstatě popisuje tři části školního vzdělávání:
 - a) Základní vzdělávání – jeho hlavním úkolem je poskytnout všeobecné vzdělání a vytvořit základ pro další vzdělávání a rozvoj jedince. Uvádí, že tato etapa je velmi důležitá z hlediska motivace k celoživotnímu učení. Škola jako vzdělávací instituce by měla naučit své žáky učit se efektivně a k učení používat také nejrůznější informační zdroje.
 - b) Příprava na povolání – dochází k ní především na nejrůznějších středních školách.

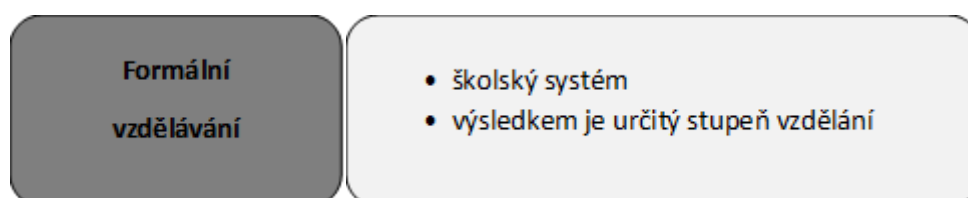
c) Příprava pro život a první zaměstnání – tato etapa je velmi diferencovaná z různých hledisek. Je určena pro výkon náročnějších profesí, pro které je obvykle nutné absolvovat vysokoškolské vzdělání.

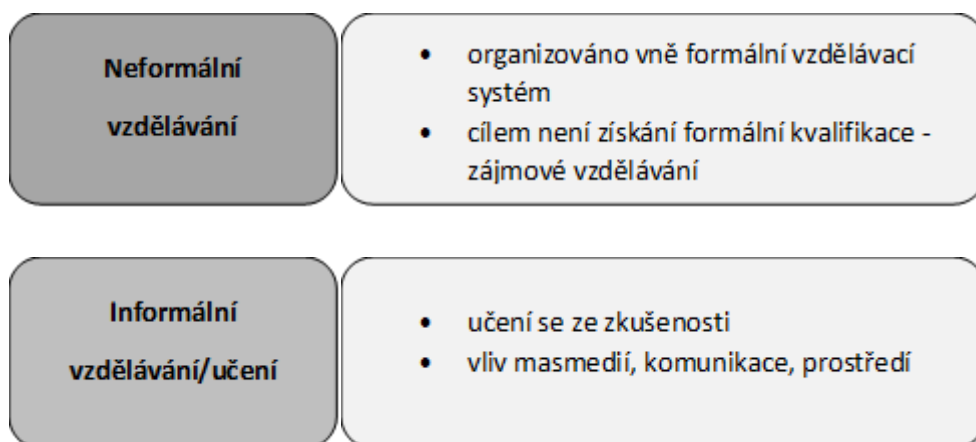
3. Vzdělávání dospělých – třetím závěrečným stádiem celoživotního vzdělávání je vzdělávání dospělých. K této fázi celoživotního vzdělávání dochází až po ukončení soustavného školního vzdělávání a je obvykle spojena s nástupem do prvního zaměstnání (Bočková, 2002, s. 11-12).

Výstižnou definici vzdělávání dospělých prezentuje Palán jako obecný pojem pro vzdělávání dospělé populace a zahrnuje veškeré vzdělávací aktivity, realizované jako řádné školské vzdělávání dospělých (získání stupně vzdělání) nebo jako další vzdělávání a vzdělávání seniorů. Proces cílevědomého a systematického zprostředkování, osvojování a upevňování schopností, znalostí, dovedností, návyků, hodnotových postojů i společenských forem jednání a chování osob, jež ukončily školní vzdělání a přípravu na povolání a vstoupily na trh práce (Palán, 1997, s. 130).

1.5. Realizace celoživotního vzdělávání

Ve „Strategii 2020“ jsou jednotlivé typy definované následovně: formální vzdělávání, neformální vzdělávání, informální vzdělávání (Strategie 2020, 2014). Bartoňková např. využívá toto přehledné schéma:





Obrázek č. 2: Typy celoživotního vzdělávání

Zdroj: Bartoňková (2013, s. 17)

Formální vzdělávání probíhá ve formálních vzdělávacích institucích, zejména ve školách a jeho prostřednictvím lze dosáhnout stupňů vzdělání (základního vzdělání, středního vzdělání, středního vzdělání s výučním listem, středního vzdělání s maturitní zkouškou, vyššího odborného vzdělání v konzervatoři, vyššího odborného vzdělání nebo vysokoškolského vzdělání) (Strategie 2020, 2014, s. 6). Šerák ve své publikaci vnímá všechny tři typy jako „učení“ a u formálního dodává, že mělo v celém vzdělávacím systému ještě v nedávné době dominantní a monopolní postavení (Šerák, 2009, s. 16).

Vedle toho neformální vzdělávání je obvykle zaměřeno na rozvoj znalostí, dovedností a schopností v zařízeních zaměstnavatelů, v soukromých vzdělávacích institucích, ve školských zařízeních (např. zájmové vzdělávání, které poskytuje účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na nejrůznější oblasti, nestátních neziskových organizacích, v knihovnách a dalších). Lze sem řadit i nejrůznější organizované volnočasové aktivity pro všechny věkové kategorie, například rekvalifikace, kurzy, školení nebo přednášky. Neodmyslitelnou nutností pro realizaci neformálního vzdělávání je účast odborného lektora, učitele, trenéra či proškoleného vedoucího (Strategie2020, 2014, s. 6).

Šerák popisuje tento typ vzdělávání v nejširším pojetí tak, že v podstatě zahrnuje tento název veškeré vzdělávací aktivity mimo školský systém, včetně vzdělávacího působení médií. Jako typický příklad uvádí zejména zájmové vzdělávání, ale i vzdělávání podnikové (Šerák, 2009, s. 16).

Bartoňková ještě uvádí další možnosti neformálního vzdělávání – kulturní vzdělávání, zdravotní kampaně. Uvádí také, že cílem neformálního vzdělávání není formální kvalifikace, ale poznání a řešení problémů účastníka pomocí vzdělávání (Bartoňková, 2013, s. 17).

Podle Indráka učení prostupuje celý náš život. Proces učení se samozřejmě nevztahuje pouze na školní docházku. Podílí se i na emocionálním vývoji, sociálních interakcích, na vývoji celé osobnosti. Učíme se nejen číst, psát a počítat, ale i mluvit, chodit, plavat, vázat uzly, čistit si uši. Učíme se, čeho se máme bát, co mít rádi, jak být zdvořilí apod. (Indrák, 2011, s. 34).

Každý člověk se může vzdělávat. Důležitý je však pozitivní postoj k učení a také návyky získané prostřednictvím vzdělávacích institucí. Vzdělávat se můžeme od narození prakticky až do smrti, a to buď kontinuálně po celý život, nebo se do vzdělávání lze zapojit kdykoliv v průběhu života, kdykoliv, kdy své již získané vzdělání potřebujeme prohloubit, rozšířit či doplnit.

2. ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Kapitolu druhou věnuji zájmovému vzdělávání, jedné z částí celoživotního vzdělávání, kdy nás dále bude nejvíce zajímat zájmové vzdělávání seniorů, nejen jako teoretické ukotvení následné empirické části této diplomové práce.

Co seniory vede k tomu se dále vzdělávat, jaké jsou jejich motivy, které vycházejí zřejmě z potřeb? Proč svůj volný čas vyplňují zájmy apod.? V těchto souvislostech také vysvětlím, kdo jsou účastníci zájmového vzdělávání a jaké

může mít zájmové vzdělávání formy a typy. V závěru kapitoly zdůrazním funkce a cíle zájmového vzdělávání pro seniory a také popíšu instituce, které zájmové vzdělávání pro seniory zprostředkovávají.

S pojmem zájmové vzdělávání jsme se již setkali v dokumentu Národní program rozvoje vzdělávání v České republice tzv. Bílé knize. Pojem zájmové vzdělávání je zde definován jako souhrn výchovně vzdělávacích, poznávacích, rekreačních a dalších systematických, ale i jednorázových činností a aktivit, směřujících k účelnému a efektivnímu naplnění volného času a umožňujících získat vědomosti a dovednosti mimo organizovanou školní výuku (Bílá kniha, 2001, s. 54).

Pospíšil vymezuje tento pojem jako souhrn krátkodobých i dlouhodobých forem, které umožňují edukační, tvůrčí i organizační volnočasové aktivity účastníků, směřující k saturaci jejich zájmu (Pospíšil, 2001, s. 46). Stejně jako Pospíšil se k tomuto pojmu zájmové vzdělávání vyjadřuje i Šerák (Šerák, 2009, s. 50). O zájmovém vzdělávání jako o aktivitě, kterou lidé zpravidla realizují ve svém volném čase, hovoří i Knotková. Volný čas chápe jako prostor pro různé aktivity, jež mohou být zájmové (naplňování osobních schopností, nadání, vlastního tvůrčího uplatnění), vzdělávací (realizace potřeby dalšího vzdělávání a učení, podněcování k učení, ale i k pozitivnímu trávení volného času), relaxační (naplnění potřeby klidu, pohody, uvolnění, odpočinku), integrační (sounáležitost ve skupině, pospolitost), či rekreační (naplnění potřeby zotavení, zdraví) (Knotová in Rabušicová & Rabušic, 2008, s. 171).

Deset typických a univerzálně aplikovatelných charakteristik pro celou oblast zájmového vzdělávání uvádí i Šerák. Patří mezi ně již zmíněný zájem, volný čas, dobrovolnost, svoboda výběru, místní příslušnost, uspokojení potřeb, pestrost obsahu, neutilitárnost, otevřenost, aktivita (Šerák, 2009, s. 52).

Je možné charakterizovat zájmové vzdělávání dospělých v rámci andragogiky? Odpověď nalézají Průcha a Veteška, kteří uvádí zájmové

vzdělávání dospělých jako souhrn výchovně vzdělávacích, poznávacích, rekreačních a dalších systematických i jednorázových činností dospělých. Směřuje k účelnému naplnění volného času a umožňuje lidem získat vědomosti a dovednosti mimo školní vzdělávání. Mezi charakteristické znaky patří zájem jedince, volný čas, dobrovolnost, svoboda výběru, pestrost nabídky, uspokojení potřeb, otevřenost aktivita. Zájmové vzdělávání dospělých zahrnuje širokou oblast organizované i neorganizované edukace podle osobních zájmů a potřeb jedinců“ (Průcha & Veteška, 2012, s. 280).

2.1. Zájem a potřeba

Považuji za nutné objasnit dva základní termíny (zájem a potřeba), jež se zájmovým vzděláváním úzce souvisí, také proto, abychom lépe pochopili pojem zájmové vzdělávání. Podle Palána je potřeba definována jako intrapsychický jev, signalizující nedostatek (nebo nadbytek) něčeho, co je z hlediska subjektu žádoucí (nežádoucí). Jedná se v podstatě o porušení vnitřní rovnováhy a tendence (potřeba) k její saturaci (Palán, 1997, s. 88).

Šerák charakterizuje potřebu jako projev určitého nedostatku něčeho nutného či žádoucího (Šerák, 2009, s. 48).

Stav motivačního napětí vzniká z potřeb, tj. ze stavu organismu, resp. individua jako biologické a sociální bytosti, který je reakcí na nějaký nedostatek: potřeba je projevem nějakého nedostatku (Nakonečný, 1997, s. 82). Shrnu-li předchozí vymezení termínu potřeba, dojdou k závěru, že se autoři shodují na tom, že pro potřebu je charakteristický nedostatek něčeho, co je nutné nebo žádoucí.

Základní stupnici lidských potřeb vytvořil představitel humanistické psychologie A. H. Maslow a bývá znázorňována jako pyramida:



Obr. č. 3 Pyramida potřeb

Obecně v této teorii platí, že uspokojení, alespoň částečné, potřeb níže položených bývá podmínkou pro uplatnění potřeb vývojově vyšších.

Vágnerová popisuje potřeby seniora takto:

- potřeba stimulace a otevřenost novým zkušenostem

Potřeba stimulace, tedy podnětů, zrovna tak jako potřeba změn a nových zkušeností bývá snižena. Jejich větší intenzita staršího člověka dráždí a unavuje. Senior dává přednost zaběhnutým a klidnějším stereotypům (tedy stále opakujícím se činnostem). Při větší intenzitě nových podnětů se může senior cítit dezorientovaný a nejistý. Často se obrací do minulosti, do světa, který mu je důvěrně známý. Přesto potřebuje senior určitou míru nových podnětů, které ho povedou k aktivizaci a oddalování závislosti na společnosti či druhé osobě.

- potřeba sociálního kontaktu

Starší lidé potřebují sociální kontakty se svým okolím, potřebují však své soukromí právě proto, aby nebyli vystaveni nadměrnému množství podnětů, které je pro ně zatěžující. Dávají přednost kontaktům se známými lidmi, rodinou, lidmi, kteří jim jsou blízcí svou náležitostí ke stejné sociální skupině,

rozumí jejich steskům a potřebám. Opět zde vyvstává do popředí bezpečí a jistota. S postupujícím stářím ubývá sociálních kontaktů a starý člověk se může cítit osamělý. Pocit prázdnoty a izolace je jednou z častých zátěží stáří.

- potřeba citové jistoty a bezpečí

Tato potřeba vystupuje do popředí právě ve vyšším věku. Jistota a bezpečí má pro seniora větší hodnotu než dříve. Souvisí s ubýváním sil a schopností. Dochází ke smíření s určitou mírou závislosti, která může být nepříjemná, ale vazba na blízké lidi ochotně poskytnout pomoc a oporu zároveň posiluje pocit jistoty. Více potřebují také pozitivní ocenění od svého okolí, čímž se posiluje jejich sebevědomí a přispívá k motivaci zvládat životní úkoly.

- potřeba seberealizace

S postupujícím věkem se mění význam této potřeby a mění se i způsob jejího uspokojování. Velkou zátěžovou situací, která prověří naplňování této potřeby, je právě odchod do důchodu. Pocit bezvýznamnosti současné role „starobního důchodce“ může vést k rezignaci a k pocitům méněcennosti či k užití aktivnějších obranných strategií. Mnozí senioři tento hendikep vyvažují vyprávěním o svých minulých profesních dovednostech a úspěších. Potřeba seberealizace je tak naplňována alespoň v rámci vzpomínek. Potřeba seberealizace souvisí ve stáří se zachováním určité míry svobody, rozhodováním o svých vlastních věcech, soběstačnosti a nezávislosti na druhé osobě. Postupné ubývání soběstačnosti bývá prožíváno jako velmi stresující. K sebeúctě přispívá uznání a ocenění od ostatních lidí. Tím je potřeba seberealizace rovněž naplňována. Stejně důležitý je i pocit užitečnosti, kdy senior má jasně vymezené místo a roli v rodině. Někdy může potřeba seberealizace dokonce vyhasínat, což souvisí s tím, že mnozí starší lidé necítí potřebu si cokoli dokazovat, neboť na většinu svých ambicí již rezignovali.

- potřeba budoucnosti a naděje

Strach z nemoci, osamění a ztráty soběstačnosti provází starého člověka a velmi ho zatěžuje. Na důležitosti pak nabývá nutnost zachovat si soběstačnost

a sebeúctu. Je důležité, aby starší člověk přijal nevyhnutelnost stáří a vlastní smrti a těšil se z existence zachovaných hodnot (Vágnerová, 2007, s. 344 -347).

Hauke tvrdí, že ve stáří dochází k proměně některých potřeb, zejména pak potřeb biologických a psychických. Některé původní potřeby ztrácejí na významu a do popředí se dostávají potřeby zaměřené především na jistotu a bezpečí. Aby jedinec zvládnul náročné úkoly tohoto období, více se zaměřuje na sebe, na uspokojování vlastních potřeb, což vyplývá ze zhoršení některých fyzických a psychických kompetencí a uvědomění si postupné ztráty soběstačnosti. Nenaplnění potřeb vede k frustraci, tedy ke zklamání, a mnohdy ke vzniku problémového chování (Hauke, 2014, s. 11).

Potřeby člověka jsou individuální uvádí Čevela, Kalvach a Čeledová a mění se v čase a ve vztahu k prostředí v němž žije. Chápeme-li stárnutí jako proces, při kterém dochází postupně ke změnám zdravotního a funkčního stavu stárnoucího člověka a k proměnám jeho partnerských, rodinných a společenských vztahů, musíme konstatovat, že se v průběhu stárnutí mohou měnit i potřeby a priority při jejich uspokojování. Navíc saturace jedné z potřeb může frustrovat potřebu jinou, např. přestěhování do domu s pečovatelskou službou může zvýšit pocit bezpečí, ale narušit sociální vazby (Čevela, Kalvach & Čeledová, 2012, s. 34).

Pro kvalitu života je zásadní pocit subjektivní spokojenosti, jak dále uvádí Čevela, Kalvach a Čeledová. Jeho podstatnou součástí je kromě zdraví naplněnost lidských potřeb a individuálních aspirací. Bylo by nepřijatelnou chybou soustředit podporu seniorů pouze na hmotnou zabezpečenost a na uspokojování základních biologických potřeb. Vždy musí jít o všechny další úrovně potřeb – psychických, sociálních i spirituálních.

Jak připomíná J. Křivohlavý, je podle M.R. Learyho univerzální lidskou potřebou „být někým“ - být považován za člověka, který má svou důstojnost, hodnotu, kterému se dostává potřeby pozornosti, ohledu a úcty od druhých lidí (Křivohlavý in Čevela, Kalvach & Čeledová, 2012, s. 125).

Zájem, nebo zájmy vymezuje také Palán jako relativně konstantní motivačně postojoyé zaměření (orientace) osobnosti k určitým oblastem, jevům, věcem nebo činnostem. Soustředění pozornosti na jevy, věci nebo činnosti, které mají pro osobnost význam z hlediska jejich potřeb. Zájmy tvoří významnou součást motivační struktury osobnosti. Vznikají v činnosti na základě potřeb, vloh, schopností citových vztahů a vhodných podmínek prostředí. Zájem o vzdělávání může významně ovlivnit sociální prostředí, společnost a především učitel (lektor). Zájem o určité oblasti, jevy, věci nebo činnosti významně ovlivňuje vztah k učení (Palán, 1997, s. 135).

Formulace pojmu zájem od Nakonečného jako afektivní zaujetí k poznávání něčeho, spojené se zálibou zabývat se určitým předmětem jako objektem poznání (např. zájem o přírodu nebo o historii). Zájem je tedy zabývání se něčím, praktické, teoretické, podle povahy věci, něčím, co vyvolává hluboké zaujetí. Pokud je to ryze praktická činnost, např. zahrádkářství, označuje se jako hobby (koníček), ale hranice mezi zájmem a koníčkem jsou neostré (Nakonečný, 1997, s. 421).

Malé shrnutí - potřeby tu byly, jsou a budou. Maslowova pyramida uvádí 5 základních lidských potřeb, seřazených od základních k vyšším – fyzické potřeby, potřeba bezpečí a jistoty, sounáležitosti a lásky, potřeba uznání a seberealizace. Je na nás jak, za jakých podmínek, či kdy budou saturovány. Můžeme je uspokojovat např. prostřednictvím realizace svých zájmů ve svém volném čase.

2.2. Volný čas

Jako specifikaci volného času bych na úvod předložila obecnou charakteristiku, kterou můžeme nalézt pod pojmem volný čas. Je to čas, ve kterém jedinec sám rozhoduje o tom, jak jej stráví podle svých představ, zájmů

a potřeb. Jinak bývá volný čas definován jako úsek běžného dne, který zbývá po splnění pracovních povinností, péče o rodinu a domácnost a o vlastní fyzické potřeby (spánek, stravování, osobní hygiena aj.). Andragogika se zabývá zkoumáním toho, jak dospělí jedinci tráví svůj volný čas, respektive vytváří doporučení ke smysluplnému naplňování volného času. Ukazuje se, že trávení volného času je výrazně závislé na profesi a úrovni vzdělání lidí, na jejich věku a na typu osobnosti. Dle Průchy a Vetešky je vzdělávání jednou ze smysluplných aktivit naplňování volného času, a to jak v produktivním věku (další vzdělávání), tak v postproduktivním období života (vzdělávání seniorů) (Průcha, Veteška, 2012, s. 263).

Dle Hradečné mezi charakteristikami volného času panuje spíše nestejnoročnost, je složité najít vzájemnou kompatibilitu. Je možné specifikovat tuto dobu jednoduše jako čas, který patří člověku samotnému (Hradečná, 1995, s. 65). Dalo by se říci, podle Šeráka, že pro specifikaci volného času je typická možnost individuálního rozložení vlastního času a především jeho nenucenost a dobrovolnost. Za reálný projev volného času se považují např. odpočinek, rekreace, sport aj. Často však vyvstává otázka, zda mezi aktivity volného času zařadit i takové činnosti, kde se očekává jistá pravidelnost, různé povinnosti a případně i disciplína. Vyplývá to však ze zájmu jednotlivců a i když se zde vyžaduje určitá míra pravidelnosti a disciplíny, vybírá si je člověk bez nutnosti, na základě svobodného rozhodnutí (Šerák, 2009, s. 28).

Obecně lze tvrdit, že nejvíce uznávané funkce, které by měl volný čas splňovat, se dají dělit podle Hradečné na zábavu, odpočinek a vlastní rozvoj osobnosti člověka (Hradečná, 1995, s. 66).

Při specifikaci volného času nás může napadnout otázka, zda a jakým způsobem je možné volný čas dělit. Např. Šerák uvádí toto rozdělení volného času:

- odpočinkový (činnosti klidné, pohybově i psychicky nenáročné),
- rekreační (typická je naopak pohybová aktivita),

- zájmový (cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojení a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností) (Šerák, 2009, s. 28).

Postupem času se tak možnosti prožívání volného času rozšířily o další oblasti, jako jsou sport, zájmové vzdělávání, cestování a rekreace, či podílení se na nejrůznějších občanských aktivitách (Šerák, 2009, s. 25).

Svůj pohled na volný čas má pedagogika i andragogika, kde je možné rozlišovat výchovu pro volný čas a zároveň výchovu a vzdělávání v rámci volného času (Šerák, 2009, s. 26).

Dále uvádí Šerák, podle Krystoně, že je možné v rámci obecné charakteristiky volný čas interpretovat minimálně ve třech rovinách jako hodnotu:

- individuální (seberealizace jedince, saturace individuálních zájmů),
- sociální (prevence sociálně- patologických jevů, životní styl),
- edukační (prostor pro vzdělávání a celkový rozvoj) (Šerák, 2009, s. 26).

Volný čas seniorů definuje Janiš jako čas, kdy jsou provozovány zájmové aktivity na základě fyzických, psychických, sociálních a zájmových aspektů jednotlivých osob, které jsou vykonávány mimo čas věnovaný péči o vlastní osobu, domácnost, rodinu a uspokojování základních potřeb jedince v seniorském věku. Jedná se o takové aktivity, které přinášejí radost, zábavu, spokojenost, potěšení a uspokojení (Janiš, 2016, s. 24).

Jak uvádí Kozáková, je kvalitní volnočasový program nutnou součástí podpory osobám seniorského věku, neboť je důležitý pro jejich fyzický i psychický stav. Poskytuje nejen fyzickou a psychickou stimulaci, ale také příležitost ke vzájemnému sblížení a společenskému životu, jenž je pro psychiku člověka nezbytný (Kozáková, 2006, s. 19).

Žumárová upozorňuje také na trend současné doby, kdy je kladen důraz na to, aby senioři nebyli osamoceni a aby byli více začleňováni do kolektivů.

Zdůrazňuje roli rozvíjejících se vzdělávacích aktivit a Klubů seniorů/denních center, které jsou v ČR velmi rozšířené. Je mylné se domnívat, že senioři už nic od života neočekávají, nic nechtějí a přejí si jen v klidu „dožít“. Dnešní senioři jsou značně vitální a mají mnoho možností, jak najít nový smysl života, když skončí období pracovní aktivity (Žumárová, 2012, s. 66).

V této kapitole jsme si připomněli že volný čas, který patří člověku samotnému, se dá využít k dalšímu vlastnímu rozvoji osobnosti, což platí i pro seniory. Čas je veličinou, které zvláště v dnešní době nemá nikdo nadbytek. Naplnit svůj volný čas můžeme dobrovolně, nenuceně např. vzděláváním, kdy vzdělávání = smysluplné naplnění volného času. Jsme-li zaujati poznáním a máme zájem, můžeme ke vzdělávání využít jakékoliv formy vzdělávání. Paleta je široká. Od jednotlivce ke skupině, od přednášky k zájmovému kroužku.

2.3. Senior jako účastník zájmového vzdělávání

Také senioři mohou být účastníci zájmového vzdělávání, proto si je v této podkapitole budeme blíže specifikovat.

Palán vymezuje jako účastníka vzdělávání jedince, který se vzdělává a je vzděláván v jakékoliv vzdělávací instituci (Palán, 1997, s. 119).

Podle Bočkové vnímáme účastníka ve vzdělávání dospělých, což budu dále rozvíjet, jako „vzdělaného, školeného, cvičeného, instruovaného a tedy učícího se dospělého jedince“ a poznamenává, že užití termínu účastník zdůrazňuje aktivní roli tohoto dospělého jedince ve vzdělávacím procesu. Dále autorka uvádí, že účastníci se nejčastěji liší věkem, pohlavím, dosaženou úrovní vzdělání, délkou a druhem praxe, profesí, avšak lze jim přisuzovat následující typické znaky:

- dospělost,

- ustálenost chování,
- stabilizovaný systém hodnot,
- vytvořený životní způsob,
- preference praxe a často kritický přístup k teorii,
- různorodost životních a pracovních zkušeností,
- určité změny v senzomotorických a paměťových funkcích,
- obtížnější soustředěnost z pracovních, rodinných, osobních i jiných důvodů (Bočková, 2002, s. 19).

2.3.1. Senior

Pojem „senior“ není v odborné literatuře ani v legislativě nikde jednoznačně vymezen, ale pokusím se v rámci této kapitoly alespoň charakterizovat tento obecně užívaný termín. Pojem senior je používán jako synonymum pro označení starého člověka. Říčan nehovoří o pojmu „senior“, ale o pojmu „senium“ (stáří). Tvrdí, že právě pojem „senium“ (a tedy i pojem senior), vystupuje v nejmenší pejorativní konotaci k dané cílové skupině, na rozdíl od pojmu geront (Říčan, 2006, s. 124-127).

Šerák píše, že v nedávné době se tento pojem všeobecně používal pro osoby starší 60 let, v poslední době se hranice posouvá až na 65 let (Šerák, 2009, s. 183).

K nejnebezpečnějším mýtům o stáří připomíná Čevela, Kalvach a Čeledřová, patří představa homogenní seniorské populace, šedé vlny. Jde o projev a důsledek nežádoucí, ve své podstatě diskriminační stereotypizace starých lidí, která vytváří dramatický rozpor. Stereotypizace šířená médii i mocenskými elitami je však obvykle chápána jako uniformní, odosobněnou masu charakterizovanou funkčními deficity, pasivitou a závislostí na péči. Seniorská

populace je výrazně heterogenní, takže neexistuje žádný „typický senior...“ (Čevela, Kalvach & Čeledřová, 2012, s. 27).

Jak uvádí Pichaud a Thareauová fyzické stárnutí přináší primárně změny struktury (morfologie) a následně změny funkcí (zpomalování a úbytek), některé vlastnosti těla se nemění, nebo se dokonce zlepšují. Změny funkcí nejsou fatální. Vhodná duševní a tělesná aktivita může zpomalit nástup funkčních změn a prodloužit aktivní věk. Správný přístup je tudíž asi tento: realismus, který není rezignací, a optimismus, který není iluzí (Pichaud & Thareauová, 1998, s. 25).

Podle názoru Petřkové a Čornaničové se tedy ve vzdělávací praxi začal používat významově neutrální pojem „senior“ a to z následujících důvodů:

- systémově navazuje na „sénium“,
- je flexibilní a jasný,
- většinou je pozitivně přijímán a používán samotnými účastníky vzdělávání,
- zároveň neexistuje jiné obecné označení bez emočního zatížení pro člověka v celém období stáří (Petřková & Čornaničová 2004, s. 27).

Petřková s Čornaničovou zároveň také prezentuje členění seniorského věkového období a jeho terminologické ukotvení:

- 60 - 74 let - rané stáří, kdy je jednotlivec označován jako „starší člověk“, z hlediska geragogiky pak hovoříme o „mladých seniorech“,
- 75 - 89 let - vlastní stáří, kdy je jednotlivec označován jako „starý člověk“, z hlediska geragogiky hovoříme o „starých seniorech“,
- 90 a více let - dlouhověkost, kdy hovoříme o „velmi starých seniorech“. (Petřková & Čornaničová, 2004, s. 27).

Pro naše potřeby stačí jednoduché shrnutí, že senior je osoba starší 65 let, která již může mít své limity - zpravidla funkčně znevýhodněná, s horším potenciálem zdraví.

2.3.2. Stárnutí a jeho specifické projevy

Stárnutí zasahuje do všech oblastí života. Nejlépe to vystihuje Vágnerová:

- biologické stárnutí - přináší morfologické a funkční změny organismu v čase. Je ovlivněno genetickou výbavou jedince. Podkladem těchto změn je opotřebování tělesných orgánů, zpomalení metabolismu a pokles biologických adaptačních mechanismů,
- psychické stárnutí - proměna psychiky v čase. Přináší obrovské interindividuální a intraindividuální rozdíly, způsobené vlivy psychosociálními a biologickými. Největší pokles výkonu je v oblasti paměti, učení, pozornosti a fluidní inteligenci. Zhoršuje se schopnost adaptace v novém prostředí či situaci,
- sociální stárnutí - zahrnuje různé stránky sociálního života jedince, jeho vztahy nejen k sobě, ale k jiným lidem, společnosti, k ekonomickému zajištění a změně sociální role. Často jako sociální kritérium stáří je označován odchod do starobního důchodu (Vágnerová, 2007, s. 359-360).

Vágnerová dále uvádí jako hlavní:

- tělesné změny - dochází ke zhoršování tělesných struktur a funkcí. Příčinou je opotřebování orgánů a celkové zpomalení metabolismu. Změny jsou především v pohybovém systému, v systému kardiovaskulárním, respiračním, nervovém, vylučovacím a trávicím. Rozhodně ale tyto změny nemůžeme zobecňovat. Jedná se o velmi

individuální záležitost, kdy rozsah a závažnost projevů závisí na mnoha faktorech. Mezi hlavní faktory patří:

- genetické dispozice – lidé mají v genetickém programu zakódován počátek i průběh stáří, což ovlivní délku a kvalitu života. Je to základ pro tzv. primární stárnutí. Nositelem genetické dispozice je DNA. Jde o aktivaci tzv. genetických hodin, kdy se v určité době aktivují geny, které mají vliv na průběh stárnutí,
- vnější podmínky – tzv. sekundárně podmíněné stárnutí. Jedná se především o životní styl, výživu, zatěžování jednotlivých orgánových systémů během života,
- psychické změny – mění se v různé míře. Některé změny jsou dány biologicky, většinou jsou důsledkem psychosociálních vlivů, případně jejich kombinací. K změnám dochází zejména v oblasti fluidní inteligence.
a) Biologicky podmíněné změny – stárnutí má za následek strukturální a funkční změny mozku, tzv. atrofii. V důsledku atrofie klesá hmotnost mozku, tloušťka mozkové kůry, zvyšuje se objem mozkových komor. Dochází i k redukci mozkových synaptických spojení, což má za následek zhoršení přenosu jednotlivých impulsů. To způsobuje snížení fluidní inteligence. Vzhledem k těmto změnám zpracovává mozek informace jinak než v mládí. U mladých lidí se na řešení problému podílejí specializovaná mozková centra, zatímco mozek seniorů funguje komplexněji a aktivují se obě mozkové hemisféry. Díky tomuto projevu funkční plasticity je kompenzován úbytek diferencovanosti mozkových funkcí. Dochází k poklesu kognitivních funkcí, což se projevuje zejména v zaznamenávání, ukládání a využívání informací. Výraznou změnou je i zpomalení poznávacích procesů a prodloužení reakčních časů zhruba na dvojnásobek. Dochází k prodloužení času nejen u zpracování informace, ale i u volby adekvátní reakce, což vede k prodlužování času při

rozhodování. V tomto zpomalení může hrát roli i sklon seniorů k opatrnosti. Příjem podnětů může být snížen i zhoršením zrakových a sluchových funkcí. Jak uvádí Vágnerová, nad 60 let má problémy se zrakem zhruba 90%, problémy se sluchem udává kolem 30% lidí. Percepční problémy mohou pak ovlivňovat ostatní poznávací funkce. Toto lze částečně ovlivnit používáním kompenzačních pomůcek. Krystalická inteligence se v období raného stáří zásadním způsobem nemění. Senioři si uchovávají schopnost používat v minulosti osvojené znalosti, způsoby uvažování a naučená řešení situací. Pouze tyto znalosti už nedokážou uplatňovat stejně rychle jako dříve. Ke změně krystalické inteligence dochází obvykle po 70. roce života a tyto změny jsou nerovnoměrné a nestejně rychlé. Pokles je ovlivněn ve značné míře vzděláním. Zkušenost a vzdělání jsou kognitivní oporou kompenzující biologicky podmíněný pokles rychlosti a flexibility. Čím více se člověk v průběhu života učil, tím lepší a stabilnější jsou jeho schopnosti ve stáří,

b) Psychosociálně podmíněné změny – změnu psychických funkcí může ovlivnit tzv. kohortová příslušnost. Lidé téže generace a téhož vzdělání mají podobnou sociální zkušenost a jsou ovlivňováni stejnými sociokulturními vlivy. Psychické změny ovlivňuje i způsob života jednotlivce a různé návyky. Mnohé schopnosti a dovednosti jak sociální tak kognitivní už nejsou využívány jako dříve a život seniora se může posunout do zjednodušeného stereotypu (Vágnerová, 2007, s. 311-330).

Podobně změny ve stáří popisuje i Benešová kdy během stárnutí dochází k orgánovým funkčním změnám a změně vzhledu. Převládá strach z možné ztráty samostatnosti, snížení tělesných a mentálních funkcí. Po odchodu do důchodu je snížen počet kontaktů s okolím, nastupuje obava o snížení možnosti seberealizace. Tyto obavy, jak už bylo zmíněno, nejsou odůvodněné, protože k těmto jevům nedochází automaticky a u každého jedince je průběh stárnutí jiný (Benešová, 2014, s. 26).

Jako „sociálně-psychologické znaky“ nazývá Livečka učení se seniorů, které jsou nejvýznamnějším specifikem ve vzdělávání seniorů, protože zahrnují potřebné specifické způsoby a metody zprostředkování a zvládnutí učiva starších dospělých. Zahrnují obzvláště uvědomění si fyziologických proměn a potenciálních omezení u starších jedinců, změnu motivace a postojů ke vzdělávání, v neposlední řadě i přesunutí orientace zájmů (Livečka, 1979, s. 153).

2.3.3. Motivace a bariéry ve vzdělávání seniorů

Jak uvádí Rabušicová, motivací a bariérami pro vzdělávání se ve svých publikacích zabývá více autorů. Jak dokládá Jarvis s odkazem na koncepty a autory z oblasti psychologické (Maslow), pedagogické (Tough), sociologické (Luckmann), potřeba učit se vyvstává v celém období lidského života. Obvykle nastávají tyto situace v obdobích individuálních a společenských změn. S ohledem na skutečnost, že naše společnost je společností permanentních změn, lidé by měli být motivováni k tomu, aby i ve své dospělosti vyhledávali příležitosti svého dalšího rozvoje pomocí učení se a vzdělávání. Motivaci lze definovat jako zdroj, z něhož vychází naše jednání a jehož prostřednictvím lze toto jednání vysvětlit. Pokud chceme znát, jakou motivaci mají dospělí ke vzdělávání, je nutné vědět, jaký profit z něj očekávají a jakou mu připisují hodnotu. Velmi důležitá je vnitřní motivace, která vychází z jedince samotného, je pro něj příjemná a ve vzdělávání nachází uvolnění a potěšení. Motivace je jakási energie, která vede lidské jednání k určitému cíli (Rabušicová & Rabušic, 2008, s. 97 - 98).

Podle Indráka je motivace důležitým faktorem, který velmi významně ovlivňuje účast jedince na zájmově edukačních aktivitách. Motivaci můžeme definovat jako stav, který aktivizuje chování a dává mu směr. Dále autor

uvádí, že termínem motiv označuje pohnutku vědomého jednání, jež odráží potřeby a hodnoty jedince a je orientována na dosažení cíle a určitého druhu uspokojení, a že motivace lidského chování bývá většinou ovlivňována několika vzájemně propojenými motivy, z nichž jeden bývá dominantní (Indrák, 2008, s. 14).

Motivy, resp. potřeby dospělých k učení zmiňuje také Bočková:

- potřeba rozvíjet se,
- potřeba odstraňovat vlastní nedostatky,
- potřeba sebeuplatnění a ocenění,
- vnější očekávání (z rodiny, ze zaměstnání atp.) (Bočková (2002, s. 18-19).

Beneš uvádí strukturu motivů účasti dospělých na dalším vzdělávání, z nichž považují vzhledem k charakteru zájmového vzdělávání za podnětné tyto:

- sociální kontakt – snaha účastníků navázat či rozvinout kontakty, hledání akceptace u druhých, snaha pochopit osobní problémy a zlepšit svou sociální pozici, uspokojit potřebu skupinových aktivit
- sociální podněty – snaha získat prostor, který není zatěžován každodenními tlaky a frustracemi,
- vnější očekávání - účastník následuje doporučení přátel, zaměstnavatele, atd.
- kognitivní zájmy - tato motivace odpovídá klasické představě vzdělávání dospělých, která vycházela z vlastní hodnoty znalostí a jejich získávání (Beneš 2014, s. 84-85)

Poukaz na motivační faktory ke vzdělávání (v podobě souhrnu motivů činností člověka, jeho potřeb, zájmů, postojů a vloh), jež jsou doprovázeny určitými emocemi a ovlivňují zahájení, průběh i výsledky vzdělávacího procesu dospělého jedince popisuje i Mužík. Autor dále zmiňuje důležitý fakt, který spatřujeme ve skutečnosti, že nejlepší motivací je motivace vlastní, spjatá s předchozím vyjasněním důvodů, jež vedou dospělého jedince k účasti na vzdělávání (Mužík, 1998, s. 9).

Šerák k faktorům motivace účastníků zájmového vzdělávání uvádí nejčastěji uváděné odpovědi: „Rozšíření stávajících znalostí, zájem o daný obor či téma, možnost využití získaných informací v praxi, osobnost přednášejícího (záruka odbornosti, věhlas), možnost poznání nových lidí a navázání kontaktů, souvislost se stávající profesní činností respondenta, zvědavost, prestiž pořádající organizace, sebevzdělávání, relaxace, setkání s přáteli (Šerák, 2005, s. 203).

Michal Šerák dále uvádí, že nejčastějšími motivy při studiu u seniorů jsou psychická a sociální aktivita, snížení pocitu osamocení, sociální integrace, udržování soběstačnosti, naplnění osobních zájmů či uskutečnění toho na co v dobách své ekonomické aktivity čas (Šerák, 2009, s. 193-194).

Motivy nejsou jednoznačné a v průběhu vzdělávání se mohou měnit dále rozvíjí Beneš. Rozdíly v motivaci se rozlišují také podle dosaženého vzdělání, věku studujícího či pohlaví. Někteří senioři mají touhu po uznání od rodiny, získání většího uznání ve společnosti, nalézání a utváření nových kontaktů (Beneš, 2014, s. 82–85).

Mužík doplňuje, že motivace seniorů ke vzdělávání má zejména podněcovat jejich aktivitu. Dává jejich činnosti zaměření a také určitou váhu. Vzdělávající se senioři se navzájem liší ve svých potřebách, mají odlišné vědomosti, zkušenosti, zvyky, postoje, zážitky. Vzdělávání seniorů je zaměřeno na řešení jejich potřeb a požadavků (Mužík, 2005, s. 93).

Špatenková i Smékalová se domnívají, že člověk je k učení způsobilý, když jsou splněny tři faktory. Za prvé musí existovat motivace k učení, kde záleží, jak moc je jedinec motivován k učení a jak moc ho zajímá konkrétní oblast vzdělávání. Dále jsou potřebné určité zkušenosti z předchozího učení a třetím důležitým faktorem je právě fyziologický stav organismu jedince (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 72).

Nejrůznější bariéry, které dospělí vnímají a které podle jejich názoru

pravděpodobnost úspěšnosti ve vzdělávání dospělých snižují dělí Rabušicová do dvou kategorií:

- osobnostní bariéry – patří mezi ně např. akceptace zažitého tradičního modelu vzdělávání, vlastní přesvědčení o dostatečnosti znalostí a dovedností pro výkon profese, malý zájem o osobní rozvoj cestou formálního vzdělávání, demotivující zkušenosti ze školy,
- vnější situační bariéry – např. nedostatek vnějších impulzů ke vzdělávací aktivitě, není nutnost studovat ke zlepšení pracovní pozice či k jejímu udržení nebo získání.

Existují bariéry, které i přes motivaci seniora ke vzdělávání hrají důležitou roli při rozhodování. Jedná se například podle Petřkové a Čornaničové o:

- špatnou informovanost veřejnosti o konání vzdělávacích aktivit;
- konání aktivit je daleko od domova nebo je pro seniory nedostupná z hlediska dopravy či bezbariérového přístupu;
- nízké sebevědomí, strach ze selhání, málo energie,
- ve výuce - těžké učivo a jeho obsah, nevyhovující vybavení učebny, organizátoři a realizátoři (Petřková & Čornaničová, 2004, s. 69).

Podle Špatenkové lze překážky ve vzdělávání seniorů rozdělit na:

- objektivní – dané podmínkami makrospolečenskými a makroekonomickými. Jedná se o řízení, organizaci a zajištění vzdělávání. Patří sem i vliv prostředí, kde vzdělávání probíhá.
- subjektivní – sem lze zahrnout lektory, jejich osobnost a kompetence a seniory, kteří se vzdělávání účastní (Špatenková, 2015, s. 75).

Ondráková uvádí tyto překážky a omezení ve vzdělávání seniorů:

- k osvojení nových poznatků je třeba více času
- horší osvojování logicky nestrukturované informace
- nedostatečně zvládnutá strategie učení
- větší rychlost při výuce omezuje kvalitu i kvantitu naučené látky

- delší přestávky při procvičování naučeného zhoršují pracovní výkon seniorů
- roli hraje psychický a fyzický stav jedince a jeho zdravotní hendikep
- velký význam má motivace a stupeň aktivity
- je nutný intencionální charakter učební látky (zaměřen na něco) (Ondráková 2012, s. 37).

Obecně lze tedy bariéry ve výuce rozdělit do dvou skupin:

- vnitřní – přirozené fyziologické změny a individuální schopnosti jedince,
- vnější – dostupnost výuky, prostředí výuky, čas výuky, finanční náročnost apod.

2.4. Formy zájmového vzdělávání

Senioři se potenciálně mohou vzdělávat různou formou. Termín didaktická forma můžeme chápat jako souhrn organizačních opatření a uspořádání výuky (vzdělávání) při realizaci určitého vzdělávacího procesu. Aby bylo možné realizovat zájmové vzdělávání dospělých, musí být uspořádané z organizačního hlediska, tj. koná se v určitou dobu a na určitém místě, hovoříme o tzv. formě vzdělávání dospělých (Palán, 2002, s. 65).

Fábry tvrdí, že formou nazýváme jednotku, útvar výchovného, vzdělávacího anebo jiného kulturně-společenského působení, která má osobitou vnitřní strukturu, naplněnou obsahem, a vlastní vnější podobu (Fábry, 1986, s. 161).

Bednaříková popisuje pojem forma vzdělávání dospělých jako vnější uspořádání vzdělávacího procesu s dospělými z hlediska času, prostoru a

vztahu k jednotlivým aktérům a systému vzdělávání (Bednaříková, 2006, s. 47).

Definici pojmu forma vzdělávání předkládá také Tuma jako organizační uspořádání podmínek vzdělávání z hlediska času, prostoru a organizace práce lektora i účastníků vzdělávacího procesu (Tuma, 1986, s. 145). Za zcela názornou považuji tuto kategorizaci:

- individuální (individualizovaná interakce účastník – vzdělavatel),
- skupinové (aktivní přístup účastníků, vzdělavatel v roli organizátora a facilitátora, který účastníky motivuje)
- frontální (vzdělavatel jako přednášející a účastníci jako posluchači)
- smíšené (kombinace uvedených forem) (Šerák, 2009, s. 77).

Můžeme se také sekat s kategorizací forem dle interakce mezi vzdělavatelem a účastníkem. Jedná se o formy kooperativní, participativní a individualizované. Taktéž můžeme hovořit o formách jednorázových či cyklických. Sféra zájmového vzdělávání využívá nejvíce prezenční formy, a to přednášky, semináře a kurzy (Šerák, 2009, s. 77).

Bednaříková (2006); Fábry (1986); Palán (1997) a Šerák (2009), jako andragogové, charakterizují některé formy vzdělávání dospělých následovně:

- Přednáška je využívána ve vzdělávání dospělých zejména při předávání poznatků velkému počtu účastníků a při vysvětlení abstraktních pojmů. Je založena na monologu ze strany vzdělavatele a může být realizována čtením předem připraveného textu tzv. přednáška čtená (ex katedra), která klade vysoké nároky na soustředěnost účastníků a udržení jejich pozornosti, nebo přednáška s rozpravou (diskusí), kde diskuse poskytuje zpětnou vazbu

vzdělavatel. Přednáškový cyklus představuje soustavu přednášek, jež jsou tematicky propojené či na sebe navazují. Přednáškový večer je jednorázová vzdělávací akce, kde vzdělavatel často uplatňuje dialogické metody, což umožňuje účastníkům bezprostřední kontakt se vzdělavatelem.

- Seminář je forma vzdělávání dospělých, která je založena na diskusi a slouží k prohlubování poznatků. Tato forma je náročná z hlediska ústního projevu a prověřování vědomostí. Účastník zaujímá aktivní roli a při správném vedení podporuje tato forma rozvoj myšlení, posiluje odvahu vyjádřit vlastní názor a obhájit jej před ostatními či být sebekritický a připustit omyl.
- Diskusní večery a besedy mají ustálenou strukturu, která se skládá z krátkého úvodního referátu zajišťujícího vstup do problematiky a následné diskuse (řízené, či neřízené) účastníků. Aby měla realizace této formy smysl a byla úspěšná, je nutná alespoň částečná znalost diskutované problematiky ze strany účastníků.
- Večery otázek a odpovědí mohou být zaměřeny monotematicky nebo polytematicky. Účastníci k danému tématu kladou otázky (ústně, či písemně) a jeden nebo více vzdělavatelů (odborníků) je zodpovídají. Mají-li účastníci možnost pokládat otázky písemně s předstihem (do umístěných schránek), jistě se to projeví v otevřenosti jejich dotazů a vzdělavatel se může předem připravit, případně svoji odpověď doplnit dokumentačním materiálem.
- Debatní fórum představuje diskusní formy, kde vystupuje jeden řečník a jeho oponent. Po jejich vystoupení následují otázky a odpovědi účastníků. Filmové fórum je rovněž diskusní forma, při níž je řečník nahrazen filmem k danému tématu, a účastníci po jeho skončení diskutují pod vedením vzdělavatele.

- Tematický večer je obsahovou kombinací několika forem činnosti a uměleckých žánrů (přednáška, beseda, krátký film, scénky, básně, kvizy, hudební skladby apod.) k určitému tématu. Realizuje se dle scénáře a vede jej konferenciér. Umělecká část tematického večera bývá oddělena přestávkou a umožňuje tak účastníkům si prohlédnout případnou tematicky orientovanou výstavku.
- Kviz, kvizový (soutěžní) večer rozšiřuje zábavným způsobem vzdělanostní obzor účastníků. Často tato forma vzdělávání navazuje na jiné vzdělávací akce a slouží k doplňování a ověřování vědomostí. Soutěžní otázky mohou mít podobu úryvků hudebních skladeb, literárních děl apod.
- Kurz prezentuje ucelenou vzdělávací jednotku, jež je složena z více jednotek (lekci, přednášek, cvičení, seminářů apod.), a umožňuje účastníkům získat systematicky utříděný okruh poznatků ve vymezeném časovém rozpětí. Typickým znakem je určitý rámec učebního plánu, pevné určení začátku a závěru kurzu. Pro kurz je rovněž charakteristický ustálený okruh účastníků. Jednotlivé kurzy lze třídit dle obsahově-tematického zaměření na kurzy:
 - a) všeobecně vzdělávací (oblast historie, umění, společenského chování apod.)
 - b) odborně vzdělávací (jazykové kurzy, základy managementu, oblast astronomie apod.)
 - c) praktické (šití, vaření, práce na PC, kurz keramiky, paličkování apod.)
- Zájmový kroužek je společně s kurzem typickou a často rozšířenou formou zájmového vzdělávání. V rámci této formy se dobrovolně sdružují amatérští jedinci se stejnou zájmovou orientací a rozšiřují si, prohlubují a obohacují své vědomosti, schopnosti a dovednosti.

Typickým rysem je spojení odborného studia teorie s praktickým uplatněním. Zájmové kroužky můžeme rozdělit do následujících skupin:

- a) naučné (vlastivědné, čtenářské, přírodovědné, jazykovědné apod.)
 - b) technické (modelářské, elektrotechnické, radioamatérské apod.)
 - c) společenské (křížovkářské, šachové, hádankářské apod.)
 - d) sběratelské (numizmatické, filatelistické apod.)
 - e) hospodářské (pěstitelské, chovatelské apod.)
 - f) umělecké (divadelní, hudební, fotografické, taneční apod.)
 - g) kroužky přátel umění (sdružují lidi na základě společného zájmu o určitý druh umění či jeho interpretů)
 - h) sportovní a tělovýchovné (turistické, gymnastické, cyklistické apod.)
- Exkurze představuje plánovanou a organizovanou návštěvu místa (podniku, instituce, objektu apod.), kde je účastníkům prostřednictvím kolektivní prohlídky a přímého pozorování jevů, dějů a procesů přirozeně se vyskytujících umožněno získat nové poznatky a zkušenosti. Exkurze má široké pole využitelnosti v řadě oborů a věd (zemědělství, astronomie, společenské vědy apod.) a z hlediska didaktického plní funkci ilustrace a demonstrace.
 - Animační programy, jejichž cílem je na základě pozitivní motivace a pozitivního vedení povzbuzovat jedince při hledání jeho životní a pracovní dráhy i sebe sama. Typickými animační programy jsou pohybové činnosti, výlety, kulturní a vzdělávací aktivity apod.
 - Zážitekové formy zájmového vzdělávání (plavba na divoké řece, jízda na koni apod.) jsou často terapeuticky zaměřené, uskutečňují se v přírodě a jejich cílem je získání zkušeností a zážitků. Outward Bound je zvláštním druhem kurzu, který se objevuje stále častěji a je založen na skutečnosti, že poznatky získané na základě vlastních zkušeností a

zážitků, si jedinec pamatuje nejlépe. Účastníci jsou vystavováni hraničním a rizikovým situacím, při jejichž řešení se odhalují jejich vlastnosti a dispozice. Úspěšné zvládnutí situace vyžaduje rozhodnost, důvtip a spolupráci účastníků. Nedílnou součástí je následné hodnocení, postřehy účastníků. Outward Bound je vhodný zejména při vzdělávání zaměřeném na kreativitu, asertivitu, komunikaci a týmovou spolupráci.

Tuma poukazuje také na skutečnost, že předpokladem rozvoje výchovy a vzdělávání dospělých je dobrý lektor, který zná a ovládá moderní formy výchovy a vzdělávání dospělých.

Jak uvádí Mühlpachr se Staníčkem lidé v postproduktivním věku tvoří sociální skupinu, která je charakteristická svou homogenizací na jedné straně, zároveň ale také svou diferencovaností na straně druhé. O homogenizované skupině hovoříme z toho důvodu, jelikož značná část jejích členů již není aktivně zapojena do pracovního procesu. Na druhou stranu je však tato skupina diferencovaná z hlediska dosažené úrovně vzdělání, finančních možností, původní profese, sociálního zařazení v rámci rodiny či osobních zkušeností nabytých za celý život. Ke zmíněné diferencovanosti můžeme také připočít poměrně velké rozptylové pole podmínek učení, což dohromady vede k potřebě rozmanitých a specifických vzdělávacích forem nejrůznějšího charakteru (Mühlpachr & Staníček 2001, s. 28).

Proti tomu Šerák je toho názoru, že ve sféře seniorské edukace převažuje organizovaná výuka, která se odehrává ve specializovaných institucích různého charakteru (Šerák 2009, s. 93). Jedná se například o:

- školy a školské instituce – především univerzity třetího věku (U3V),
- komerční vzdělávací instituce,
- podniky, které v rámci preseniorské edukace vzdělávají své zaměstnance v předdůchodovém věku,

- neziskové organizace, mezi které řadíme například nadace, příspěvkové organizace, občanská sdružení, církve či odbory (Šerák 2009, s. 94). Jak dále uvádí Šerák, jsou to právě U3V, které mezi ostatními institucemi zauímají jisté exkluzivní postavení a které většina společnosti vnímá jako synonymum ke vzdělávání starších občanů. Tento fakt je navíc často akceptován politickou reprezentací i odbornou veřejností. Nabídka seniorské edukace je však reálně podstatně rozmanitější a můžeme konstatovat, že se většina vzdělávacích aktivit odehrává stranou oficiálního vzdělávacího systému. V této souvislosti můžeme připomenout expandující nabídku muzeí, knihoven či kulturních domů, které nabízejí oproti U3V snazší dostupnost, organické začlenění v místních komunitách a většinou mnohaletou tradici. (Šerák, 2009, s. 95 - 96).

2.5. Typy zájmového vzdělávání

Zájmové vzdělávání vzhledem ke svému pestrému zaměření představuje nejméně souvislou sféru vzdělávání dospělých. Systematická členění zájmových činností jsou dobově podmíněná či zaměřená jen na oblast zájmových činností dětí a mládeže (Šerák, 2009, s. 137).

Kategorizaci zaměřenou na obsahové složky mimoškolní výchovy a vzdělávání dospělých uvádí Vymazal.:

- Rozumová výchova (v oblasti zájmového vzdělávání se jedná především o výchovu jazykovou, vědeckou a světonázorovou)
- Morálně-politická výchova (úzce souvisí s výchovou světonázorovou a reguluje vztah člověka ke společnosti)
- Pracovní a technická výchova (navazuje na moderní výrobní proces)
- Estetická výchova (rozvíjí schopnost umět prožívat krásu)

- Tělesná výchova a zdravotní výchova (je zaměřená na rozvoj fyzické stránky osobnosti).

Vymazal dále poukazuje nejen na skutečnost těsné souvislosti a vzájemných vztahů výše uvedených složek, ale rovněž na fakt, že postupem času se stávají důležitými i jiné složky (ekologická, ekonomická, dopravní, branná, atd.) (Vymazal, 1990, s. 15). Pokusíme-li se o zhodnocení uvedeného rozdělení dle Vymazala, dospějeme k názoru, že jeho klasifikace je skutečně dobově ovlivněna a proto se nám jeví zčásti jako zastaralá, nereflektující současné trendy.

Modernější členění a charakteristiku zájmově edukačních činností nám nabízí Šerák (2009, s. 137), který Vymazalovo členění terminologicky upravuje a doplňuje:

- kulturní a estetická výchova,
- pohybová a sportovní výchova,
- cestování a turistika,
- zdravotní výchova,
- enviromentální výchova,
- vědeckotechnické vzdělání,
- jazykové vzdělání,
- náboženská a duchovní výchova.

Charakteristiku typů zájmového vzdělávání, jak ji uvádí Šerák (2009, s. 138-182) a Šerák, Dvořáková (2016, s. 115), lze považovat pro sféru zájmového vzdělávání za klíčovou. V následujícím přehledu uvádím a analyzuji typy zájmového vzdělávání dle zmiňovaných autorů, zabývajících se zájmově edukační oblastí:

- Kulturní a estetická výchova - kultura je významným činitelem v životě společnosti a má kladný vliv na rozvoj jedince po stránce intelektuální, emocionální a morální. Edukační působení je pojímáno jako prvek

kultury, jenž zpětně kulturu rozvíjí a zkvalitňuje. Kulturní a estetické vzdělávání realizují zejména muzea a galerie.

- Pohybová a sportovní výchova - jedná se o oblast, která prostřednictvím pohybových aktivit usiluje o optimalizaci tělesného stavu a rozvoj osobnosti. Kořeny tohoto přístupu sahají až do antiky a její tradice jednoty těla i duše, kalokagathie. Důležitým přínosem této sféry zájmového vzdělávání je socializační efekt, jelikož z výchovného hlediska můžeme na tělesné cvičení nahlížet jako na alternativu k negativním sociálním jevům. V současnosti je pohybová a sportovní výchova pojímána jako módní trend a součást životního stylu. K největším a nejvýznamnějším organizacím zabývajících se sportovními činnostmi patří například Český svaz tělesné výchovy a sportu a Česká obec Sokolská.
- Cestování a turistika - cestování a turistika tvoří specifický typ aktivní pohybové a kulturně poznávací činnosti, jíž záměrem je prostřednictvím odpočinku, poznávání, kulturních i sportovních aktivit, společenské komunikace, rozptýlení a zábavy apod. mimo každodenní prostředí a zejména ve volném čase uspokojovat potřeby reprodukce fyzických a duševních sil člověka.
- Zdravotní výchova - cílem zdravotní výchovy je motivovat jedince ke zdravému způsobu života a zdravotní prevenci. Snaží se rozvíjet celkovou zdravotní uvědomělost, popularizovat základní teze fyzické i duševní hygieny, základy zdravé výživy a zdravého životního stylu. Institucemi, které působí v této oblasti, jsou kromě Ministerstva zdravotnictví např. i lékařské fakulty, Státní zdravotní ústav a Červený kříž.
- Enviromentální výchova – snaží se působit na populaci prostřednictvím přenosu informací, jehož cílem je rozvíjet takové znalosti a návyky občanů, které jsou nutné k pochopení vzájemných

vztahů v systému člověk-společnost-příroda a k vytvoření pozitivního postoje k těmto vztahům a uvědomění si nutnosti aktivního zapojení i osobního přínosu každého jednotlivce. Významné postavení v této oblasti zaujímají chráněné krajinné oblasti a národní parky (osvěta formou naučných stezek, přednášek a exkurzí). Státní instituci zabývající se enviromentální výchovou reprezentuje Ministerstvo životního prostředí. Nejvíce enviromentálních aktivit se však odehrává mimo státní sektor. Můžeme jmenovat např. Greenpeace, Český svaz ochránců přírody a Hnutí Duha.

- Vědeckotechnické vzdělávání - s rozvojem moderní techniky, měnícími se trendy a novými poznatky stále více vzrůstá důležitost vědeckotechnického vzdělávání, které umožňuje prostřednictvím vědy poznávat skutečnosti, prohlubovat vědomosti a dovednosti, popularizovat a uvádět nové poznatky do každodenního života. Jedná se především o oblast počítačové gramotnosti obyvatelstva. Institucemi vědeckotechnických zájmově edukačních aktivit jsou hvězdárny a planetária. Do oblasti vědeckotechnického vzdělávání můžeme řadit kutilství, chataření a chalupaření.
- Jazykové vzdělávání - zajisté nás může napadnout, že zařazení jazykového vzdělávání do aktivit zájmového vzdělávání není zcela jednoznačné, neboť výstupem tohoto vzdělávání může být i získání formální kvalifikace. Zájemce o studium cizího jazyka může navštěvovat jazykové kurzy, které realizují jazykové školy, soukromé komerční instituty či zahraniční instituty. Jazykové schopnosti a dovednosti lze rovněž získávat a rozvíjet prostřednictvím jazykových kurzů v televizi a řízeného samostudia (distanční vzdělávání, e-learningové kurzy).
- Náboženská a duchovní výchova - církev a další instituce náboženského a duchovního charakteru orientují své výchovné a

vzdělávací aktivity zejména do sféry náboženství. Pro účastníky těchto aktivit je typické náboženské smýšlení. Jedná se většinou o osamělé lidi, důchodce, intelektuály. Charakteristickým rysem je neměnnost a stálost okruhu účastníků. Tyto edukační aktivity mají za cíl pomoci jedinci najít duchovní rozměr lidského života. Vedle tradičních církví existuje celá řada náboženských spolků a sekt, jejichž cíl je rozdílný a ne vždy společensky žádoucí.

Petřková a Čornaničová uvádí, že právě zmíněná témata a obsah vzdělávání (učební látka) je významným prvkem seniorské edukace. Tento obsah však nemůže být stanoven nahodile, ale musí odpovídat cílům a záměrům edukace a musí respektovat potřeby a zájmy účastníků vzdělávání. Při práci s obsahem vzdělávání je nezbytné respektovat následující principy:

- obsah vzdělávání by se měl vztahovat k situaci účastníků vzdělávání, k jejich zájmům a potřebám,
- součástí obsahu vzdělávání by měly být modelové příklady, které pomáhají v porozumění učivu a zároveň umožňují propojení poznatků se zkušenostmi účastníků vzdělávání,
- obsah vzdělávání by měl být orientovaný na učební činnosti, které doprovázejí vnímání, zapamatování a pochopení učebních informací,
- obsah vzdělávání by měl být strukturovaný, což znamená, že jednotlivé části učební látky by měly být uspořádány do smysluplných celků,
- obsah vzdělávání by měl odpovídat aktuálnímu stavu vědeckého poznání (Petřková & Čornaničová 2004, s. 66).

Petřková a Čornaničová jsou dále toho názoru, že ve vztahu obsahu vzdělávání je potřeba:

- uplatňovat adekvátní formy organizace, edukace a posuzování edukačních výsledků vzhledem k pokročilému věku účastníků vzdělávání,

- respektovat zvláštnosti, které vyplývají z fyzických a psychických změn, které doprovázejí stárnutí,
- brát ohled na intencionální charakter edukačních programů, aby absolvování edukačních aktivit pomohlo účastníkům vzdělávání při řešení svých problémů,
- vytvářet v průběhu edukace příležitosti k participaci účastníků a k jejich tvořivému sebevyjádření,
- poskytovat účastníkům vzdělávání kromě informací a poznatků také emoční podporu, „životní pomoc“ a prostor pro komunikaci,
- podporovat snahu účastníků vzdělávání vést aktivní, kreativní a nezávislý život (Petřková, Čornaničová 2004, s. 66).

2.6. Funkce a cíle zájmového vzdělávání

Popsala jsem již etapy, formy, typy zájmového vzdělávání dospělých. Proč to všechno úsilí? Jaké jsou cíle a funkce zájmového vzdělávání, resp. zájmového vzdělávání seniorů?

Mezi hlavní funkce zájmového vzdělávání dospělých řadíme především: seberealizační, vzdělávací, relaxační, kompenzační, popularizační, sociálně integrační, adaptační (Průcha & Veteška, 2012, s. 280).

Zájmové vzdělávání dle Palána plní mnoho funkcí. Rozumíme-li pod pojmem funkce vzdělávání dospělých označení pro základní smysl vzdělávání dospělých v kontextu s potřebami a zájmy individua i potřebami společnosti. Jako nejobecnější cíl vzdělávání dospělých označuje funkci:

- humanizační (spočívající v obecné humanizaci jedince, jeho enkulturaci), funkci integrační (spočívající v socializaci jedince, v jeho začleňování do sociálních celků, je základem sociální komunikace a funkci kvalifikační (umožňující uplatnění na trhu práce).

Kromě toho je uváděna celá řada funkcí dílčích:

- informační funkce
- komunikační funkce,
- aktualizací funkce,
- inovační funkce,
- sociálně adaptační funkce,
- esteticko-formativní funkce,
- rekreační funkce atp. (Palán, 1997, s. 41).

Následující přehled funkcí dle Vymazala nám předkládá, že zájmové vzdělávání svou činností zasahuje do několika oblastí lidského žití:

- světonázorová a ideově výchovná - poskytuje orientaci ve výkladu světa a postavení jedince v něm, zprostředkovává základní ideová východiska pro hodnocení života a vývoje kolem sebe a snaží se vypěstovat aktivní přístup ke světu,
- všeobecně vzdělávací - systematicky rozvíjí a aktualizuje poznatky vědecké, technické a kulturní, pěstuje schopnost jedince k jeho vlastní kultivaci a rozvoji sebe sama i společnosti,
- sociálně adaptační – formuje jedince k aktivnímu, efektivnímu a tvůrčímu způsobu zastávání sociálních rolí, navazování sociálních vztahů a dodržování norem chování,
- sociálně integrační a kontrolní – prostřednictvím jednotného systému hodnot a jednotné ideologie posiluje soudržnost sociálních skupin i celku společnosti,
- kompenzační - pomáhá překonat nedostatky a jednostrannosti osobního vývoje (mezery ve vzdělání i jednostrannosti sociálního života),
- popularizační - šíří poznatky ze společenského života a stimuluje zájem o další vzdělávání,

- propagandistická – formuje postoje k aktuálním otázkám společenského života, zvyšuje uvědomělost a angažovanost, především v oblasti politické a mravní,
- konzervační – uchovává a předává sociální a kulturní hodnoty a tím udržuje kontinuitu vývoje a identitu společnosti i jejích skupin,
- aktualizací a inovační – aktualizuje poznatky ze sfér společenského života, podněcuje tvůrčí myšlení,
- relaxační – umožňuje vhodně využívat volný čas, výchova a vzdělávání se stávají formou aktivního odpočinku a prostředkem osobního i společenského rozvoje
- komunikativní – výchova a vzdělávání představují prostředek pro vzájemný styk,
- expresivní – umělecké aktivity, záliby, realizace charitativní činnosti (Vymazal, 1990, s. 12).

Mezi cíle zájmového vzdělávání dospělých řadíme především naplnění volného času dospělé populace. Zároveň je ale cílem reagovat na individuální potřeby a specifické zájmy jednotlivců. Obsah jednotlivých kurzů a dalších aktivit v rámci zájmového vzdělávání dospělých je ovlivněn záměrem a hodnotovou orientací osob, kteří se v rámci zájmového vzdělávání seskupují do nejrůznějších zájmových klubů, organizací či svazů. Jedná se například o rybáře, modeláře, zahrádkáře, různé sběratele apod. (Bednaříková, 2006, s. 56-57), jedinci na základě podobných zájmů a potřeb (Vymazal, 1990, s. 12).

Livečka zužuje úhel pohledu a uvádí čtyři základní funkce vzdělávání v postproduktivním období života:

- Preventivní, kdy jde o provedení náležitých vzdělávacích a výchovných opatření, která by se měla v budoucnu projevit v podobě pozitivních formativních účinků, byla-li provedena s dostatečným předstihem.

- Anticipativní, při jejíž realizaci jde o pozitivní naladění člověka v rámci budoucích změn, se kterými je spojen odchod do důchodu. Podstatou je stanovit takové dovednosti, znalosti a způsoby chování, které musí být v pokročilejším věku osvojeny, aby bylo dosaženo vnitřního uspokojení.
- Rehabilitační, která hraje významnou roli u starších občanů v pozdní části života. Jedná se o znovuoobnovení vyváženého stavu a přípravu na další výzvy v životě člověka.
- Posilovací - kterou lze považovat za nejvýznamnější, jelikož vede k rozvoji schopností seniorů s přihlédnutím k jejich potřebám a zájmům. Podporuje jejich aktivitu tak, aby i v nejpokročilejším věku života zůstávali v kontaktu se svým okolím a skrze něj i s celou společností (Livečka, 1979, s. 143 - 144).

Podle Mühlpachra spočívá význam vzdělávacích aktivit v pozdějším věku v naznačování nové životní perspektivy pro starší občany. Vzdělávání pro seniory představuje životní pomoc, jelikož jim vedle vědění a informací nabízí orientaci na osobní růst a rozvoj v té části života, která se dříve označovala jako deficitní (Mühlpachr, 2004, s. 144).

Seznámili jsme se s cíli i funkcemi zájmového vzdělávání seniorů a nyní už zbývá popsat poslední oblast a to sice, kde se to vše uskutečňuje.

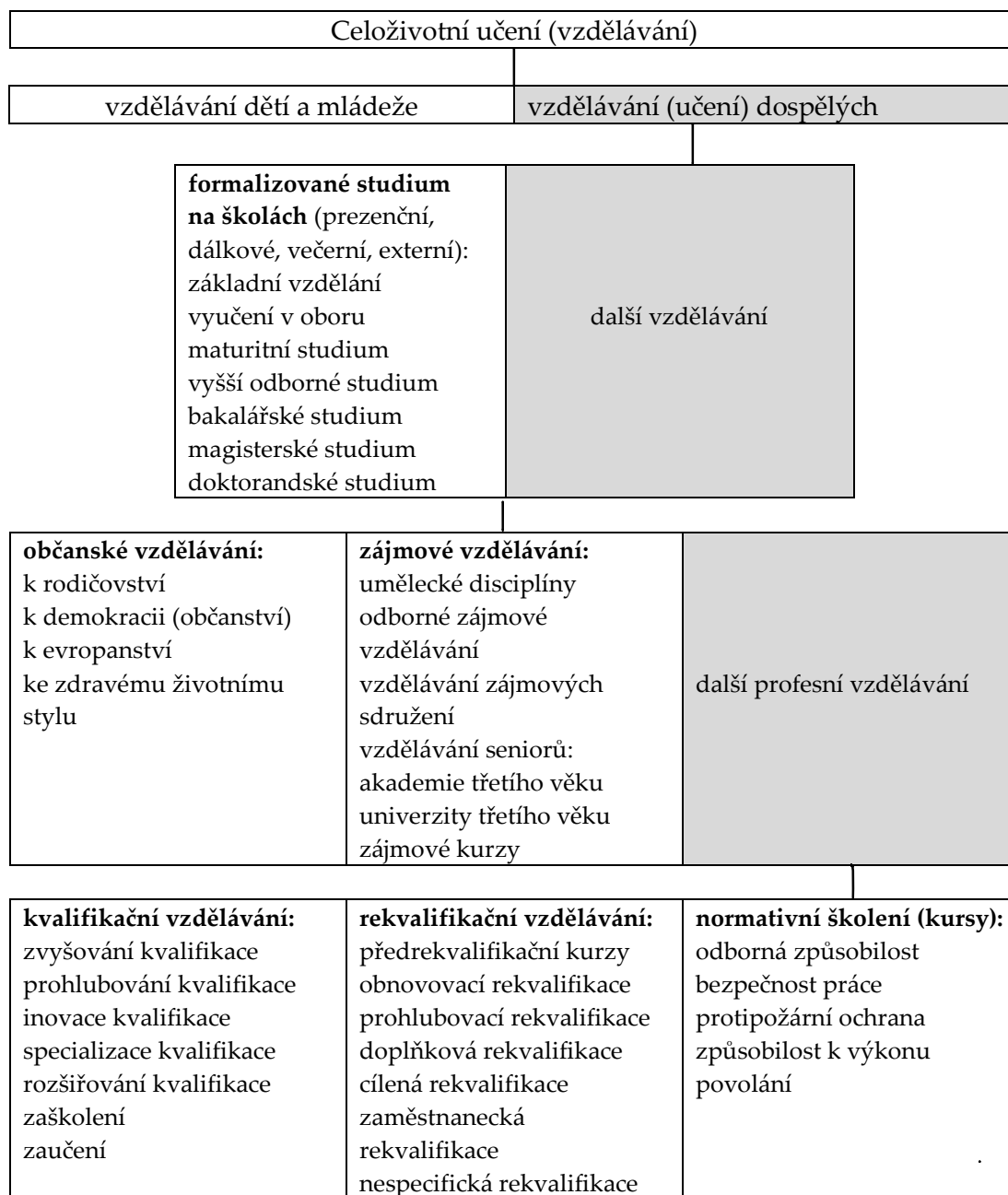
2.7. Instituce poskytující zájmové vzdělávání pro seniory

Zájmové vzdělávání dospělých uspokojuje vzdělávací potřeby jedince a jeho individuálních zájmů. Představuje významný prvek v dotváření osobnosti a její hodnotové orientace a umožňuje seberealizaci ve volném čase. Aby bylo možné uspokojit rozmanité lidské zájmy, odpovídá tomu i obsahová orientace zájmového vzdělávání, jež je velice široká a různorodá. Významnou

funkcí tohoto vzdělávání je kultivace osobnosti. V České republice je realizováno zejména zájmovými organizacemi.

Pozici vzdělávání dospělých v kontextu celoživotního vzdělávání zpřehledňuje následující schéma:

Pozice vzdělávání dospělých v rámci celoživotního vzdělávání



Obr. č. 4: Pozice vzdělávání dospělých v kontextu celoživotního vzdělávání
Zdroj: Palán (2002, s. 160)

Nejvýznamnějšími institucemi, dle Šeráka, pro vzdělávání seniorů jsou:

- Akademie třetího věku
- Kluby aktivního stáří, kluby seniorů, kluby dříve narozených
- Univerzity volného času
- Univerzity třetího věku

Vzdělávání seniorů v České republice se začalo rozvíjet nejprve formou přednášek v klubech důchodců a kulturních zařízeních. Začaly vznikat ucelené přednáškové bloky tzv. Akademie třetího věku (dále jen A3V), které zde mají poměrně dobrou tradici. Tato forma vzdělávání uspokojuje potřeby občanů v oblastech, kde není k dispozici dostatečná nabídka ze strany vysokých škol (dále jen VŠ). Vznik A3V není upraven žádným legislativním předpisem a z tohoto důvodu mohou být tyto instituce založeny prakticky kdekoli a kýmkoli. Organizovány jsou pod záštitou různých institucí, zejména knihoven. Výuka se uskutečňuje formou přednášek, seminářů, diskuzí a různých doprovodných programů, jako jsou např. exkurze, zájmové kroužky, sportovní aktivity aj. Účastníci A3V neskládají na začátku ani v průběhu studia žádné zkoušky a jejich studium je zakončeno potvrzením o absolvování, které je vydáváno obvykle na základě prezence. Činnost se vyznačuje menší náročností, větším důrazem na srozumitelnost výkladu a jeho rozmanitost. Obsah se většinou přizpůsobuje místním potřebám. Jako určité negativum můžeme vnímat nejednotnou kvalitu poskytovaných služeb (Šerák, 2009, s. 198).

Na velmi podobném základě fungují i kluby aktivního stáří, kluby seniorů, kluby dříve narozených, či kluby důchodců, které se v porovnání s A3V většinou vyznačují méně formálními a trvalejšími vztahy frekventantů, větším důrazem na rozvoj osobních zájmů a saturaci sociálních potřeb. Nabízejí širokou paletu činností: besedy, výlety, exkurze, vycházky, kulturní akce,

sportovní programy, ruční práce, společenské hry apod. Edukační aktivity jsou většinou jednorázové (Šerák, 2009, s.199).

Univerzity volného času (dále jen UVČ) jsou unikátní projekt systematického zájmového vzdělávání v oborech, o které je všeobecně velký zájem, které však neměl každý možnost studovat profesně. Studium je otevřené pro všechny, není zde stanovena žádná hranice dříve dosaženého vzdělání. Oficiálně jde o mezigenerační projekt, jedinou podmínkou pro zápis je dovršení 18 let. Přesto však mezi studenty převažují osoby seniorského věku. Dalšími častými návštěvníky přednášek jsou studenti a ženy na mateřské dovolené. Zájemci nemusí absolvovat žádné přijímací zkoušky, jejich znalosti se neověřují žádnými zkouškami, neobdrží však žádné potvrzení či osvědčení o studiu. Provoz UVČ bývá hrazen částečně z kurzovního, které se pohybuje v řádech stokorun a částečně z městského či obecního rozpočtu (Šerák, 2009, s. 199).

Nejnáročnějším způsobem vzdělávání pro seniory jsou Univerzity třetího věku (dále jen U3V). Jedná se o oficiálně uznané instituce, které umožňují občanům postproduktivního věku studium vysokoškolského stupně v nejrůznějších oborech. U nás jsou postupně zaváděny podle možností příslušné VŠ a hlavně podle zájmu zúčastněných seniorů. Na rozdíl od většiny ostatních zájmově vzdělávacích aktivit je zde garantována nejvyšší možná úroveň přednášek (Šerák, 2009, s. 197). Program těchto U3V by měl být specifikován jako vzdělávání pro zájemce z řad seniorů, kteří již nejsou aktivně činní, ale chtějí obohatit svůj život o nové poznatky, které je zajímaly, ale nezbýval na ně čas, ale také pro ty, kteří chtějí najít nové přátele a prožít kvalitně stáří.

Vzdělávání dospělých a seniorů je vzdělávání založené čistě na osobním zájmu, přispívá k rozvoji jedince. Veškeré aktivity by proto měly respektovat jejich specifika a omezení. Moderní přístup ke vzdělávání seniorů usiluje o to, aby i staří lidé zůstávali co nejdéle aktivní. Využívá k tomu vhodné motivační

nástroje a v procesu vzdělávání seniorů specifické zásady, které zvyšují a zlepšují komunikaci mezi učitelem a žákem.

Mezi doporučované zásady dle Klevetové a Dlabalové patří:

- Starší člověk potřebuje k pochopení nových poznatků vlastní způsob a tempo. Je obtížné sladit potřeby a schopnosti několika seniorů. Individuální přístup ve vzdělávací skupině se samozřejmě předpokládá. Je však pro vyučujícího velmi náročný. Vhodná motivace vede však většinou seniory k tomu, aby se našel vhodný kompromis a všichni byli spokojeni. Nerespektování této zásady či nechuť nebo neschopnost přizpůsobit se může vést k ukončení vzdělávací aktivity a ztrátě motivace.
- Starší člověk potřebuje mít k dispozici přehledné a názorné písemné informace. Senioři se učí jinak než děti a mladí lidé. Přehledný systém a možnost vracet se k informacím vede k upevňování předávaných poznatků. Koncentrace seniorů může být ovlivněna mnoha okolnostmi. Pokud se nedaří v momentě předávání informací tyto udržet v paměti, může se k nim jedinec vrátit později. Senior nedokáže zvládnout a přijmout mnoho informací naráz, je lépe je rozdělit na více částí.
- Zvýšená unavitelnost a nedostatky v oblasti kognitivních funkcí způsobují to, že senior pomaleji přijímá informace. Přenos těchto podnětů z krátkodobé paměti do dlouhodobé má ve vyšším věku také svá specifika. Probíhá pomaleji. Při předávání informací seniorům není třeba spěchat a zahltit je informacemi, jež nedokáží přijmout a které pro ně v konečném důsledku postrádají smysl.
- Při vzdělávání seniorů je důležité správně posoudit jejich schopnosti, respektovat jejich možnosti a dovednosti. Nerespektování této zásady může seniory od vzdělávání natrvalo odradit. Senior by měl mít možnost rozvíjet již dříve nabyté poznatky, tudíž se předpokládá, že

ve zvolené problematice nebude začátečníkem, bude mít o aktivitu zájem a jeho vzdělávání bude probíhat na pokročilejší úrovni. Ale má mít také možnost vzdělávat se v oblastech, které jsou pro něho nové. Pak bude patrně začátečníkem a také zvolené pracovní tempo by mělo odpovídat jeho schopnostem. I tady platí Komenského pravidlo o přiměřenosti ve způsobu a množství předaných poznatků.

- Vzdělávající by se měl vyjadřovat srozumitelně, pomaleji a častěji se ujišťovat, zda senior problematice rozumí, zda ji správně chápe. Na nesprávně pochopenou informaci se nedá většinou smysluplně navázat. Nepochopení může vzniknout z mnoha důvodů. Pokud je to možné, měl by lektor či jiná vzdělávající osoba tyto vlivy co nejvíce eliminovat.
- Pokud je prováděn nácvik používání nových pomůcek, je nutné jednotlivé kroky opakovat a dbát na to, aby je senior zkoušel sám. Lze tak v počátcích odstranit chyby. Je také nutné dobře vysvětlit význam jednotlivých kroků, aby senior pochopil logiku v jejich návaznosti. Často se stává, že byl senior s novou metodou, přístrojem apod. podrobně seznámen, odcházel s tím, že vše samostatně zvládl. Při samostatné aplikaci získaných znalostí či dovedností však může vzniknout problém. Zapomenutý krok naráz znemožní použití. Pokud však jedinec pochopil logiku postupu, dokáže často následnost mezi jednotlivými kroky sám odvodit. Kromě zvýšené motivace přispívá tento úspěch také k rozvoji plasticity mozku.
- Není vhodné dávat seniorovi mnoho úkolů. Už samotný fakt, že se senior vzdělává - zařídil si aktivitu, dostavil se, udržuje se v pozornosti, vede si zápisy, přemýšlí, přijímá nové podněty, může být vysilující. Starší člověk potřebuje k relaxaci více času. Není proto motivující stresovat ho vidinou povinností. Je již na zaslouženém odpočinku a své schopnosti učit se, plnit povinnosti spojené se

vzděláváním a celoživotním pracovním nasazením už prokázal. Jeho vzdělávání v seniorském věku má jiný účel.

- Senior má znát smysluplnost svého konání, včetně svých možností. Podle této zásady by vzdělávací aktivita měla být vždy smysluplná. Ve vzdělávání je vhodné vždy uvést informaci o tom, k čemu nabytá znalost bude, jaká je její využitelnost v životě. Zvolená témata by měla respektovat životní potřeby a výhledy seniorů. Vzdělávání motivuje seniora k úspěchu a je důležité ocenit píli a snahu. Opět se jedná o obecnou pedagogickou zásadu vycházející z učení J. A. Komenského. Pochvala a ocenění totiž vytváří motivaci k další práci. Je však nutné, aby senior nebyl chválen, pokud není důvod. Rychle si uvědomí, že něco není v pořádku, že se patrně jedná o akt milosrdné lži. To může vyvolat rozporuplné dojmy vedoucí až k pocitu méněcennosti.

Pokud budou vzdělávající dodržovat tyto postupy, senior v sobě objeví nové schopnosti a zjistí, že nikdy není pozdě k tomu, aby se naučil něco nového. Výuka seniorů má probíhat v dopoledních nebo odpoledních hodinách, kdy u seniorů je větší předpoklad vyšší koncentrace a pozornosti. Během výuky je třeba dodržovat pravidelné přestávky (Klevetová, Dlabalová, 2007, s. 55-57).

Špatenková tvrdí, že v rámci vzdělávání je nezbytné:

- respektovat možnosti, limity a osobnost seniora,
- pomáhat seniorům při adaptaci na stáří,
- posilovat sebevědomí seniorů a podporovat jejich pozitivní myšlení,
- respektovat fyzické, psychické, věkové a další individuální difference starších účastníků vzdělávání,
- umožňovat diskuzi a vést efektivní komunikaci,
- snažit se do výuky zahrnovat životní, resp. pracovní zkušenosti,
- vést účastníky k sebevzdělávání,
- pečlivě vybírat témata edukace (Špatenková, 2015, s. 48).

Podle Klevetové a Dlabalové je proces učení ve stáří odlišný od učení v jiných věkových obdobích právě specifickými potřebami, vlastnostmi a charakterem jeho účastníků. Senioři si obtížněji osvojují učivo, které nemá logickou strukturu a propojení s praxí. Krátkodobá a mechanická paměť se postupně zhoršuje a dlouhodobá ukládá informace výběrově. K upevňování a procvičování nových poznatků je také potřeba více času. Důležitá je v rámci vzdělávacího programu pochvala a přiměřená zdravá soutěživost, zcela nevhodné je však znevažování těch, kteří nestačí. Do výuky je také vhodné začlenit adekvátní počet přestávek a nepřesouvat učení do večerních hodin (Klevetová, Dlabalová 2008, s. 54).

Důležitým faktorem pro další vzdělávání dospělých a to i seniorů, je výše a hlavně kvalita dosaženého vzdělání. Čím vyšší je úroveň vzdělání, tím je vyšší potřeba dále se rozvíjet, seberealizovat, nebo třeba už jen odstraňovat nedostatky. Vedou nás k tomu různé motivy jako je naučit se něco nového, sebeuplatnění, touha po ocenění, doporučení přátel nebo potřeba navázat nové sociální kontakty v rámci skupinových aktivit. Zájmové vzdělávání dospělých, zájmové vzdělávání seniorů prostřednictvím různých institucí umožňuje svým aktérům v kontextu dalšího vzdělávání v rámci celoživotního vzdělávání zůstat co nejdéle aktivní. To je asi ten největší následek a zároveň i cíl snažení. Samozřejmě jsou i takoví pro které je tento cíl neatraktivní ať z důvodu nezájmu o osobní rozvoj, nebo z nedostatku informací, pracovního vytížení, ale mnohdy i z důvodu nedostatku finančních prostředků.

3. KLUB SENIORŮ V JESENÍKU

Poslední kapitola, jako celá tato diplomová práce, se zaměřuje na problematiku vzdělávání obecně, úžeji na zájmové vzdělávání seniorů, vše v kontextu celoživotního učení. Víme již, že celoživotní vzdělávání má své

etapy, své formy, své typy. Na straně jedné existují účastníci vzdělávání a na straně druhé instituce, které vzdělávání poskytují. V této kapitole - bych na příkladu z praxe - chtěla analyzovat a popsat organizaci zájmového vzdělávání v Klubu seniorů v Jeseníku, nabízené obsahy, formy, ale také účastníky, jejich motivace či případné bariery.

V úvodu kapitoly se alespoň stručně věnuji demografii města Jeseník. Další část kapitoly je orientována na metodologii výzkumu - vymezení výzkumného problému, výzkumného cíle a stanovení dílčích výzkumných otázek, které povedou k získání odpovědi na hlavní výzkumnou otázku. Dále obsahuje volbu výzkumné strategie a také metody a techniky sběru dat. Následně se zabývám charakteristikou výzkumného souboru a popisu realizace sběru a zpracování dat. Závěr kapitoly bude orientován na interpretaci dat, tzn. věnovaný výsledkům výzkumu.

3.1. Demografie města a regionu včetně jeho prognózy

Správní obvod obce s rozšířenou působností (SO ORP) Jeseník měl k 1. 1. 2020 celkem 37 968 obyvatel. Od roku 2010 došlo k poklesu o téměř 3 300 obyvatel (-7,97 %). Nejlidnatějším městem je město Jeseník, kde k 1. 1. 2020 žilo 11 081 obyvatel, což je 29,2 % obyvatel celého SO ORP Jeseník. Podíl seniorů (osob ve věku 65 let a více) ve SO ORP Jeseník je k 1. 1. 2020 celkem 22,12 %, seniorskou složku tvoří tedy více než pětina obyvatel. Trend stárnutí populace lze pozorovat ve všech obcích. Výrazný nárůst seniorské složky (o více než 8 %) je rovněž v Jeseníku.

Tabulka níže znázorňuje předpokládaný vývoj obyvatel a jednotlivých složek obyvatelstva ve SO ORP Jeseník, městě Jeseník a zázemí. V konkrétních hodnotách současných dat a na prognóze do roku 2030 je znázorněn celkový předpoklad úbytku obyvatel i proces stárnutí obyvatelstva, který doprovází také např. úbytek obyvatel v produktivním věku.

Dle demografické prognózy do roku 2030 na území SO ORP podíl obyvatel ve věku 65 let a více na celkové populaci v rámci SO ORP vzroste o 2,5 %, na hodnotu 24,6 %. Obdobné podíly seniorů na celkové populaci lze očekávat i ve městě Jeseník a jeho zázemí (25,6 %; 24,2 %). Pro město jde o nárůst o 1,4 %, pro zázemí o 3,0 %.

Srovnání podílu věkových skupin na celkovém počtu obyvatelstva mezi roky 2018 a 2030

| Věk | SO ORP Jeseník | | | Město Jeseník | | | Jeseník - zázemí | | |
|--------|----------------|-------|---------|---------------|-------|---------|------------------|-------|---------|
| | 2020 | 2030 | Změna | 2020 | 2030 | Změna | 2020 | 2030 | Změna |
| 0 - 14 | 14,1% | 12,6% | ▼ -1,5% | 13,8% | 15,0% | ▲ 1,2% | 14,2% | 11,6% | ▼ -2,5% |
| 15-64 | 63,8% | 62,8% | ▼ -1,0% | 61,9% | 59,4% | ▼ -2,5% | 64,6% | 64,1% | ▼ -0,4% |
| 65+ | 22,1% | 24,6% | ▲ 2,5% | 24,3% | 25,6% | ▲ 1,4% | 21,2% | 24,2% | ▲ 3,0% |

Obr. č. 6: Srovnání podílu věkových skupin na celkovém počtu obyvatelstva
Zdroj: Interní dokumenty CSS Jeseník

Podíl osob SO ORP ve věku 55 a více vzrostl od roku 2010 za 10 let z 29 % na 39 %, podíl osob ve věku 65 let a více vzrostl ze 14 % na 23 % a podíl osob ve věku 75 let a více vzrostl z 6% na 8 %. Za dalších 10 let je očekáván další nárůst u věkové skupiny od 65 let (o 2 %) a u osob od 75 let (o 5 %). Zajímavé jsou údaje prognózy o absolutním počtu seniorů, kde počet obyvatel ve věkové kohortě 55-64 let v celém SO ORP klesá, ale ve městě Jeseník je vidět jejich nárůst. U věkové kohorty 65-74 let je předpokládán pokles, u osob od 75 let naopak nárůst.

3.2. Metodologie výzkumu

Tématem této práce je vzdělávání dospělých, konkrétně zájmové vzdělávání seniorů. V jednotlivých kapitolách teoretické části práce jsem vymezila teoretický rámec této problematiky, který byl podstatný pro

následné empirické šetření. Empirická část práce je především založena na analýze a interpretaci výsledků výzkumného šetření.

3.2.1. Výzkumný problém

Ve svém výzkumu se budu snažit zjistit, zda Klub seniorů v Jeseníku, jako volnočasové zařízení pro seniory, poskytuje svým členům v rámci nabízených aktivit také zájmové vzdělávání. Nyní se zaměřím na výzkumný cíl, výzkumné otázky, vymezení výzkumné strategie, metody a techniky sběru dat pro výzkumné šetření.

Výzkumný cíl

Cílem tohoto výzkumu je analyzovat a popsat organizaci zájmového vzdělávání v Klubu seniorů v Jeseníku, nabízené obsahy, formy, ale také účastníky, jejich motivace či případné bariery účasti na vzdělávání. Svá zjištění následně popíšu v případové studii.

Výzkumné otázky

HVO: Naplňuje zájmové vzdělávání v klubu seniorů znaky vzdělávací akce?

Dílčí výzkumné otázky, pomocí kterých se můžeme dopracovat k odpovědi na hlavní výzkumnou otázku:

DVO 1: Jaké jsou deklarované cíle vzdělávání pro seniory?

DVO 2: Jaké jsou využívány vzdělávací formy a metody?

DVO 3: Jaké učební obsahy převládají v nabídce?

DVO 4: Kdo jsou účastníci vzdělávání, jaké mají motivy ke vzdělávání, s jakými se potýkají bariery, které jim brání se účastnit vzdělávání nebo jim zapojení komplikují?

3.2.2. Volba výzkumné strategie

Obecný metodologický přístup k řešení výzkumné otázky je nazýván výzkumnou strategií. Jako výzkumnou strategii pro svoji práci jsem zvolila kvalitativní přístup, tzn. kvalitativní výzkumnou strategii, protože mi umožnila poznat a popsat individuální fenomén - Klub seniorů v Jeseníku, jeho účastníky i nabídku aktivit. To vše na pozadí zájmového vzdělávání seniorů.

Průcha uvádí, že kvalitativní výzkum přistupuje ke zkoumaným jevům se snahou popsat je a vysvětlit v jejich jedinečnosti, s odhalením jejich specifických rysů, jež nejsou postižitelné kvantitativní analýzou hromadných jevů (Průcha, 2014, s. 106).

Kvalitativní strategie je dle Dismana charakterizována jako nenumerné šetření a interpretace sociální reality, dále také zdůrazňuje, že posláním kvalitativního výzkumu je porozumění lidem v sociálních situacích (Disman, 2002, s. 285-289).

Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu (Švaříček & Šedřová, 2007, s. 17).

Na začátku jsem si s pomocí vedoucí práce ujasnila téma výzkumu, resp. výzkumný problém, některé výzkumné otázky a také rámcový harmonogram, jak to vše postupně naplnit, včetně možných metod a technik. Jako výzkumné metody pro použití ve svém výzkumu jsem si zvolila: přímé, zúčastněné pozorování, individuální i skupinový polostrukturovaný rozhovor a obsahovou analýzu interních dokumentů provozovatele. V průběhu výzkumu se však ukázalo, že metodu zúčastněného pozorování nebudu moci použít. Situaci jsem musela přehodnotit a zaměřit se více na hloubkovou analýzu obsahu interních dokumentů provozovatele a kromě jednoho

skupinového rozhovoru také na individuální osobní rozhovory, posléze také na osobní telefonické rozhovory.

Během celého výzkumného procesu jsem musela měnit pohled na výzkumné metody. Mnou zamýšlené zúčastněné pozorování se vůbec nemohlo použít. Také některá získaná data se jevila nepoužitelná, takže jsem např. rozhovory musela zopakovat nebo rozšiřovat. Analýzu dokumentů, kterou jsem v počátečním záměru chtěla použít pouze na dokreslení, jako doplňkovou metodu, jsem nakonec využila stejně plnohodnotně jako polostrukturovaný rozhovor.

Podle Hendla v typickém případě kvalitativní výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za emergentní nebo pružný typ výzkumu. Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva. Seznamuje se s novými lidmi a pracuje přímo v terénu, kde se něco děje. Sběr dat a jejich analýza v kvalitativním výzkumu probíhají v delším časovém intervalu. Výzkumník vybírá na základě svých úvah místa pozorování nebo jedince, které dále sleduje v různých časových okamžicích. Analýza dat a jejich sběr probíhají současně. Výzkumník sbírá data, provede jejich analýzu a podle výsledků se rozhodne, která data potřebuje, a začne znovu se sběrem dat a jejich analýzou (Hendl, 2005, s. 50). Zpráva o kvalitativním výzkumu pak obsahuje podrobný popis místa zkoumání, rozsáhlé citace z rozhovorů a poznámek, jež si výzkumník dělal při práci v terénu.

Výzkumné šetření probíhalo celkem na 3 místech: kancelář ředitele Centra sociálních služeb v Jeseníku (provozovatel klubu seniorů), kancelář sociální pracovnice Městského úřadu Jeseník (organizační pracovník klubu seniorů) a také na místě samotném - v klubu seniorů.

Na základě předem stanovených výzkumných otázek jsem vybrala pracovníky tohoto zařízení a spolu s doporučením organizační pracovnice klubu i účastníky zájmového vzdělávání, kteří měli odpovídat na připravené otázky. Kontakt s potenciálními respondenty jsem navazovala za pomoci mobilního telefonu, elektronické pošty a osobního setkání. Na počátku domluvy jsem sdělila cíl svého výzkumného šetření. Během těchto krátkých spojení, jsme vysvětlila účel a cíl našeho setkání. Rozhovor se zdál jako nejvhodnější zvolená metoda, konkrétně polostrukturovaný rozhovor. Umožňuje vyslechnout názory, vlastní poznatky a zkušenosti dotazovaných. Rozhovory jsme realizovala v případě zástupců zřizovatele vždy individuálně, v případě účastníků vzdělávání 1x skupinově a posléze individuálně - telefonicky. Čas jsem přizpůsobila potřebám respondentů jejich otevřenosti a výřečnosti. Otázky jsme rozdělila do dvou tematických okruhů. Jeden okruh se týkal zástupců zřizovatele, jeden okruh samotných účastníků vzdělávání – seniorů. Základní otázky byly doplňovány podotázkami, nebo byly přizpůsobeny situaci, což vyplynulo z atmosféry či kontextu rozhovoru.

A. Scénář rozhovoru s provozovateli klubu seniorů

Úvod

- příprava - diktafon, tužka, papír, informovaný souhlas – formulář
- anonymita = osobní kancelář, bez účasti dalších osob
- drobný dárek = figurka sovy z keramiky jako podpora znaku zdejší A3V
- ujištění, že se v případě tohoto výzkumu nejedná o „Nošení sov do Athén“, možnost seznámení s výsledkem výzkumu

Rozehrání

Navázání přátelského vztahu a důvěry

Mohu se zeptat na Vaše zařízení?

Co všechno pro seniory poskytujete?

Jak dlouho působíte v této oblasti ?

Co Vás na této práci baví?

Hlavní rozhovor

1. K výzkumné otázce Jaké jsou cíle vzdělávání pro seniory?

Jaké a jak dlouho probíhají aktivity pro seniory v klubu seniorů?

Jak je neformální vzdělávání financováno? Je možné navštěvovat aktivity bezplatně ?

Kde hledáte inspiraci ? Kdo sestavuje nabídku ? Na základě čeho, s jakým cílem?

Provádíte dopředu nějakou analýzu potřeb? Nebo něco podobného ?

2. K výzkumné otázce Jaké jsou využívány vzdělávací formy a metody ?

Které aktivity jsou oblíbené a proč ? Probíhá evaluace účastníků ?

Jaké formy/ metody vzdělávání poskytujete v rámci Akademie 3. věku?

3. K výzkumné otázce Jaký je preferován učební obsah?

Která témata seniory nejvíce zaujmou ? Jak to víte?

Provádíte jako instituce hodnocení organizovaných aktivit ? Na základě čeho? Využíváte výsledky pro další plány ?

Co by Vám to mohlo usnadnit? Co by Vám pomohlo?

Nasměrování do neformální roviny

Jsem ráda, že jsem Vás mohla poznat a dozvědět se spoustu důležitých věcí.....

Vaše pracovní prostředí je velice příjemné.....

Uzavření

Poděkování, vysvětlení co bude následovat, zdůraznění anonymity, rozloučení

B. Scénář skupinového rozhovoru se seniory

Úvod

- příprava - diktafon, tužka, papír, informovaný souhlas - formulář

- anonymita – ano/ne, souhlas se skupinovým provedením
- drobný dárek = občerstvení v podobě kávy a švestkového koláče
- možnost seznámení s výsledkem výzkumu

Rozehrání

Charakteristika seniora - respondenta, navázání přátelského vztahu a důvěry

- Mohu se zeptat na Váš věk?
- Jaké bylo Vaše povolání, profese?
- Jak obvykle trávíte volný čas?
- Máte zde nějaké přátele?

Hlavní rozhovor

Jak dlouho navštěvujete klub seniorů? Jak jste se o něm dozvěděl?

Za jakým účelem? Kterých nabízených aktivit se účastníte, proč?

Pokud budou přítomni účastníci Akademie 3.věku, tak.....

1. K výzkumné otázce Kdo jsou účastníci vzdělávání, jaké mají motivy, s jakými se potýkají barierami?

Jak dlouho se účastníte vzdělávání prostřednictvím Akademie třetího věku?

Vzpomenete si, kdy jste se poprvé účastnil/a vzdělávání A3V ?

Co to bylo tématem přednášky ? Kdo byl lektor ? Jak Vás to bavilo? Co jste si zapamatoval/a?

Přišel/a jste sama, nebo Vám to někdo doporučil ? Jak jste se o tom dozvěděla ?

Co Vás na této formě vzdělávání nejvíc baví, co se Vám zde líbí ?

Proč jste se rozhodl/a trávit volný čas takto ?

Co Vás naopak odrazuje? Co Vám vadí, resp. není v podle Vašich možností či představ ?

Nasměrování do neformální roviny

To jsme si hezky popovídali.....

A máme to za sebou..... to nám to spolu uteklo.....

Jsem ráda, že jsem Vás mohla poznat a dozvědět se spoustu důležitých věcí.....

Uzavření

Poděkování, vysvětlení co bude následovat, zdůraznění anonymity, rozloučení

C. Scénář rozhovoru se seniorem - telefonický

Úvod

- příprava – telefon, diktafon, tužka, papír, informovaný souhlas, udělení souhlasu ústně
- odkaz na doporučení provozní pracovnice Akademie 3. věku
- krátký stručný popis výzkumné činnosti
- dotaz, zda se chce výzkumu účastnit
- anonymita – ano/ne, souhlas se skupinovým provedením
- možnost seznámení s výsledkem výzkumu

Rozehrání

Charakteristika seniora - respondenta, navázání přátelského vztahu a důvěry

- Mohu se zeptat na Váš věk?
- Jaké bylo Vaše povolání, profese?
- Jak obvykle trávíte volný čas?

Hlavní rozhovor

1. K výzkumné otázce Kdo jsou účastníci vzdělávání, jaké mají motivy, s jakými se potýkají barierami?

Jak dlouho se účastníte vzdělávání prostřednictvím Akademie 3. věku?

Vzpomenete si, kdy jste se poprvé účastnil/a vzdělávání A3V ?

Co bylo tématem přednášky ? Kdo byl lektor ? Jak Vás to bavilo? Co jste si zapamatoval/a?

Přišel/a jste sama, nebo Vám to někdo doporučil ? Jak jste se o tom dozvěděla ?

Co Vás na této formě vzdělávání nejvíc baví, co se Vám zde líbí ?

Proč jste se rozhodl/a trávit volný čas takto ?

Co Vás naopak odrazuje? Co Vám vadí, resp. není v podle Vašich možností či představ ?

Nasměrování do neformální roviny

Jsem ráda, že jsem mohla alespoň prostřednictvím telefonního hovoru zachytit Vaše odpovědi a dozvědět se spoustu informací o Akadamii 3. věku, které využiji ke zpracování DP.....

Uzavření

Poděkování, vysvětlení co bude následovat, zdůraznění anonymity, rozloučení.

Mezi základní typy metod sběru dat v kvalitativním výzkumu patří dle Dismana, Hendla, Strausse & Corbinové pozorování, rozhovor, analýza dokumentů (Disman, 2002, s. 298; Hendl, 2016, s. 165-166; Strauss & Corbinová, 1999, s. 10).

Jak říká Škvaříček a Šedřová, cílem polostrukturovaného rozhovoru u kvalitativního přístupu je získat hluboké a detailní informace o zkoumaném jevu (Škvaříček & Šedřová, 2007, s. 13).

Nejsnázeji se mi prováděl individuální rozhovor se zástupci provozovatele klubu seniorů. Na otázky většinou reagovali přesnou odpovědí, byli sdílní, o problematice hovořili sami, sdělovali údaje, které se jim zdály k tématu relevantní, na které jsem se třeba ani neptala. Hovor jsem nechala plynout, další otázkou jsem se vracela zpět k tématu, resp. výzkumným otázkám. Telefonické rozhovory se seniory byly většinou také úspěšné. Kladla jsem kratší otázky, odpovědi informantů jsem záměrně v pozměněném slovosledu opakovala, abychom se vzájemně ujistili, že máme na mysli to samé. Odpovědi na otázky jsem získávala snadno, ale ve většině případů se opakovaly či shodovaly. Nejproblematictější byl skupinový rozhovor se seniory, kdy si informanti, přestože měli dostatek časového prostoru,

opakovaně skákali do řeči, doplňovali jeden druhého. Často odbíhali od tématu, protože si v souvislosti vzpomněli na něco jiného. Nedařilo se jim ve skupině tolik soustředit a nad odpověďmi se zamýšlet. Většinou sdělili, co je napadlo jako první, poté se snažili svoji odpověď opravit nebo doplnit na základě sdělení druhých.

Dle Miovského je polostrukturovaný rozhovor nejrozšířenější podobou interview. Tazatel si vytváří určité schéma, které je pro něj závazné. Toto schéma obvykle specifikuje okruhy otázek, na které se bude tazatel účastníků ptát. Zpravidla je možné podle potřeby a možností měnit pořadí otázek. U polostrukturovaného rozhovoru máme definované tzv. jádro interview, tj. minimum témat a otázek, které má tazatel za povinnost probrat. Na toto jádro se pak nabaluje množství upřesňujících otázek. Můžeme pokládat různé doplňující otázky, vyžadovat další podrobnosti či vysvětlení odpovědí dotazovaného, abychom správně pochopili, co svou odpovědí přesně myslí. Téma tak můžeme rozpracovat do hloubky (Miovský, 2006, s. 9).

Přes počáteční ostych se mi snadno podařilo získat důvěru a spolupráci informantů. Na začátku jsem se i přes připravený scénář nevyhnula diskusi o současné pandemické situaci a dopadu na jejich nejbližší, i další lokální témata – nové podmínky senior taxi, aplikace místní rozhlas, příprava na Dny seniorů atd. Nejvíce informací se mi dostávalo v závěru rozhovoru, kdy jsem chtěla skončit. Nebylo snadné se držet připraveného scénáře a navazovat v hovoru na připravené otázky. Protože jsem nebyla nijak časově limitována, nikoho jsem nemusela v projevu omezit.

Hendl uvádí, že rozhovor vyžaduje citlivost, dovednost, koncentraci, disciplínu i interpersonální porozumění. Zvláštní pozornost je nezbytné věnovat začátku a neméně konci rozhovoru. Na počátku je nutno získat důvěru, prolomit případné bariéry a zajistit si souhlas se záznamem. Taktéž samotné zakončení je významné, lze ještě získat důležité informace (Hendl, 2016, s. 178).

I přesto, že se na skupinový rozhovor sešlo 15 seniorů, získaných informací nebylo dostatek, proto jsem musela rozhovor zopakovat a rozšířit výzkumný soubor o další informanty.

Průcha popisuje nevýhody rozhovoru, když uvádí, že „výzkum pomocí kvalitativní metody rozhovoru je velmi pracný a časově náročný“, často také přináší poznatky jen o malé skupině respondentů (Průcha, 2014, s. 122).

V souvislosti se složitostí a délkou rozhovoru používáme různé pomůcky pro zaznamenávání jednotlivých odpovědí. Využívala jsem především diktafon a takto získané informace jsme od každého respondenta snadno následně v klidu analyzovala.

Další užitou metodou ve výzkumu je studium dokumentů, převážně dokumentů provozovatele. Studium dokumentů znamená využití písemných pramenů jako zdroje informací. Co se týče metody mapování dat z dostupných informačních zdrojů, bude se jednat především o obsahovou analýzu dostupných dat. Zaměřila jsem se na sledování tiskovin k danému tématu, jednalo se především o měsíčník Naše město v tištěné i elektronické podobě, denní harmonogram klubu seniorů a také programy Akademie 3. věku za posledních 5 let. Dále jsem sledovala také internetové zdroje - webové stránky Města Jeseník, a CSS Jeseník. Informace se ve všech zdrojích opakovaly, proto jsem k hlubší obsahové analýze dokumentů použila programy Akademie 3. věku, jako primární dokumenty vytvořené provozovatelem a technikou prostého výčtu daného jevu - forma studia - si pro přehlednost vytvořila tabulku, kterou předkládám níže v popisu.

3.2.3. Výzkumný soubor

V případě mého výzkumu jsem se zaměřila dle povahy výzkumných otázek na 2 odlišné soubory participantů. Jedním z nich byli zástupci provozovatele klubu seniorů a druhým byli samotní účastníci zájmového

vzdělávání – senioři. Dva odlišné soubory jsem volila proto, protože každý z nich poskytl odpovědi na jiné výzkumné otázky. Utvořila jsem celkem 3 výzkumné skupiny. V první skupině jsou 2 zástupci provozovatele klubu seniorů, ve 2 skupině (využita pro skupinový rozhovor) se nachází 15 zástupců účastníků zájmového vzdělávání – vedoucí klubových sekcí, nebyli zahrnuti do tabulky vzhledem k získaným informacím a 3 skupinu reprezentuje 10 účastníků Akademie 3. věku.

Kritéria výzkumného souboru u seniorů účastníků Akademie 3. věku: starobní důchodce, věk 65+, účastník vzdělávání seniorů prostřednictvím Akademie 3. věku.

Seznam respondentů

| Respondent | Role ve vzdělávání | Pohlaví | Věk | Délka praxe/studia |
|------------|--------------------|---------|-----|--------------------|
| R1 | provozovatel | muž | 57 | 15 let |
| R2 | provozovatel | žena | 59 | 5 let |
| R3 | účastník vzd. | žena | 80 | 15 let |
| R4 | účastník vzd. | žena | 78 | 15 let |
| R5 | účastník vzd. | muž | 79 | 3 roky |
| R6 | účastník vzd. | žena | 71 | 2 roky |
| R7 | účastník vzd. | muž | 77 | 6 let |
| R8 | účastník vzd. | žena | 78 | 7 let |
| R9 | účastník vzd. | žena | 76 | 7 let |
| R10 | účastník vzd. | žena | 76 | 7 let |
| R11 | účastník vzd. | žena | 68 | 1 rok |
| R12 | účastník vzd. | muž | 72 | 1 rok |

Tabulka č. 1: Seznam respondentů

3.2.4. Etické aspekty výzkumného šetření

Před, během a opakovaně i po výzkumném šetření jsem ujistila všechny aktéry rozhovorů o zaručené anonymitě předaných informací. Před zahájením rozhovoru jsem každého respondenta seznámila s tématem a cílem mé práce, účelem výzkumného šetření. Respondenty jsem dále informovala o rozsahu a formě plánované spolupráce v rámci výzkumného šetření, o způsobu záznamu a uchování dat. Respondenti byli také seznámeni s možností odmítnutí účasti na výzkumném šetření, dále s možností odstoupení v počátku, průběhu či po skončení výzkumu. Respondenty jsem rovněž ujistila o tom, že získaná data v rámci výzkumného šetření nebudou nijak zneužita, využita budou pouze pro účely mé práce. Všichni účastníci výzkumu byli požádáni o podpis informovaného souhlasu, který ale bez rozdílu odmítli a následně udělili ústně. Relevantní části rozhovoru byly přepsány a nahrávky poté obratem smazány. Co se týká interních dokumentů provozovatele jsem byla provozovateli klubu seniorů ujištěna, že jsou všechny veřejně přístupné, vyšly tiskem v regionální tiskovině Naše město, nebo jsou k dispozici v elektronické podobě na internetových stránkách Města Jeseník nebo Centra sociálních služeb Jeseník.

V rámci každého výzkumu je třeba řešit určité etické otázky (Švaříček & Šeďová, 2007, s. 43). Hendl mezi ně řadí především ochranu soukromí respondentů, dodržování zásady anonymity, poskytnutí emočního bezpečí, získání informovaného souhlasu ohledně účasti na výzkumném šetření. (Hendl2016, s. 157-158). Švaříček a Šeďová mezi etické aspekty výzkumu zařazují také možnost zpřístupnění práce účastníkům výzkumu (Švaříček & Šeďová, 2007, s. 43-50).

S kvalitativním výzkumem se pojí určité limity, se kterými bychom měli počítat. Problémem na prvním místě je osoba samotného výzkumníka, která může zkreslovat data na základě sympatie či antipatie. Pracuji jako sociální pracovnice v sociální službě denní stacionář pro seniory. Za dobu své pracovní

praxe jsem si osvojila jistou profesionální etiku, tudíž hodnocení na základě sympatie či empatie pro mě nepředstavuje problém, ale naopak výzvu. Mnohokrát se mi potvrdil přesně opačný výsledek. Po téměř třicetileté praxi pro mě komunikace s touto cílovou skupinou nepředstavuje žádný problém. U seniorů jsem na začátku rozhovoru intenzivně vnímala ostych a podceňování. Měli také obavu, že to, co dělají, může působit divně, směšně či negativně. Tyto obavy se během rozhovoru rychle rozplynuly, atmosféra se uvolnila a ke konci už rozhovor probíhal naprosto spontánně a přirozeně. Tyto limity jsem se svým osobním přístupem k respondentům snažila co nejvíce minimalizovat. Všem jsem dopřála při osobním rozhovoru soukromí, ve skupinovém rozhovoru také dostatek prostoru a času na odpovědi, které jsem v průběhu hovoru nehodnotila, ani neverbálně, pouze pečlivě zaznamenávala.

3.2.5. Realizace sběru a zpracování dat

V rámci návrhu zpracování výzkumného šetření jsem si stanovila tyto dílčí úkoly:

- shromáždit existující dostupné poznatky o daném problému (odborná literatura, interní dokumenty zřizovatele, místní informační kanály)(březen - červen 2021),
- komunikovat se zřizovatelem klubu seniorů (květen 2021),
- osobně navštívit probíhající aktivity v klubu seniorů (květen, červen 2021),
- provést rozhovory s účastníky aktivit (vzdělavateli, lektory, seniory, apod.)(květen, červen 2021)
- popsat zjištěné skutečnosti (červenec- září 2021).

Tyto úkoly jsem měla v plánu dodržet dle časového harmonogramu a plánovaných etap realizace v období od března do září 2021.

V květnu 2021 jsem komunikovala se zřizovateli klubu seniorů - provedla rozhovory a navštívila prostory klubu seniorů. Nepodařilo se mi ale navštívit probíhající aktivity a provést zúčastněné pozorování ani realizovat rozhovory se seniory, účastníky zájmového vzdělávání v klubu seniorů. Bránily mi v tom pravidla provozu klubu seniorů v souvislosti s šířením pandemie onemocnění Covid 19. Podle opatření vydaných vládou, či ministerstvem zdravotnictví nebylo možné provádět pozorování, protože většinu období byl klub seniorů z důvodu vysokého rizika přenosu nákazy uzavřen. Po uvolnění pravidel byl sice opět otevřen, ale provozován v minimální formě. Účastníci zájmového vzdělávání byli po nemoci, nemohli, nebo nechtěli z různých důvodů dodržovat nařízená opatření. Obávali se další možné nákazy.

Rozhodla jsem se počkat, až se pandemická situace uklidní a pokračovat později, což nebyl dobrý nápad. Plán se mi nedařil realizovat, a dostávala jsem se do časové tísně. Senioři ani po uvolnění opatření nenavštěvovali klub seniorů a téměř žádné aktivity neprobíhaly. Následně jsem musela celou situaci a svůj plán několikrát přehodnotit. V září 2021 jsem realizovala skupinový rozhovor, ale získaná data byla nedostačující. Aby bylo možné výzkumné šetření vůbec realizovat a dokončit musela jsem osobní návštěvy jednotlivých aktivit spojené s pozorováním a rozhovory změnit na rozhovory telefonické, bez vlastního pozorování a více času věnovat obsahové analýze dokumentů.

Výpovědi všech účastníků rozhovoru jsem si s jejich souhlasem nahrávala na diktafon. Při přepisu jsem použila techniku tzv. redukce prvního řádu. Vynechala jsem části vět, které nesdělují nějakou identifikovatelnou explicitně vyjádřenou informaci, dále také různé zvuky, slova tvořící pouze tzv. slovní vatu atd. Text jsem očistila od výrazů, jejichž přítomnost narušuje plynulost a které samy nenesou žádnou další informaci.

Tímto jsem přehledně zredukovala celkový obsah materiálu pro účely další práce na základní materiál. Ten jsem dále upravovala, aby bylo možné provést

analýzu. Proběhl výběr jeho podstatných částí a následně tzv. kódování textu. V této fázi jsem použila tzv. barvení textu. Jedná se o barevné vyznačení pasáží, které odpovídá jednotlivým výzkumným otázkám. Každá z otázek byla označena jinou barvou a při následném pročitání textu byla barvami označena všechna místa, která se jednotlivých otázek týkala. To usnadnilo orientaci v textu a jeho následnou analýzu. Tato forma zpracování je časově náročná, nicméně nezbytná. V části diplomové práce, kde rozebírám jednotlivá data, jsou již výpovědi vyhodnoceny.

V rámci obsahové analýzy dokumentů – programy Akademie 3. věku - jsem technikou výčtu zpracovala přehlednou tabulku užívaných forem a obsahů vzdělávání:

| | Datum | Název | Forma/Metoda | Učební obsah |
|----|-------------|--|----------------------------------|-----------------------|
| 1 | 1.10.2015 | Jesenické lázně v proměnách času | přednáška | místopis |
| 2 | 29.10.2015 | Myslivost na Jesenicku | přednáška | místopis |
| 3 | 26.11.2015 | Kineziotaping – zdravý pohyb bez bolesti | přednáška | zdraví |
| 4 | 10.12.2015 | Adventní táčky ve znamení hudby | zážitková forma koncert | hudba |
| 5 | 28.1.2016 | Dobrovolnicví – Maltéžská pomoc | beseda (řízená diskuse) | sociální problematika |
| 6 | 25.2.2016 | Haló pane malíři aneb Čím se kreslí hudba | zážitková forma hudební workshop | hudba |
| 7 | 31.3.2016 | Senioři a požární bezpečnost | beseda (řízená diskuse) | prevence |
| 8 | 28.4.20216 | Poezie čaje | přednáška | psychologie |
| 9 | Duben 2016 | Polské příhraničí - Kladsko | exkurze | místopis |
| 10 | 26.5.2016 | Tančírna v Račím údolí | přednáška s promítáním | místopis |
| 11 | 23.6.2016 | Prevence, příčiny a léčba artritických onemocnění | přednáška | zdraví |
| 12 | Červen 2016 | Putování polským příhraničím - Ziebice, Henrykow | exkurze | místopis |
| 13 | 15.9.2016 | Prudnik a Moszna - pohádkový zámek a další zajímavosti | exkurze | místopis |
| 14 | 13.10.2016 | Slovenské hory | přednáška s promítáním | cestopis |

| | | | | |
|----|-------------|---|------------------------------------|-------------|
| 15 | 20.10.2016 | Neznámý kraj, co by kamenem dohodil - Otmuchowsko | exkurze | místopis |
| 16 | 27.10.2016 | Metabolické a endokrinologické onemocnění a věk | beseda (řízená diskuse) | zdraví |
| 17 | 24.11.2016 | Cvičení pro seniory, praktické ukázky zumby | zážitková forma - tanec | zdraví |
| 18 | 15.12.2016 | Adventní táčky ve znamení hudby | zážitková forma koncert | hudba |
| 19 | 26.1.2017 | Historie dolování zlata na Jesenicku | přednáška s promítáním | místopis |
| 20 | 23.2.2017 | Empedokles aneb čtyři živly v hudbě a říkadlech | zážitková forma – hudební workshop | hudba |
| 21 | 30.3.2017 | Jak se žije české menšině v rumunském Banátu | cestopisná přednáška | cestopis |
| 22 | 27.4.2017 | Je zlo přirozenou součástí naší osobnosti? | přednáška | psychologie |
| 23 | Duben2017 | Neogotické zámky polského pohraničí-Jedrzejów, Sulislaw, Kopice – udržované i zpustlé zámky | exkurze | místopis |
| 24 | 25.5.2017 | Život v přírodě – drobní živočichové | přednáška s promítáním | místopis |
| 25 | Červen 2017 | Trochu přírody a historie – arboretum plné kvetoucích rododendronů – Nysa, Opole | exkurze | místopis |
| 26 | 5.10.2017 | Hledání ztraceného času | přednáška s promítáním | místopis |
| 27 | 30.11.2017 | Bydlení I. | přednáška | prevence |
| 28 | 14.12.2017 | Adventní táčky ve znamení hudby | zážitková forma koncert | hudba |
| 29 | 11.1.2018 | Bydlení II. | přednáška | prevence |
| 30 | 25.1.2018 | Jesenicko nebylo žádná periferie aneb výlet do časů, kdy okres vzkvétal | přednáška | místopis |
| 31 | 22.2.2018 | Vyhánění zimy aneb o zimě a lásce | zážitková forma workshop | hudba |
| 32 | 29.3.2018 | Exekuce a co s ní ? | přednáška | prevence |
| 33 | 26.4.2018 | Bezpečně na silnicích | beseda (řízená diskuse) | prevence |
| 34 | 24.5.2018 | Etiketa správného chování a stolničení | přednáška + instruktáž | spol. vědy |
| 35 | 11.10.2018 | Libanon | přednáška s promítáním | cestopis |
| 36 | 29.11.2018 | Vědomostní a manuální dovednosti v seniorském věku | přednáška + kvíz | prevence |

| | | | | |
|----|------------|--|------------------------------------|-----------------------|
| 37 | 13.12.2018 | Adventní táčky | zážitková forma koncert | hudba |
| 38 | 10.1.2019 | Odpolední jógování pro seniory | zážitková forma - cvičení | zdraví |
| 39 | 31.1.2019 | Putování po zaniklých osadách Jesenicka | přednáška s promítáním | místopis |
| 40 | 28.2.2019 | Mořeplavba | zážitková forma - hudební workshop | hudba |
| 41 | 30.3.2019 | Povídání kávy o kávě | beseda (řízená diskuse) | spol. vědy |
| 42 | 25.4.2019 | Nepál - cesta k Mount Everestu | přednáška s promítáním | cestopis |
| 43 | 30.5.2019 | Graäfenberg walking | instruktáž | zdraví |
| 44 | 3.10.2019 | Nebojte se svých práv u lékaře | přednáška | prevence |
| 45 | 28.11.2019 | Dobrovolnictví na Jesenicku | beseda (řízená diskuse) | sociální problematika |
| 46 | 19.12.2019 | Pečení a vánoční zvyky | přednáška s promítáním | historie |
| 47 | 9.1.2020 | Srí Lanka | přednáška s promítáním | cestopis |
| 48 | 30.1.2020 | Letecká tajemství nad Jeseníky | přednáška s promítáním | místopis |
| 49 | 27.2.2020 | Co je v lese – hudebně aktivizační dílna | zážitková forma workshop | hudba |
| 50 | 26.3.2020 | Kritické myšlení - jak se nenechat zmást | přednáška | psychologie |
| 51 | 16.4.2020 | Po stopách Babičky v Kladsku | exkurze | spol. vědy |
| 52 | 30.4.2020 | Povídání u vína o víně | beseda (řízená diskuse) | spol. vědy |
| 53 | 28.5.2020 | 30 let svobodného skautingu na Jesenicku | beseda (řízená diskuse) | místopis |

Tabulka č. 2: Program Akademie 3. věku v Jeseníku 2015/2016 - 2019/2020 (5 let činnosti)

3.3. Analýza a interpretace dat

V rámci této podkapitoly budou představeny výsledky výzkumného šetření, budou zodpovězeny stanovené výzkumné otázky.

3.3.1. Charakteristika Klubu seniorů v Jeseníku

Dostavila jsem se začátkem května 2021 po telefonickém sjednání na osobní setkání do Centra sociálních služeb v Jeseníku, přímo za jeho statutárním zástupcem, ředitelem. Dříve to nebylo možné, protože mě omezovaly provozní opatření proti epidemii Covidu 19, jak v Centru sociálních služeb v Jeseníku, tak na Městském úřadě, i v Klubu seniorů v Jeseníku. Z individuálního výzkumného rozhovoru jsem se dozvěděla následující informace:

„Centrum sociálních služeb v Jeseníku, jako příspěvková organizace města Jeseníku, je dle platného zákona o sociálních službách oprávněno k poskytování sociálních služeb rozhodnutím Krajského úřadu olomouckého kraje o registraci. Je tedy registrovaným poskytovatelem sociálních služeb.“ Registr poskytovatelů sociálních služeb vede krajský úřad v listinné podobě a také je zároveň zpracovatelem elektronické podoby registru. Jako registrované zařízení má svá práva i povinnosti ukotveny v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Dle druhu se jedná o služby sociální péče, a dle formy poskytování jsou zastoupeny všechny z možných, tzn. služby pobytové, ambulantní i terénní. Z pobytové formy jsou to služby domovy pro seniory a domovy se zvláštním režimem, z ambulantních - denní stacionáře a z terénních - pečovatelská služba. Vzhledem k tomu, že registrací poskytované služby jsou převážně pro cílovou skupinu 65 + (mladší a starší senioři) i další jeho provozní náplň směřuje do této oblasti. *„Mimo registrovanou činnost se také zabývá, resp. společně s Městem Jeseník vytvoří další aktivity pro seniory města. Město Jeseník je zřizovatelem a Centrum je za příspěvní dotací města dlouhodobým provozovatelem Klubu seniorů v Jeseníku. Zajišťuje pro jeho členy klubové prostory, organizačně také většinu provozních činností (topení, úklid, opravy a údržbu, pomoc při provozu projekční techniky, občas dopravu občerstvení pro různé klubové akce, květiny nebo dárky lektorům, atd.).“* Dle dalšího sdělení jde o vzájemnou

spolupráci zaměstnanců odboru sociálních věcí MěÚ Jeseník, kteří se zabývají oblastí péče o seniory a zaměstnanců Centra sociálních služeb v Jeseníku – z řad vedení a sociálních pracovníků. *„Klub seniorů, dříve klub důchodců má v Jeseníku dlouholetou tradici a na stejném místě, na Dukelské ulici funguje více než 25 let. Vznikl tehdy vlastně z popudu bývalých zaměstnanců velkých průmyslových závodů přímo v Jeseníku (Moravolen, Rudné doly), kteří byli zvyklí v rámci péče o zaměstnance na mimopracovní aktivity a ty jim najednou s odchodem do důchodu, ale také s rušením velkých průmyslových závodů (a tím i jejich odborových organizací, které měly tuto problematiku na starost) začaly chybět. V té době se uvolnil prostor v této budově, pro mateřskou školu kapacitně i prostorově již nevyhovující a vznikl tak první klub důchodců. Jeho členové byli občané ve starobním důchodu, průmyslového závodu Rudné doly, Moravolenu, ale také bývalí zaměstnanci města a jeho příspěvkových organizací (základní školy, mateřské školy, MKZ). Jednalo se tehdy asi o 30 členů.“* Údajná klubová činnost spočívala v odpoledním posezení u kávy, hraní společenských her, případně oslavy kulatých narozenin. Pro bývalé učitelky a učitele to ale byla činnost nedostatečná, a tak se s přibývajícím počtem členů klubu osamostatnili. Vznikly tak dvě klubové sekce: Klub důchodců města Jeseníku a Klub důchodců pracovníků ve školství, které v upravené formě fungují de facto do dnes. *„Postupně ale vznikala poptávka po populárně - vzdělávacích akcích a tak se někdy před 15 lety zrodila A3V - Akademie třetího věku, a někdy před 10 lety další , již ale opravdu vzdělávací instituce VU3V- virtuální univerzita třetího věku ve spolupráci s Českou zemědělskou univerzitou v Praze. Postupně přibývali členové a nám se tak krystalizovaly další zájmové útoary, které hledaly zázemí pro svoje pravidelné aktivity. Dnes tedy v Klubu seniorů v Jeseníku můžeme navštěvovat tyto pravidelné aktivity: Akademii 3. věku, Virtuální univerzitu 3. věku, Pěvecký soubor JESEN, Taneční soubor TRSEN, Klub aktivních seniorů, stále klub seniorů města Jeseníku a také Klub seniorů pracovníků ve školství, relaxační cvičení pro seniory, pletení košíků, klub seniorů turistů a jako poslední se v předminulém roce zaregistroval klub seniorů zahrádkářů.“*

Od ředitele jsem se dozvěděla, že členství (kdy rozhodujícím kritériem je trvalý pobyt na území města Jeseníku a statut starobního nebo invalidního důchodce) a organizaci jednotlivých klubových činností má na starosti paní K., sociální pracovnice města na úseku péče o seniory, za kterou jsem se vydala následně.

Sjednala jsem si tedy obratem telefonicky schůzku s paní K.. Domluvily jsme se na exkurzi v klubu seniorů. Sešly jsme se během týdne na náměstí a po cestě do klubu seniorů, cca nějakých 10 minut chůze, jsme probraly a shlédly následující.

O pravidelných i nahodilých aktivitách pro seniory informují: informační tabule umístěná ve vestibulu klubu seniorů, nástěnka pro seniory umístěná ve vitríně v centru města (informační zdroj i ostatních organizací pracujících v rámci města), měsíčník Naše město (vyhrazená strana). Dále potom informační zdroje (plakáty, www stránky, sociální sítě) subjektů zabývajících se organizací akcí pro obyvatele města – MKZ, CSA Jeseník (Centrum společných aktivit), MěÚ Jeseník, CSS Jeseník (Centrum sociálních služeb) a další jiné organizace a spolky. Jako novinka letošního roku to je také mobilní aplikace místní rozhlas.

Z výsledku místního šetření shrnuji tato fakta: Klub seniorů v Jeseníku sídlí v přízemí budovy bývalé mateřské školy na ulici Dukelská. Není to přímo centrum města, nachází se na hranici 2 ze 3 velkých sídlišť, kde žije většina seniorských obyvatel. Vzhledem k rozloze města a jeho geografickému členění je místo velmi snadno dostupné pěšky, na kole, autem (součástí je i malé parkoviště), ale i MHD. Přímo z parkoviště vede do budovy bezbariérový vstup, který se v posledních letech stal nejen nutností veřejně přístupných budov, ale také jejich ceněnou součástí. Klub seniorů má celkem 3 provozní místnosti. Největším prostorem je sál se stolovým uspořádáním pro 60 osob, následuje přednášková místnost uspořádaná sestavou vysokých židlí s opěrkou hlavy, vybavená také promítacím plátnem, dataprojektorem a

možností zastínění oken pro 40 osob. Nejmenší provozní místností je kuchyňka sloužící k přípravě občerstvení účastníků při jejich činnostech vybavená lednicí, myčkou nádobí, el. troubou, varnými konvicemi, ale také kuchyňskou linkou s dostatečným množstvím kuchyňského nářadí a nádobí. Podotýkám, že vybaveno společnou rukou zřizovatele a přebytků z vlastních domácností členů. Další schůzku jsme si stanovily na příští týden v kanceláři na MěÚ Jeseník, k dalšímu rozhovoru, ale také k analýze souvisejících dokumentů.

Důraz na vnější podmínky vzdělávání klade i Špatenková, podle které například poloha budovy, bezbariérový přístup, nábytek a vybavené učeben, přístup k toaletám a jejich úroveň, osvětlení, větrání, relaxační prostor apod. ovlivňuje rozhodnutí seniorů zapojit se do edukačního procesu a hlavně v něm setrvat. Organizátoři vzdělávacích aktivit by si tyto skutečnosti měli uvědomovat a věnovat jim náležitou pozornost již ve fázi příprav. Faktorem, který ovlivňuje výběr aktivit je tedy nabídka vzdělávání v místě bydliště, případně v blízkém okolí. Rozhodující položkou pro výběr vzdělávací aktivity může být cena kurzovného vzhledem k tomu, že senioři ukončili ekonomickou aktivitu a jejich příjmy jsou omezené (Špatenková, 2015, s.75).

Navštívila jsem tedy v polovině května 2021 ještě jednou paní K., sociální pracovníci MěÚ Jeseník, která má provoz klubu ve své působnosti, tentokrát za účelem výzkumného rozhovoru a dozvěděla se následující: *„V rámci aktivit klubu seniorů fungují jednotlivé sekce, dle harmonogramu, který je 1 x ročně na společné schůzce pracovníků MěÚ Jeseník, Centra sociálních služeb Jeseník společně s vedoucími jednotlivých klubových sekcí aktualizován a reaguje tak na potřeby svých členů“*, jak informovala paní K., sociální pracovníce MěÚ Jeseník. *„Každá sekce má svého vedoucího, který dává se souhlasem k dispozici své kontaktní údaje (telefon, mail), které spolu s harmonogramem visí na nástěnce klubu jak pro potřebu provozovatele (organizace, úklid, opravy), tak pro potřeby jednotlivých členů vlastních i cizích (informace, další kontakty atp.).“* Informační setkání s vedoucími těchto

sekcí mi slíbila zprostředkovat další měsíc. Jako názornou ukázkou uvádím harmonogram pro rok 2021.

Týdenní harmonogram aktivit klubu seniorů

| Kdy | Kdo | Jak |
|---------|--|---|
| Pondělí | Klub seniorů turistů | 16:00 – 19:00 hodin sudý týden |
| Úterý | Virtuální univerzita | 9:00 – 11:00 hodin 1x za 14 dnů |
| | Klub seniorů šachistů | 13:00 -16:00 hodin |
| | Klub seniorů pracovníků ve školství | 12:00 – 16:00 hodin 2. a 4. týden v měsíci |
| | Pěvecký soubor JESEN | 16:00 – 18:00 hodin |
| | Taneční soubor TRSEN | 16:00 – 19:00 hodin dle domluvy |
| Středa | Pleteme košíky | 13:00 – 16:00 lichý týden |
| | Aktivní senioři | 15:00 – 20:00 sudý týden |
| | Klub seniorů zahrádkářů | 16:00 – 20:00 hodin lichý týden |
| Čtvrtek | Klub seniorů města Jeseník | 13:00 – 16:00 |
| | Pěvecký soubor JESEN | 16:00 – 18:00 (kromě týdnu Akademie) |
| | Akademie 3. věku | 16:00 – 17:30 (poslední týden v měsíci) |
| Pátek | Relaxační cvičení | 9:00 – 11:00 hodin |

Jako další činnost v mém bádání jsem měla do konce měsíce května absolvovat osobní setkání s členy klubu – jak vedoucími jednotlivých sekcí, tak i s běžnými členy. Bohužel se tak nestalo. Díky stále trvajícím vládním opatřením proti epidemii Covidu 19 (klubová činnost pro max. 10 osob (dle velikosti místnosti), rozestupy nejen u stolu, povinnost respirátoru) to nebylo v plánovaném čase možné. Většina seniorů totiž nebyla ochotna tyto

parametry dodržovat a raději se klubových činností na nějaký čas vzdala. S větší skupinkou seniorů jsem se díky zprostředkování a přímluvu paní K. v klubu seniorů potkala až v září. Některé seniory – účastníky Akademie 3. věku jsem následně k dokončení výzkumu v průběhu října proto oslovila telefonicky. Telefonní čísla současně se souhlasem je oslovit jsem získala také prostřednictvím paní K., která má právě tuto aktivitu na starosti.

Ze skupinového rozhovoru, který probíhal zcela neformálně v polovině září v klubu seniorů se zástupci jednotlivých klubových sekcí v přátelském prostředí klubovny u švestkového koláče a kávy interpretuji tato fakta:

Klub seniorů turistů - *„Hlavní činností klubu seniorů turistů je pořádání turistických výletů, výšlapů, vycházek po okolí, které se pravidelně realizují během sobotního dne. Na každý měsíc se připravuje a zveřejňuje harmonogram akcí, kterých se mohou účastnit i nečlenové z řad seniorské veřejnosti“*, informuje vedoucí sekce paní Jana. Akce si připravují sami, střídají se pravidelně. Jeden zástupce vždy naplánuje trasu, zjistí všechny důležité podrobnosti (převýšení, terén, dopravu, restaurace) a je také vedoucím celého dne. Klubovnu využívají k tvorbě letáků, promítání fotografií z akcí, ale také k oslavě narozenin členů skupiny. *„Proč v sobotu? Řada z nás během týdne ještě vypomáhá svým zaměstnaným dětem s vyzvedáváním a doprovázením vnoučat do kroužků, občas chodíme také k lékaři nebo něco vyřizovat na úřad. Ale sobota je jenom naše.“* Klub má 34 aktivních členů, v rámci klubu seniorů se profiluje již více než 5 let.

Jak jsem již citovala v kapitole 2.2. mezi aktivity volného času lze zařadit i takové činnosti, kde se očekává jistá pravidelnost, různé povinnosti a případně i disciplína. Vyplývá to však ze zájmu jednotlivců, na základě svobodného rozhodnutí. Turistika tvoří specifický typ aktivní pohybové a kulturně poznávací činnosti, jíž záměrem je prostřednictvím odpočinku, poznávání, kulturních i sportovních aktivit, společenské komunikace, rozptýlení a zábavy

apod. mimo každodenní prostředí a zejména ve volném čase uspokojovat potřeby reprodukce fyzických a duševních sil člověka.

Virtuální Univerzita třetího věku (VU3V) - je jedna z forem Celoživotního vzdělávání organizovaná Provozně ekonomickou fakultou České zemědělské univerzity v Praze (dále jen ČZU). Cílem Virtuální U3V je umožnit všem posluchačům v rámci České republiky zájmové vysokoškolské studium U3V bez ohledu na vzdálenost od sídel vysokých škol a univerzit, ve kterých probíhá prezenční seniorské vzdělávání, jehož se z různých důvodů (vzdálenost, zdravotní a časové důvody, finanční náročnost na dopravu apod.) nemohou zúčastňovat. V souladu se vzděláváním též vytváří prostředí pro sociální kontakt posluchačů v daných lokalitách. Společná výuka probíhá v konzultačním středisku 1x za 14 dní. Výukové materiály ke kurzům jsou posluchačům během semestru kdykoli přístupné přes internet na jejich osobní loginy každý kurz obsahuje 6 vyučovacích videopřednášek. Po splnění studijních povinností a absolvování 6 individuálních kurzů se posluchač může v příslušném semestru zúčastnit slavnostní promoce v aule ČZU v Praze.

„Virtuální univerzita funguje v Jeseníku od roku 2009, kdy byl Jeseník díky dřívější spolupráci vybrán do tehdy nově vznikajícího projektu ČZU v Praze. Studuje se v zimním i letním semestru, organizační zajištění výuky zprostředkovává tutor na základě požadavků a pravidel ČZU. Skupina se setkává pravidelně v úterý dopoledne, společně si poslechnou videopřednášku ze studijního portálu ČZU, která cca 50 minut. Po přednášce následuje test znalostí, který vyplňují společně s tutorem také všichni (za konzultační středisko). V průběhu vyplňování odpovědí na testové otázky ale i po skončení, následuje diskuse na probírané téma i na ostatní témata související s cílovou skupinou. Totéž zopakují všichni doma, individuálně, kdy se prostřednictvím vlastních přihlašovacích údajů na internetu spojují se zprostředkovatelem vzdělávání - ČZU v Praze. Pro splnění studijních

povinností je během semestru také potřeba vypracovat esej na studované téma. Po ukončení semestru a splnění všech studijních povinností je slavnostní ukončení s předáváním Osvědčení, po 6 takto ukončených semestrech nás čeká promoce v aulu ČZU v Praze“, sděluje tutorka vzdělávání VU3V, sociální pracovnice Centra sociálních služeb v Jeseníku. *„Začátky byly pro všechny těžké. Nejhorší byla práce s počítačem, někteří jsme přišli úplně negramotní. V rámci doučování a opakovanou instruktáží s naší tutorkou jsme všechno zvládli. Dnes už novým studentům pomáháme sami, nebo navzájem.*

Tento způsob studia mi velice zvýšil sebevědomí a stoupla taky „moje cena“ v očích mých dětí a vnoučat. Najednou jsem byla plnohodnotná studentka s vlastním notebookem, se kterým umím bez pomoci zacházet a s připojením k internetu, které oceňují při návštěvách hlavně moje vnoučata. Líbí se mi i nabízená témata, která vždy společně vybíráme již na konci semestru. Sice trávím více času na internetu, nejvíce komunikací s ostatními studenty, se kterými jsme se spřátelili, ale taky s rodinou. Sama hledám nové věci a doplňující informace. Nemám už strach z této pro mě dříve nepochopitelné technologie“, nadšeně se zapojuje do rozhovoru dlouholetá studentka Libuše. „Mozek je potřeba občas potrénovat“, přidává se paní Milena. Pravidelně studujících členů bývá ve skupině v každém semestru nejméně 24. Jako jediná proseniorská aktivita fungovala i v době Covidové pandemie (a opatření s tím souvisejícími), protože díky svým možnostem byla snadno dostupná formou distanční výuky.

Špatenková k charakteristice tohoto studia uvádí, že optimálním způsobem spojuje výhody distančního vzdělávání (volba času, místa a tempa studia) s podstatnými sociálními rysy prezenčních přednášek pro seniory (pravidelné setkávání s lidmi stejného věku s obdobnými zájmy, společné studium ve skupinách, poté i individuálně). Hlavním posláním této formy edukace je zpřístupnit vzdělání na univerzitní úrovni seniorům přímo v místě jejich bydliště. Ne všichni senioři mají možnost účastnit se prezenční formy přednášek, protože jejich bydliště je mimo dosah sídla vysokých škol. Na

těchto přednáškách tedy fyzicky chybí lektor. Tato forma vzdělávání je založena na využití informačních technologií, ale znalost práce s počítačem není pro seniora při vstupu nutnou podmínkou. Bývá přítomen pracovník konzultačního střediska, který jim v počátku ochotně pomůže. Potřebné znalosti získá během prvního semestru a dochází zde tak současně k seznámení se s novými poznatky prezentovanými v přednášce a osvojení si základů práce s počítačem. Senioři se setkávají v konzultačních střediscích, kde mohou po přednášce dále vzájemně diskutovat o právě získaných nových poznacích (Špatenková, 2015, s. 96-99).

Klub seniorů šachistů – „*Tento seniorský klub vznikl jako samostatná odnož klubu šachistů, kde byli téměř všichni členové v produktivním věku s možností scházet se o víkendech, nebo po večerech se zaměřením spíše na výkon a produktivitu - trénink na soutěže. My senioři už hrajeme pro zábavu*“, potvrzuje vedoucí této sekce pan Bedřich. Schází se tak pravidelně každé úterý, střídavě 8 členů a nabízejí možnost naučit se hrát šachy jak svým vrstevníkům z řad veřejnosti, tak i dětem. Mají vlastní šachové vybavení.

Tohle je v rozporu s tím, co tvrdí Šerák, který upozorňuje na fakt, že u nás jsou rozšířené především aktivity pro seniory, kdy se jedná o jejich pasivní vzdělávání. Bohužel je málo takových projektů, kdy senioři sami aktivně předávají své znalosti a dovednosti ostatním napříč věkovými skupinami (Šerák, 2009, s. 193).

Klub seniorů pracovníků ve školství - v současnosti jeden z klubů s nejdelší minulostí. „*Se železnou pravidelností se schází každé druhé a čtvrté úterý v měsíci. Má také na rozdíl od jiných „klubů“ kromě obvyklé klubové činnosti (posezení s přáteli, oslava narozenin) svoji specifickou náplň, na kterou jsou její členové patřičně hrdí. Ta zahrnuje tematické přednášky, prezentace všeho druhu, hudební vystoupení, diskuse s významnými hosty, exkurze, zájezdy. Vše se plánuje a také hodnotí, takže na každý „školní rok“ je zpracován plán, který se víceméně neodchyluje od skutečnosti*“,

jak sdělila jedna z vedoucích této klubové sekce paní Milada. V současné době má skupina 48 aktivních a 12 pasivních členů. Jako jediná ze skupin není určena pro veřejnost, ale pouze pro své členy.

Velmi se zde ukazuje potřeba seberealizace, také zmiňována v kapitole o potřebách seniorů. Velkou zátěžovou situací, která prověří naplňování této potřeby, je právě odchod do důchodu. Mnozí senioři tento hendikep vyvažují vyprávěním o svých minulých profesních dovednostech a úspěších. Potřeba seberealizace je tak naplňována alespoň v rámci vzpomínek. Potřeba seberealizace souvisí ve stáří se zachováním určité míry svobody, rozhodováním o svých vlastních věcech, soběstačnosti a nezávislosti na druhé osobě. Stejně důležitý je i pocit užitečnosti. Navíc v souladu s tvrzením, že je rozhodně třeba seniory aktivně zapojit do vlastní realizace a organizace vzdělávacích akcí (Šerák, 2009, s. 194).

Pěvecký soubor JESEN = jeseničtí senioři - klasický pěvecký kroužek. *„Specializujeme se na lidové písně, případně písně ve vlastní úpravě a já je doprovázím na akordeon“* předvádí vedoucí souboru pan Karel. Skupina má 20 členů a scházejí se pravidelně, každé úterý, v době před vystoupením i ve čtvrtek, tzn. 2 krát týdně více než 7 let. Jsou vítanou „ozdobou“ nejen všech seniorských akcí, ale i různých vernisáží či samostatných vystoupeních nejen v okrese Jeseník.

Taneční soubor TRSEN = trsající senioři - taneční kroužek, který čítá 4 taneční dvojice. Vedoucím je taneční mistr, dnes již sám seniorského věku. *„Pomáhám sobě a všem členům zapomenout na bolesti a udržovat se ve formě“*, jak sám říká. *„Taky nemůžu vidět, jak na plesech nikdo netancuje!“* Stejně jako JESEN je i TRSEN častou ozdobou seniorských akcí, ale i plesů či tematických tanečních zábav. Jejich repertoár je pestrý od klasiky až po country. Scházejí se pravidelně 1 krát za týden již 6 let.

Pleteme košíky - „Velmi populární aktivita, ale ne pro každého“ objasňuje paní Kateřina, vedoucí této klubové sekce. „Obratnost a trpělivost je základem úspěchu, takže aktivita pro manuálně zručné.“ Skupina se schází pravidelně 1krát za týden více než 8 let. „O prázdninách zapojujeme i vnoučata“ říká paní Liba, „Mám vždy po ruce pěkný obal na jakýkoliv dárek“ s úsměvem se přidává pan František, „Doma i v celé rodině už jsou všichni vybavení, ale pořád mě to moc baví, asi budu chodit prodávat“, směje se paní Věra, dlouholetá členka. „Pokud se chyba ve vazbě opakuje, stává se z ní vzorek“ s humorem nadsazuje pan Karel. Materiál na pletení zajišťuje vedoucí této sekce objednávkou na internetu, ostatní si od ní kupují nejen pedig, ale i ostatní komponenty. Skupina má celkem 15 členů, kteří se ale postupem času mění.

Aktivní senioři - „Nebudeme se přece doma nudit, když máme tak pěkný klub seniorů a tak hodnou paní vedoucí“ říká vedoucí této sekce pan Alois. „Scházíme se tak každých 14 dní, abychom si zavzpomínali, zazpívali, zatančili, je to takový „čaj o páté“, vyprávíme i vtipy, i ty neslušný, a nevíme kdy přestat.“ „Já tady s Alinem hraju, aby bylo veselo a Jarka předtančuje“ hlásí pan Karel. „Musíme ještě dohnat, na co nebyl dříve čas“, glosuje pan Jiří. Skupina se schází pravidelně, nosí si vlastní občerstvení, včetně alkoholu, mají vlastní kapelu, členů je zapsaných 26, ale ne vždy se sejdou všichni. Tento klub provozují již 6 rokem.

Z kapitoly 2.1. o potřebách seniora již víme, že senior dává přednost zaběhnutým a klidnějším stereotypům, tedy stále opakujícím se činností. Starší lidé potřebují sociální kontakty se svým okolím, potřebují však své soukromí právě proto, aby nebyli vystaveni nadměrnému množství podnětů, které je pro ně zatěžující. Dávají přednost kontaktům se známými lidmi, rodinou, lidmi, kteří jim jsou blízcí svou náležitostí ke stejné sociální skupině, rozumí jejich steskům a potřebám.

Klub seniorů zahrádkářů - nejmladší z klubových sekcí, součástí jsou teprve 3 rok. Vedoucí této sekce pan Bedřich uvádí: „Naše hlavní priorita je samozřejmě

práce na zahrádce. Město Jeseník má 15 zahrádkářských osad umístěných v různých lokalitách. Pěstuje se všechno od zeleniny a ovoce až po víno, jak pro vlastní spotřebu, tak na prodej (hlavně sezonní ovoce). A to víte, my dědci se rádi mezi sebou chlubíme, proto se tu scházíme.“ Klub seniorů využívají ke „schůzování“, jak se členové shodují, a jednou ročně, zpravidla počátkem října pořádají „Velkou výstavu pro veřejnost“ na které představují svoje „top“ výpěstky sezóny společně se včelaři. Ochutnávka k tomu samozřejmě patří, stejně jako 3D model včelího úlu. „Zapsaných členů klubu je 60, ale když se sejde polovina je to tak akorát“ potvrzuje pan Bedřich.

Veškeré tyto aktivity přispívají ke zlepšení kvality života, podporují zdraví - jak duševní tak i fyzické, zvyšují pocit důstojnosti a vlastního uspokojení. Posilují začlenění seniorů do společnosti a schopnost adaptace na změny ve společnosti.

Klub seniorů města Jeseníku - dnes již v útlumu pro odchod členů přirozenou cestou. Jedna ze dvou zakládajících sekcí. Společná setkání u stolních společenských her se tak již přesunula do domácností zbylých 3 členů.

Akademie 3. věku (A3V) - více než 15-i letá aktivita provozovaná klubem seniorů, naplněná přednáškami, semináři, workshopy, tematickými výlety, či poznávacími zájezdy. Každý ročník (časově kopíruje školní rok) je plánován zhruba půl roku dopředu, sdělila paní K., která má organizační zajištění na starosti. *„Lektory vybíráme převážně z místních zdrojů, dle poptávky nebo doporučení členů akademie tak, aby bylo od každého něco: společenské vědy, zdraví + zdravý životní styl, hudba, kultura, cestování, oblíbená je přírodověda, místní historie. Není to ale vždy jednoduché přizpůsobit lektory našim požadavkům, protože seniorská skupina má svoje vrtochy. Členové A3V se schází pravidelně poslední čtvrtek v měsíci zde v klubu a v období duben – červen se realizují dle plánu zájezdy. V červnu potom probíhá slavnostní ukončení ročníku, což je vlastně závěrečné vyhodnocení. Absolventi vyplňují závěrečný test, jehož otázky tvoří vědomosti z obsahu studijního*

roku. Nechybí ani předávání Osvědčení, kulturní program a občerstvení. Pak máme prázdniny a čas na přípravu dalšího ročníku“, upřesňuje vedoucí této skupiny paní Alena. „Do Akademie chodím už 7 let a doufám, že ještě dlouho chodit budu“, říká paní Sylva (věk 84 let). „Je to důvod se pěkně obléci a vyrazit mezi lidi. To potřebujeme občas všichni a ještě se navíc i něco nového dozvíme. Mám to blízko a bez schodů.“ „Baví mě diskutovat a dávat doplňující otázky“, komentuje paní Jana, „jsem ráda, že sama také leccos vím a můžu to ostatním ukázat.“ „Kdybych nebyla aktivní, už by mi to vůbec nemyslelo“, přidává se paní Jarmila. V příloze přikládám harmonogramy z let 2017- 2021.

Během výuky by měl vyučující mít stále na paměti věk seniorů a problémy, které to přináší. Jak již bylo popsáno – jedná se převážně o nedoslýchavost, špatný zrak, zpomalené reakce. Je nutné se zaměřit i na informační a výukový materiál. Text by měl být dobře strukturovaný – mnohem lepší je použití většího písma a kratší odstavce než dlouhý souvislý text. Při výuce je důležité: správná artikulace, pomalejší a hlasitější mluva, dostatečně velké a čitelné psaní na tabuli, častější opakování, logické strukturování látky, poskytování zpětné vazby. Je třeba se vyhnout používání slangových výrazů, používání anglických názvů, kterým senioři většinou nerozumí, používání příliš odborných výrazů, používání haptiky (Ondráková, 2012, s. 128 - 130).

Aby bylo vzdělávání seniorů efektivní a splňovalo stanovené funkce, je velmi důležitá osobnost lektora, který toto vzdělávání zprostředkovává a zajišťuje. Mezi nejvíce oceňované vlastnosti lektora patří osobní a odborné kvality, zodpovědnost, partnerství a zájem. Je nutné mít stále na paměti i další skutečnost. Vzdělávání u seniorů je aktivitou volnočasovou a dobrovolnou, což také klade zvýšené nároky na lektora. Lektora lze považovat za jeden z nejdůležitějších faktorů při vzdělávání seniorů a jsou na něj kladeny velké nároky. Jeho kompetence (tedy schopnost vykonávat určitou činnost) jsou založeny na jeho osobních schopnostech a dovednostech, případně zkušenostech. Nejvýstižnější se mi jeví rozdělení kompetencí dle Špatenkové

na 4 základní skupiny:

- osobnostní – vlastnosti lektora – etika, úcta, odpovědnost, porozumění a empatie
- odborné – odborné vědomosti a zkušenosti
- andragogicko-geragogické – vědomosti a znalosti z teorie a metodologie těchto oborů, respektování těchto principů
- lektorské – skloubení dovedností, vědomosti a schopnost přizpůsobit je cílové skupině (Špatenková, 2015, s. 186).

Ondráková uvádí osobní zkušenost Kamila Janiše ml., ze které vyplývá, že senioři mají často na lektora přehnané nároky. Nejde pouze o odborné znalosti, ale také vědomosti všeobecné, kdy lektora vnímají i jako poradce a konzultanta. K dalším jejich požadavkům patří i to, aby byl „hodný“ (není blíže specifikováno) a požadavek, aby mluvil nahlas. Velký důraz při práci se seniory je třeba klást na schopnost komunikace lektora. Každý, kdo mluví se seniory, musí respektovat jejich identitu, oslovovat je jménem, případně titulem. Vždy se musí vyhýbat zdětinšřování, nehovořit s nimi jako s dětmi - ani formou ani obsahem. Mluvit srozumitelně, snažit se udržovat oční kontakt. Myslím, že tento problém vystihuje nejlépe citace: „Musíme si vždy uvědomit, že před námi sedí senior, nikoli „blbec“ či „mentálně retardovaný“ jedinec. Je přirozené, že náš způsob „komunikace“ je nutné přizpůsobit, ale účelně“ (Ondráková, 2012, s. 40-43).

Relaxační cvičení - cvičení probíhá 1 krát týdně v dopoledních hodinách. Každý má svou vlastní karimatku a v souladu s relaxační nahrávkou to jde snadno. Paní Věra, zdravotní sestra v důchodu vede tuto aktivitu více než 20 let. *„Střídám se v předcvičování s Jitkou, ale není to, co bývalo. Z původních 18 členů se nás schází 5. Staří odešli a potenciální noví dávají přednost fitkům. Ale oni zase přijdou až zjistí, že u nás je to zadarmo.“*

Dle předloženého harmonogramu provozovaných aktivit, nejen podle názvu ale i dle výstupu rozhovorů se programová náplň klubu seniorů nejeví v rozporu s výkladem zájmového vzdělávání v Bílé knize jako souhrn výchovně vzdělávacích, poznávacích, rekreačních a dalších systematických, ale i jednorázových činností a aktivit, směřujících k účelnému a efektivnímu naplnění volného času a umožňujících získat vědomosti a dovednosti mimo organizovanou školní výuku (Bílá kniha, 2001, s. 54).

„Převážná většina seniorů navštěvuje nejméně 2 ze jmenovaných aktivit, někteří i 3. Všechny aktivity klubu seniorů jsou bezplatné, provoz je dotován městem Jeseník, pouze studenti VU3V hradí poplatek související se studiem v souladu s pravidly VU3V, ale s tím nikdo nemá problém“, potvrzuje paní K. sociální pracovnice MěÚ Jeseník. „Obdobné je to i u pořádaných zájezdů, Centrum hradí dopravu a senioři pouze vstupenky, stravu, příp. ubytování.“

Dále se dozvídám, že v souladu s vnitrostátními dokumenty MPSV ČR jako je Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017, jeho předcházející stanoviska - ať už z produktů OSN, EU nebo vlastního MPSV ČR, i nástupnické dokumenty - Strategie přípravy na stárnutí na léta 2018-2022 se i město Jeseník snaží být na místní úrovni propagátorem a nositelem, nebo šířitelem této strategie. Tento program a plán politiky stárnutí je hlavním výstupem Evropského roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity. Bere v potaz otázku stárnoucí populace v České republice. Jako pozitivní přínos starších osob bere dokument například cenné životní zkušenosti, vysokou odbornost a orientaci ve vykonávané profesi, názorovou stabilitou, větší odpovědnost, spolehlivost, rozvážnost, emoční stabilitou a celkovou větší vyzrálostí. Dále také představuje určitou problematiku související se zvýšenými nároky na systém sociální ochrany (především pak na systém sociálního pojištění a poskytování sociálně-zdravotní péče) a usuzuje, že tyto systému jsou nutné přizpůsobit k aktuálnímu

demografickému vývoji. Akční plán představuje sedm hlavních priorit, které mají určitou vizi konečného výsledku programu. Tyto priority jsou rozděleny na strategické cíle, které jsou konkretizovány na cíle specifické. Každý specifický cíl má jasně danou prioritu, které se věnuje a uvádí jaká opatření se mají v určitém termínu zavést a kdo se na nich bude podílet. Hlavní priority programu:

- **zajištění a ochrana lidských práv starších osob,**
- **celoživotní učení** - spektrum celoživotního učení zahrnuje rovněž vzdělávání pro seniory, které je v ČR úspěšně zavedeno v podobě univerzit třetího věku, akademií seniorů a dalších vzdělávacích kurzů nabízených především prostřednictvím nestátních neziskových organizací a organizací zřizovaných obcemi, zejména veřejnými knihovnami,
- **zaměstnávání starších pracovníků a seniorů,**
- **dobrovolnictví a mezigenerační spolupráce** - mnohé dobrovolné aktivity seniorů formují skrze seniorská hnutí, městské kluby seniorů či řadu zájmových organizací a občanských sdružení, ve kterých senioři převzali dominantní zodpovědnost za realizaci určité oblasti aktivit a činností, senioři se realizují i v rámci své rodiny či formou sousedské výpomoci,
- **kvalitní prostředí pro život seniorů** - zapojení seniorů do komunitního života obohacuje život dané komunity, přináší jí stabilitu a možnost využívat celoživotní moudrosti pro komunitní práci, pro seniory je participace na společenských aktivitách důležitá z hlediska navázání nových vztahů, budování si úcty a respektu a pocit užitečnosti prostřednictvím vlastní seberealizace, navíc tak dochází k posilování sociální integrace a společenské koheze,

- **zdravé stárnutí** - realizovat cílené informační kampaně o pozitivních dopadech podpory zdraví pro seniory za využití nástrojů sociálního marketingu,
- **péče o seniory s omezenou soběstačností** - péče o nejstarší seniory má nabízet co nejširší škálu služeb, které odpovídají jejich rozdílným potřebám a životním situacím, vybrat si formu péče a konkrétní službu je možné jen na základě znalosti všech dostupných možností, poradenské služby musí být dostupné a kvalitní (MPSV ČR, 2021).

Z tohoto přehledu identifikuji jako vzdělávací akce Virtuální univerzitu třetího věku a také Akademii 3. věku. Vzhledem k tomu, že virtuální univerzita třetího věku je organizována korektní vzdělávací institucí vysokou školou (ČZU v Praze) není zde pochyb, že jde o vzdělávací akci. Navíc je klub seniorů v tomto případě pouze zprostředkovatelem, ne provozovatelem. Zaměřuji se proto na Akademii 3. věku nejen k zodpovězení hlavní výzkumné otázky. Prozatím získaná data, podařilo se mi zjistit pouze obsahovou náplň jednotlivých aktivit klubu seniorů, jsou k provedení výzkumu a k vlastnímu zodpovězení na výzkumné otázky nedostatečná, proto se zaměřuji na hloubkovou analýzu získaných interních dokumentů a ještě další rozhovory. Jako analyzované dokumenty mi slouží poskytnuté programy Akademie 3. věku z období let 2015 - 2020. V minulém roce totiž akademie neprobíhala. Z programů, které příkládám v příloze, jsem si vytvořila k další analýze jako výstup přehlednou tabulku (již výše uvedeno).

Formu/metodu vzdělávání jsem dle názvu odvodila sama, učební obsah nevyplýval z názvu vždy jednoznačně, proto jsem jej pro zpřesnění konzultovala s paní K..

3.3.2. Výsledky výzkumného šetření

V rámci této podkapitoly budou představeny výsledky výzkumného šetření a budou zodpovězeny stanovené výzkumné otázky.

Analýza DVO1: Jaké jsou deklarované cíle vzdělávání pro seniory?

R1: „Centrum sociálních služeb Jeseník, jako příspěvková organizace města získává prostředky na svůj provoz z několika složek. Jednou z nich je příspěvek z Města Jeseník. Z toho příspěvku ukrajujeme část také na provoz Klubu seniorů. Není to naše hlavní činnost, takže se postaráme a zázemí, ale finanční prostředky na obsahovou náplň se nám již nedostávají. Poskytujeme jen to, co si můžeme finančně dovojit..... Aha, cíle Akademie, hlavně asi poskytnout nové informace z různých oblastí, určitě ale také seniory města zabavit, případně poskytnout prostor pro setkávání. Akademii pro seniory také využíváme i když chce město svým občanům něco sdělit z oblasti prevence, občanské poradny apod..... Analýzu jsme myslím ještě nedělali, vystačíme s tím, co se nám nabízí. Ti, kteří chtějí prezentovat vědí na koho se obrátit, jsme malé město“.....

R2:...z tohoto důvodu (finančního) vyhledáváme převážně místní zdroje, kteří se většinou pro seniory prezentují bez nároku na odměnu, tomu přizpůsobujeme i z větší části obsahovou náplň.....poskytujeme hlavně nové informace z preferovaných oblastí - místopis, významné osobnosti regionu, příroda, zdraví, hudba, cestování to bude asi náš hlavní cíl.....Město Jeseník má sice plány, resp., rozpracované strategie aktivního stárnutí, ale seniorská populace není jediná ve městě a v současnosti, v tomto volebním období jsou priority jinde.....je to smutné, ale cíle se odvíjejí od našim skromných možností.....analýzu neprovádíme, protože zjištěné nápady, náměty, plány bychom nebyli schopni z důvodu nedostatku financí vůbec realizovat.....také málokdo chce jet něco prezentovat do Jeseníku (kromě šmejdu, ale o ty zase nestojíme my) a senioři většinou na aktivity nemohou, nebo nechtějí připlácet, to je dáno i regionálním zastoupením jejich dřívějších profesí a od toho se odvíjející výše starobních důchodu...

cíle...poskytnout příjemné prostředí, skupinu vrstevníků a smysluplnou aktivitu, která mi bude přínosem“

Shrnutí k DVO 1:

Hlavním cílem vzdělávání pro seniory, také prostřednictvím Akademie 3. věku je zprostředkovat seniorům města nové informace z preferovaných oblastí, ale také je zabavit v jejich volném čase v příjemném prostředí a vrstevnické skupině.

Analýza DVO 2: Jaké jsou využívány vzdělávací formy a metody?

Analýza DVO 3: Jaké učební obsahy převládají v nabídce?

Z důvodu neshodující se terminologie dotazovaných, co jsou formy, metody a obsahy jsem k analýze využila sdílené dokumenty – programy Akademie 3. věku za posledních 5. let.

Shrnutí k DVO 2 a 3:

Zjistila jsem, že v průběhu minulých 5 let bylo realizováno celkem 53 vzdělávacích akcí. Co se týká formy poskytování jsou zastoupeny (řazeno od nejčtenějšího): přednáška, zážitková forma, beseda, exkurze, instruktáž. Co se obsahu týče, je nejvíce preferován místopis, hudba, společenské vědy, sociální problematika a prevence, zdraví, cestopis.

Analýza DVO 4: Kdo jsou účastníci vzdělávání, jaké mají motivy ke vzdělávání, s jakými se potýkají bariérami které jim brání se účastnit vzdělávání nebo jim zapojení komplikují?

R8,9,10: *„Jsme kamarádky už od školy, společně jsme studovaly i pracovaly (zdrav. sestry), teď jsme v důchodě a pořád jsme rády spolu. Hledáme si společně aktivity, které nás baví“*

R6: *„Dělám věci, na které v životě nebyl čas a poznávám nové lidi. Jsem díky tomu šťastná.“*

R11: „I když je rodina pro mně důležitá, chci dělat také něco jenom pro sebe“Taky si potřebuji občas popovídat“

R3: „Po smrti manžela, to už je ale dávno, starala jsem se 24 hodin denně, 4 roky, jsem se složila. Měla jsem zdravotní, ale i psychické problémy. Nemohla jsem mezi lidi. Pomohla mi sestra, která mě vytáhla do klubu na přednášku. Postupně jsem našla další zpřízněné duše.“

R12: „No za prvé, aby byl člověk mezi lidma a za druhé, aby se trénoval mozek.“
„Udržovat hlavu v pořádku je moc důležitý, aby se o mě nemusel nikdo starat.“

R9: „Děti mně nepotřebují, tak jsem se rozhodla investovat do sebe, vždy se něco nového dozvím a když ne, alespoň mám pocit, že jsem dobře využila volný čas“

R8: „Mám svoji rodinu ráda, ale někdy jí už mám dost a jsem ráda, že na chvíli vypadnu.“ „Už toho taky tolik nevoládnu, škoda, že nejsem mladší.“

R7: „Já žiju sám, ale jsem rád ve společnosti, žen a těch je tu většina“

R11: „Chodím postupně do všeho, oceňuji, že je vše zdarma.“ „Dělá mi to radost, ještě žiju.“

R5: „Většinu času trávíme s manželkou spolu, ale ona mezi lidi moc nemusí. Já jsem pravý opak. Využívám možnosti, abych se viděl a mluvil i s někým jiným.....ne jenom v Kauflandu, manželka je ráda, že má chvíli ode mě pokoj.“

R11: „Do Akademie chodíme 1x za měsíc, je to tak akorát v létě pak jezdíme na zájezdy po okolí a to nás moc baví. Dřív na to nebyl čas. Ani jsme nevěděli, co tu všechno v okolí máme. Pořád jen do práce a z práce... ani ty možnosti nebyly a peníze na cestování taky ne.“

R3: „Musím se donutit přijít přes celé město, pohyb je velice důležitý, aby se člověk mohl o sebe postarat až do konce.“

R4: „Nějaký učení, to už bych nezvládla, ale tady je to takový volný, můžeš si vybrat co chceš.“

R7: „Je to čím dál těžší si něco pamatovat. Ani hlava, ani tělo už tak dobře neslouží.“

Shrnutí DVO 4:

Účastníky vzdělávání v rámci Akademie 3. věku v Jeseníku jsou občané města ve věku 65+, tzn. se statutem starobního důchodce.

Za zjištěných skutečností vyvozují, že se účastníci vzdělávání potýkají s motivy i bariérami ve vzdělávání. Většina udává kombinaci motivů. Jako hlavní uvádí udržení duševní aktivity, zachování intelektu, kontakty a přátelství s vrstevníky, komunikace, ale i nalezení smyslu života, nebo rozvoj nové možnosti na které dříve nebyl čas. Co se týká bariér, převažují bariéry vnitřní, možná i díky tomu, že vzdělávání v klubu seniorů je bezplatné, nabídka se zdá být pro dotazované dostatečná, na výhodném místě a ve vhodném prostředí. Jako nejčastější vnitřní bariéru se většina popisuje problémy s pamětí a jiné fyziologické změny spojené se stářím.

Analýza HVO: Naplňuje zájmové vzdělávání v klubu seniorů znaky vzdělávací akce ?

Abychom mohli mluvit o vzdělávání, resp. vzdělávací akci či je třeba mít na paměti, že projektování vzdělávací akce je systematickou činností, která v následných krocích zajišťuje úspěšnou realizaci vzdělávací akce, jak uvádí Bartoňková. Kroky, které k tomu vedou, jsou následující:

- analýza vzdělávacích potřeb, identifikace potřeb – jde o nejkritičtější fázi projektování,
- interpretace výsledků analýzy - formulace cíle vzdělávací akce, stanovení profilu účastníka a profilu absolventa, určení obsahu vzdělávací akce (formuje se na základě odhadu potřeb stanovených

cílů, sestavení inventáře disciplín, tvorba studijního plánu, osnov, anotací), tvorba studijních materiálů.

- volba forem, metod a technik vzdělávání, včetně volby didaktických pomůcek a techniky,
- přehled lektorů,
- organizační zabezpečení vzdělávací akce,
- materiální, technické a finanční zabezpečení vzdělávací akce, předkalkulace,
- návrh způsobu evaluace vzdělávací akce (Bartoňková, 2010, s. 116).

Shrnutí k HVO:

K hlavní výzkumné otázce se nelze vyjádřit zcela jednoznačně. Dle zjištěných skutečností lze konstatovat, že aktivity provozované klubem seniorů v Jeseníku, zejména prostřednictvím Akademie 3. věku komplexně nenaplnují znaky vzdělávací akce. Celý tento proces - projektování vzdělávacích akcí je nejen obsahově velmi náročný. Není v důsledku ani možné, aby jej mohl naplnit jeden organizační (provozní) pracovník. Se zjištěných skutečností lze s jistotou odvodit výskyt účastníků vzdělávání, určitých vzdělávacích forem i obsahů, lektorů a technického zabezpečení. Zcela chybí nejpodstatnější část, kterou je analýza vzdělávacích potřeb, od jejíž interpretace se vše odvíjí a také způsob evaluace, nebo jakékoliv hodnocení, zcela zásadní pro dynamiku celého procesu. Bez těchto hlavních znaků nelze aktivity klubu seniorů v Jeseníku prostřednictvím Akademie 3. věku považovat za vzdělávací akce.

3.3.3. Diskuse

Pokud se prognózy naplní, již za 9 let bude mít město Jeseník z cca 10 500 obyvatel 25% v kategorii 65+, což je více než 2 620 občanů. Je proto nutné se problematikou zájmového vzdělávání seniorů dále zabývat a aktivity pro

seniory dále rozvíjet. Prodlužuje se lidský věk, vzrůstá počet seniorů, proto je potřeba se této oblasti v budoucnu věnovat cíleně. Je nutné mít na zřeteli specifika této věkové skupiny a přizpůsobit tomu jak komunikaci, tak rychlost a obsah výuky, nejen proto jsou při výuce seniorů na osobnost lektora kladeny vysoké nároky. Jeho lidské kvality a odborné znalosti jsou rozhodující pro úspěch vzdělávacího procesu a udržení zájmu. Je dobře, že se této problematice věnuje pozornost a je zařazena do dalšího vzdělávání geragogů, andragogů, nebo i pedagogů či lektorů, kteří pracují jako vzdělavatelé seniorů. Prostřednictvím výzkumného šetření jsem zaznamenala skutečnost, že senioři, kteří se i v pokročilém věku věnují různým aktivitám a sebevzdělávání jsou vitálnější, pozornější. Je s nimi celkově snadnější spolupráce díky jejich optimistickému náhledu na život. Vzhledem k tomu, že pracuji se seniory v denní stacionáři ale i v pobytovém zařízení, to mohu porovnat a vidět zřetelně tento rozdíl. Subjektivní spokojenost a pozitivní pohled na kvalitu života i v seniorském věku by měly být pro společnost prvořadé. Pokud by k tomu mohlo přispět zájmové vzdělávání je potřeba ho využít.

Dle výsledků vlastního šetření shledávám zjištění, že v oblasti zájmového vzdělávání se Klub seniorů v Jeseníku zaměřuje na volnočasové, vzdělávací (VU3V) a do značné míry i sociální potřeby občanů (sociální kontakt, integrace). Členům klubu seniorů je pravidelně předkládána rozmanitá nabídka nejrůznějších forem aktivit, které vycházejí z nabídky, nevznikají na základě jejich přání a aktuálních zájmů.

Centrum sociálních služeb Jeseník, jako provozovatel klubu seniorů volí správný přístup a svou „dobrou praxí“ ukazuje, že aktivity pro seniory lze uskutečňovat i za minimálních vstupních podmínek. Pro vzdělávání seniorů by ale stálo za to, hledat jinou cestu v podobě jiné, nejlépe vzdělávací instituce, která se bude vzděláváním seniorů zabývat primárně a komplexně. To by byla ta jednodušší cesta. Nebo se zástupci Centra sociálních služeb a Města Jeseník přehodnotit současný způsob. Určitě jej lze rozšířit, rozvíjet či obohatit, ale ne

bez dalších vstupních zdrojů jako jsou finance, ale také odborně vzdělané osoby. Stávající minimalistická nabídka totiž postupem času nebude vyhovovat poptávce seniorů, kteří budou vstupovat do vzdělávání se zcela jinými motivy a potřebami. Nebude se jednat již jen o výplň volného času, možnost navázat nová přátelství a společenské vztahy, ale čím dál více o rozšiřování vědomostí a nezbytný přísun informací. Proto je třeba se věnovat také analýze vzdělávacích potřeb a pružně tak reagovat na poptávku adekvátní nabídkou. S postupujícím trendem stárnutí populace se seniorské obyvatelstvo nabízí jako početně významná skupina nejen na poli vzdělávání, bylo by škoda to nevyužít.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této diplomové práce bylo podat ucelený náhled na problematiku v oblasti zájmového vzdělávání dospělých, přiblížit nabídku konkrétní vybrané instituce a jejím prostřednictvím proniknout do problematiky zájmového vzdělávání seniorů. Ve výzkumném šetření jsem se analýzou a popisem aktivit snažila splnit stanovené cíle a ve své diplomové práci na příkladu z praxe poukázat na důležitost a význam zájmového vzdělávání pro seniory. Současně jsem se snažila vyzdvihnout problematiku zájmového vzdělávání dospělých, zdůraznit jeho smysl. Chtěla jsem také přispět k chápání zájmového vzdělávání, jako svobodné možnosti rozvíjet se v souladu se svými zájmy a potřebami, pro zvýšení kvality lidského života. Nejen vlivem protipandemických opatření jsem se však dostávala do časové tísně. Kvalitativní výzkumná strategie se v tomto ohledu nejevila tak efektivní, jak jsem předpokládala. Musela jsem měnit, opakovat, příp. doplňovat výzkumné metody. Navíc výsledky empirického šetření této práce jsou platné pouze pro konkrétní soubor respondentů a pro konkrétní instituci zahrnutých

do tohoto výzkumného šetření. Otázkou však zůstává, zda nabídka aktivit zcela odpovídá plánům zájmového vzdělávání seniorů a také jejich vzdělávacím potřebám. Výzkum by bylo dobré rozšířit i o tuto problematiku a podat tak soubornější pohled na zájmové vzdělávání seniorů. Také by bylo určitě zajímavé zaměřit se na více podobných institucí a zjistit, zda se budou výstupy shodovat. S lítostí konstatuji, že náhled na tuto problematiku není ucelený.

Jak jsem již výše uvedla senioři jsou početně významná sociální skupina, již dnes tvoří třetinu celkové populace. Proto je velice důležité cíleně, zvláště v této oblasti podporovat organizace, které se touto činností zabývají, ale také prosazovat, aby se ony samy cíleně zaměřovaly na specialisty - geragogy, andragogy, pedagogy, kteří mají zkušenosti s touto cílovou skupinou, nebo jsou alespoň ochotni se v tomto směru dále rozvíjet a spolupracovat. Vzdělávání seniorů má z pohledu společenského i individuálního vysokou hodnotu. Jeho cílem je smysluplně kultivovat čas těchto lidí a nejen to. Se starými lidmi je často nevhodně manipulováno nejen v různých institucích, stávají se oběťmi různých obchodních firem a jiných podvodníků. Je tedy vzrůstající potřebou, aby rozuměli dnešní společnosti, jejím problémům, a také se učili, jak se efektivně bránit zahlcujícím negativním jevům. Vzdělávání seniorů je jednou z možností, jak zabránit jejich zneužívání a připravit je na nevhodné a urážející chování mladších lidí s čímž se v dnešní době bohužel setkáváme a budeme setkávat stále častěji. Senioři by měli mít možnost ke stáří přistupovat zodpovědně a aktivně, navštěvovat vzdělávací centra, účastnit se vzdělávacích programů. Vzdělávací programy musí současně vycházet ze zájmu studentů - seniorů. S tím úzce souvisí nutnost rozšíření nabídky vzdělávacích programů. Poroste zájem o kurzy uživatelských znalostí nových moderních technologií, také kurzy zaměřené na finanční a právní problematiku, nebo např. studium cizích jazyků. Hlavní význam vzdělávacích aktivit pro seniorskou populaci by se měl nacházet v tom, že budou

opakovaně nabízet nové informace, pozitivně podporovat stárnutí a stáří a učit jedince aktivně stáří prožívat. Zapojení do společenského dění zvyšuje u seniorů chuť do života a smysluplnost existence. Proto je také žádoucí, aby toto podporovala i společnost. Přichází doba, která si žádá podporu institucí, které se primárně zabývají vzdělávací činností či centrálně řízený systém.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- Bartoňková, H. (2013). *Teorie celoživotního vzdělávání: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: UP.
- Bednaříková, I. (2006). *Kapitoly z andragogiky 1*. Olomouc: UP.
- Bednaříková, I. (2006). *Kapitoly z andragogiky 2*. Olomouc: UP.
- Beneš, M. (2014). *Andragogika*. Praha: Grada.
- Benešová, D. (2014). *Gerontagogika: vybrané kapitoly*. Praha: Univerzita JAK
- Bočková, V. (2002). *Vzdělávání - průvodní jev života*. Olomouc: UP.
- Brezinka, W. (2001). *Východiska k poznání výchovy: úvod k základům vědy o výchově, k filozofii výchovy a k praktické pedagogice*. Brno: L. Marek.
- Čevela, R. ; Kalvach, Z. & Čeledová, L. (2012). *Sociální gerontologie*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Disman, M. (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Příručka pro uživatele. Praha: Karolinum.
- Dvořáková, M. (2013). *Technologie vzdělávání dospělých I: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: UP.
- Dvořáková, M. & Šerák, M. (2016). *Andragogika a vzdělávání dospělých: vybrané kapitoly*. Praha: Filozofická fakulta UK.
- Fábry, V. (1986). *Formy výchovno-vzdelávacej činnosti v osvetových zariadeniach*. In: HOLEČKO, M. (1986). *Výchovno-vzdelávací proces v osvetových zariadeniach*. Bratislava: Osvetový ústav.
- Faure, E. (1972). *Learning to be: the world of education today and tomorrow*. 2. impr. Paris: Unesco.
- Hauke, M. (2014). *Zvládání problémových situací se seniory*. Praha: Grada Publishing, a.s.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál.

Hegyí, L. & Krajčík Š.(2010). *Geriatría*. Bratislava: Herba.

Hradečná, M. (1995). *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum.

Indrák, A. (2008). *Psychologické základy vzdělávání dospělých: kvalifikační (certifikovaný) kurz pro lektory ve vzdělávání dospělých*. Olomouc: UP.

Indrák, A. (2011). *Psychologické základy vzdělávání dospělých*. Olomouc: UP.

Janiš, K. & Skopalová, J. (2016). *Volný čas seniorů*. Praha: Grada Publishing a.s.

Klevetová, D. & Dlabalová, I. (2007). *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing a.s.

Komenský, J. A. (1948). *Vševýchova*. Praha. Státní nakladatelství.

Kozáková, Z. & Müller, O. (2006). *Aktivizační přístupy k osobám seniorského věku*. Olomouc: UP.

Křivohlavý, J. (2006). *Psychologie smysluplnosti existence. Otázky na vrcholu života*. Praha: Grada Publishing a.s.

Langmeier, J. & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. 2. Praha: Grada.

Livečka, E. (1997). *Úvod do gerontopedagogiky*. Praha: ÚŠI MŠ ČSR.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

Mühlpachr, P. (2001). *Pedagogická orientace 2*. Brno: MU.

Mühlpachr, P. (2004). *Gerontopedagogika..* Brno: MU.

Mühlpachr, P. & Staníček, P. (2001). *Geragogika pro speciální pedagogy*. 1. vyd. Brno: MU.

Mužík, J. (1998). *Andragogická didaktika*. Vyd. 1. Praha: Codex Bohemia.

- Mužík, J. (2005). *Didaktika profesního vzdělávání dospělých*. Plzeň: Fraus.
- Nakonečný, M. (1997). *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia.
- Ondráková, J. ; Tauchmanová, V. ; Janiš ml., K. ; Pavlíková, S., & Jehlička, V. (2012). *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Palán, Z. (2002). *Lidské zdroje výkladový slovník*. Praha: Academia.
- Palán, Z. (1997). *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha: DAHA.
- Petřkovská, A.& Čornaničová, R. (2004). *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů: studijní texty pro distanční studium*. Olomouc: UP.
- Pichaud, C. & Thareauová, I. (1998). *Soužití se staršími lidmi*. Praha: Portál.
- Pospíšil, O. (2001). *Pedagogika dospělých – andragogika (studijní text)*. Praha: UK.
- Průcha, J. (2002). *Moderní pedagogika*. Praha: Portál.
- Průcha, J. (2014). *Andragogický výzkum*. Praha: Grada.
- Průcha, J. & Veteška, J. (2012). *Andragogický slovník*. Praha: Grada.
- Rabušicová, M. (2006). *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity U 11*. Brno: MU.
- Rabušicová, M. & Rabušic, L. (2008). *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: MU.
- Říčan, P. (2006). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Strauss, A., & Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.
- Šerák, M. (2005). *Zájmové vzdělávání dospělých*. Edice celoživotního vzdělávání. Svazek 19. Praha: MJF Praha.
- Šerák, M. (2009). *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál.

Švaříček, R., & Šedřová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Špatenková, N. & Smékalová, L. (2015). *Edukace seniorů*. Praha: Grada Publishing a.s.

Tuma, M. (1986). *Metódy výchovno-vzdelávacej činnosti v osvetových zariadeniach*. In: Holečko, M. (1986). *Výchovno-vzdelávací proces v osvetových zariadeniach*. Bratislava: Osvetový ústav.

Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.

Veteška, J. & Tureckiová M. (2008). *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada.

Vyhnánková, K. (2007). *Vzdělávání dospělých v České republice a Evropské unii*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.

Vymazal, J. (1990). *Mimoškolská výchova a vzdělávání dospělých a její institucionální systém v ČSR*. Vyd. 1 Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Žumárová, M. (2012). *Subjektivní pohoda a kvalita života seniorů*. Prešov: Akcent print.

Bílá kniha. (2001). Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. Citováno 28. září 2021. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelani-v-cr>

DZVR. (2007). Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky. Citováno 28. září 2021. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/dlouhodoby-zamer-vzdelavani-a-rozvoje-vzdelavaci-soustavy-cr>

Memorandum. (2000). Memorandum o celoživotním učení. Citováno 28. září 2021. Dostupné z: <http://old.nvf.cz/archiv/memorandum/obsah.htm>

MPSV. (2021). Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí. Citováno 30. září 2021. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/narodni-akcni-plan-podporujici-pozitivni-starnuti>

OPRLZ. (2003). Operační program Rozvoj lidských zdrojů období 2004-2006. Citováno 28. září 2021. Dostupné z:

<https://www.msmt.cz/strukturalnifondy-1/operacni-program-rozvoj-lidskych-zdroju>

Strategie 2020. (2014). Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020. Citováno 28.zář 2021. Dostupné z:

<https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-vzdelavaci-politiky-2020-1>

ZVRVS. (2014). Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2015-2020. Citováno 28.zář 2021. Dostupné z:

<https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/dz-2015-2020>

SEZNAM POUŽITÝCH OBRÁZKŮ

- Obrázek č. 1 Edukace jako spojení výchovy a vzdělávání
- Obrázek č. 2 Typy celoživotního vzdělávání
- Obrázek č. 3 Pyramida potřeb
- Obrázek č. 4 Pozice vzdělávání dospělých v kontextu celoživotního vzdělávání
- Obrázek č. 5 Počet obyvatel v Jeseníku a jeho zázemí

SEZNAM POUŽITÝCH TABULEK

- Tabulka č. 1 Seznam respondentů
- Tabulka č. 2 Program Akademie 3. věku v Jeseníku 2015/2016 - 2019/2020
(5 let činnosti)

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

| | |
|-------------|--|
| A3V | Akademie 3. věku |
| CSA Jeseník | Centrum společných aktivit Jeseník |
| CSS Jeseník | Centrum sociálních služeb Jeseník |
| DVO | Dílčí výzkumná otázka |
| EU | Evropská unie |
| HVO | Hlavní výzkumná otázka |
| MěÚ | Městský úřad |
| MPSV ČR | Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky |
| OECD | Organizace pro hospodářskou spolupráci s rozvoj |
| OSN | Organizace spojených národů |
| UNESCO | Organizace pro výchovu vědu a kulturu |
| UTV | Univerzita třetího věku |
| UVČ | Univerzita volného času |
| VU3V | Virtuální univerzita 3. věku |

SEZNAM POUŽITÝCH PŘÍLOH

- Příloha č. 1 Harmonogramy A3V v období let 2015 - 2020
- Příloha č. 2 Vzor informovaného souhlasu účastníků výzkumu
- Příloha č. 3 Ukázka postupu kódování

Program Akademie třetího věku pro školní rok 2015/2016

1. **„Jesenické lázně v proměnách času „**
MUDr.Kubík Alois
Termín: 1.10.2015 v 16.00 hodin, Kaple v Jeseníku
2. **„ Myslivosť na Jesenicku „**
Ing. Řeha Martin
Termín : 29.10.2015 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
3. **„Kineziotaping- zdravý pohyb bez bolesti“**
Juříková Martina
Termín: 26.11.2015 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
4. **„Adventní táčky ve znamení hudby“**
Drgáčová Rafaela
Termín: 10.12.2015 v 17.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
5. **„Dobrovolnictví – Maltézská pomoc“**
Fukala Jan
Termín: 28.1.2016 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
6. **„Haló, pane malíři aneb Čím kreslí hudba ? “**
Drgáčová Rafaela
Termín: 25.2.2016 v 17. 00 hodin, Klub seniorů Jeseník
7. **„Senioři a požární bezpečnost „**
Bican Robert
Termín: 31.3.2016 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
8. **„Poezie čaje“**
Jirásek Zdeněk
Termín: 28.4.2016 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
9. **„ Tančírna v Račím údolí „**
Macháček Pavel
Termín: 26.5.2016 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
10. **„Prevence, příčiny a léčba artritických onemocnění „**
Mgr. Kalina Michal
Termín : 23.6.2016 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
11. **Slavnostní zakončení Akademie a závěrečné hodnocení**
Termín: 30.6.2016 v 16.00 hodin, v PPS Jeseník, Beskydská 1298

Poznávací zájezdy Akademie :

1. **„Polské příhraničí – Kladsko „**
Termín : duben 2016.
2. **„Putování polským příhraničím „ (Ziebice, Henrykow)**
Termín : červen 2016.

Vymětalová Věra, MěÚ Jeseník, Odbor soc. věcí a zdravotnictví,
tel : 584 498 421 , mail : vera.vymetalova@mujes.cz

Program Akademie třetího věku pro školní rok 2016/2017

- 1. Slovenské hory**
PaedDr. Turek Libor
Termín: 13.10.2016 v 16.00 hodin, Kaple v Jeseníku
- 2. Metabolické a endokrinologické onemocnění a věk**
MUDr. Slováčková Lada
Termín : 27.10.2016 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 3. Cvičení pro seniory, praktické ukázky zumbi**
Juříková Martina
Termín: 24.11.2016 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 4. Adventní táčky ve znamení hudby**
Drgáčová Rafaela
Termín: 15.12.2016 v 17.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 5. Historie dolování zlata na Jesenicku**
Macháček Pavel
Termín: 26.1.2017 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 6. Empedokles aneb čtyři živly v hudbě a říkadlech**
Drgáčová Rafaela
Termín: 23.2.2017 v 17. 00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 7. Jak se žije české menšině v rumunském Banátu**
Ing. Rotter Jan
Termín: 30.3.2017 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 8. Je zlo přirozenou součástí naší osobnosti?**
Jirásek Zdeněk
Termín: 27.4.2017 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 9. Život v přírodě – drobní živočichové**
Konečný Zdeněk
Termín: 25.5.2017 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 10. Slavnostní zakončení Akademie a závěrečné hodnocení**
Termín: 29.6.2017 v 16.00 hodin, CSS Jeseník, Beskydská 1298

Poznávací zájezdy Akademie :

- 1. „Prudnik a Moszna „** – město založené Rožmberky, pohádkový zámek a další zajímavosti v jejich okolí.
Termín : 15.9.2016
- 2. „Neznámý kraj, co by kamenem dohodil“** – nevšední památky a další zajímavosti z kraje nad Otmuchowem
Termín : 20.10.2016
- 3. „Neogotické zámky polského pohraničí-Jedrzejów, Sulislaw, Kopice“** - udržované i zpustlé zámky, postavené

ve stylu, kterým se v naší republice chlubí Hluboká nad Vltavou

Termín : duben 2017

4. **„Trochu přírody a historie“** – arboretum plné kvetoucích rododendronů, zajímavá architektura a další překvapení mezi Nysou a Opole

Termín : květen – červen 2017

Bc. Alena Kalinová, MěÚ Jeseník, Odbor soc. věcí a zdravotnictví,
tel : 584 498 406 , e-mail: alena.kalinova@mujes.cz

Program Akademie třetího věku pro školní rok 2017/2018

1. **Hledání ztraceného času**
Procházka Petr
Termín: 5.10.2017 v 16.00 hodin, Kino Pohoda v Jeseníku
2. **Bydlení I.**
Sdružení obrany spotřebitelů Moravy a Slezska, z.s.
Termín : 30.11.2017 v 14.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
3. **Adventní táčky ve znamení hudby**
Drgáčová Rafaela
Termín: 14.12.2017 v 17.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
4. **Bydlení II**
Sdružení obrany spotřebitelů Moravy a Slezska, z.s.
Termín: 11.01.2018 v 14.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
5. **Jesenicko nebylo žádná periferie aneb výlet do časů, kdy okres vzkvétal**
Macháček Pavel
Termín: 25.1.2018 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
6. **Vyhánění zimy aneb o zimě i lásce**
Drgáčová Rafaela
Termín: 22.02.2018 v 17. 00 hodin, Klub seniorů Jeseník
7. **Exekuce a co s ní?**
Vrbová Michaela
Termín: 29.3.2018 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
8. **Bezpečně na silnicích**
Neubauerová Tereza, Charouz Miroslav
Termín: 26.4.2018 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
9. **Etiketa správného chování a stolničení**
Hégr Kamil, Vyhlídalová Jarmila
Termín: 24.5.2018 v 16.00 hodin, Restaurace Labyrint Jeseník
10. **Slavnostní zakončení Akademie a závěrečné hodnocení**
Termín: 21.6.2018 v 16.00 hodin, CSS Jeseník, Beskydská 1298

Bc. Alena Kalinová, MěÚ Jeseník, Odbor soc. věcí a zdravotnictví,
tel : 584 498 406 , e-mail: alena.kalinova@mujes.cz

Program Akademie třetího věku pro školní rok 2018/2019

- 1. Libanon – cestopisná přednáška**
Marcel Šos
Termín: 11.10.2018 v 16.00 hodin, Kaple v Jeseníku
- 2. Vědomostní a manuální dovednosti v seniorském věku - vánoční tvoření**
Bc. Zdeňka Macháčková
Termín: 29.11.2018 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 3. Adventní táčky**
Drgáčová Rafaela
Termín: 13.12.2018 v 17.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 4. Odpolední jógování pro seniory**
Bc. Renata Plevová
Termín: 10.01.2019 v 17.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 5. Putování po zaniklých osadách Jesenicka**
Pavel Macháček
Termín: 31.1.2019 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 6. Mořeplavba**
Rafaela Drgáčová
Termín: 28.2.2019 v 17. 00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 7. Povídání u kávy o kávě**
Mgr. Kamil Hégr, Ing. Rotter Jan
Termín: 30.3.2019 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 8. Nepál – cesta k Mount Everestu**
Ing. Jan Prejda
Termín: 25.4.2019 v 16.:00 hodin, Klub seniorů Jeseník
- 9. Graäfenberg walking**
Kateřina Galušková
Termín: 30.5.2019 ve 14:00 hodin, Jeseník - lázně
- 10. Slavnostní zakončení Akademie a závěrečné hodnocení**
Termín: 20.6.2019 v 16.00 hodin, CSS Jeseník, Beskydská 1298

Bc. Alena Kalinová, MěÚ Jeseník, Odbor sociálních věcí a zdravotnictví a zdravotnictví,
K. Čapka 1147/10, blok A, 4. patro, dveře č. 406,
tel : 584 498 406, mobil: 606 075 675, e-mail: alena.kalinova@mujes.cz

Program Akademie třetího věku pro školní rok 2019/2020

1. **Nebojte se svých práv u lékaře - přednáška Kanceláře ombudsmana pro zdraví, z.s.**
Termín: 03.10.2019 v 14:30 hodin, CSA Jeseník*
2. **Dobrovolnictví na Jesenicku**
Termín: 28.11.2019 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
3. **Pečení a vánoční zvyky**
Termín: 19.12.2019 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
4. **Srí Lanka – cestopisná přednáška**
Termín: 09.01.2020 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
5. **Letecká tajemství nad Jeseníky**
Termín: 30.01.2020 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
6. **Co je v lese – hudebně aktivizační dílna**
Termín: 27.02.2020 v 17. 00 hodin, Klub seniorů Jeseník
7. **Kritické myšlení - pro seniory**
Termín: 26.3.2020 v 16.00 hodin, Klub seniorů Jeseník
8. **Povídání u vína o víně**
Termín: 30.4.2020 v 16.:00 hodin, Klub seniorů Jeseník
9. **30 let svobodného skautingu na Jesenicku**
Termín: 28.5.2020 v 16:00 hodin, Klub seniorů Jeseník
10. **Slavnostní zakončení Akademie a závěrečné hodnocení**
Termín: 18.6.2020 v 16.00 hodin, CSS Jeseník**

Klub seniorů, Dukelská 718/6

*Centrum společných aktivit Jeseník, ul. 28.října 870/18

** Centrum sociálních služeb Jeseník, Beskydská 1298/6
Bc. Alena Kalinová, MěÚ Jeseník, Odbor sociálních věcí a zdravotnictví,

K. Čapka 1147/10, blok A, 4. patro, dveře č. 406,

tel : 584 498 406, mobil: 606 075 675, e-

mail: alena.kalinova@mujes.cz

Informovaný souhlas účastníků výzkumu

Informovaný souhlas týkající se diplomové práce na téma: „Zájmové vzdělávání v klubu seniorů“

Žádám Vás o souhlas s poskytováním výzkumného materiálu pro výzkumný projekt ve formě audio nahrávky rozhovoru.

Vzhledem k citlivosti zkoumané problematiky je náležitá pozornost věnována etickým otázkám a zajištění bezpečí informantů. Důraz je kladen na:

- Anonymitu informantů – v prepisech rozhovorů budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje.
- Mlčenlivost výzkumnice ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že s výzkumným materiálem budu pracovat výhradně já).
- Po přepsání rozhovorů dojde k autorizaci textu – budete mít možnost vyjádřit se k uvedeným údajům a upravit je.
- Jako informant/informantka máte právo kdykoli odstoupit od výzkumné aktivity.

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu.

Alice Lenerová Podpis:

Podle zákona č. 101/2000 sbírky o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů uděluji souhlas s účastí v uvedeném výzkumném projektu a s poskytnutím výzkumného materiálu.

V Jeseníku dnePodpis:.....

Ukázka postupu kódování

motivace, bariéry

Mohu se zeptat na Váš věk? *No na to se mě radši ani neptejte, v létě mi bylo 80., ale myslela jsem, jak to kolem mě všechno padá, že se možná nedožiju.....*

Jaké bylo Vaše povolání, profese? *Prodavačka v Dukle až do důchodu...*

A kdy to bylo? *Jéje, to je hrozně dávno, do důchodu jsem šla v čtyřiapadesáti....*

Aha tak to máte asi 3 děti? *To už je teda víc než pětadvacet let co su v důchodě....ano, děti mám 3 dva syny a jednu dceru....taky 7 vnoučat a 4 pravnoučata.....*

Jak obvykle trávíte volný čas? *Po smrti manžela, víte on byl nemocný, ležák po mrtvici, na lůžku 4 roky.... Po smrti manžela, to už je ale dávno, starala jsem se 24 hodin denně, jsem se složila. Měla jsem zdravotní, ale i psychické problémy, já jsem se o něho starala.... jsem nedělala nic jiného než vařit, prát, převlékat. Ani na tu zahrádku jsem se nedostala. Ted' už je to lepší, mám čas, ale už zase nemůžu, bolí mě nohy.*

Neměla jste to jednoduché, tolik let bez odpočinku, a tak co tedy ráda děláte teď? *Všechno mi zabere moc času a bolí mě nohy, tak to všechno trvá. Když podělám co je potřeba, ráda se dívám na televizi, čtu časopisy, luštím křížovky v létě pěstuju nějakou zeleninu na zahrádce, ale už to taky nechám, to zalívání mně zmáhá a občas zajdu do klubuk děckám nechodím, jsem radši když přijdou oni ke mně.*

No výborně, na to jsem se Vás právě chtěla zeptat. Na co chodíte do klubu, na Akademii? *Chodím na Akademii a na košíky.*

Jak dlouho už na Akademii chodíte? *Vzpomenete si, kdy jste byla poprvé? Co bylo tématem přednášky? Kdo byl lektor? Jak Vás to bavilo? Ne, to už nevím, to si nepamatuju....víte to bylo rok po smrti manžela, pomohla mi sestra, která mě vytáhla do klubu na přednášku, postupně jsem našla, jak se to říká, další zpřízněné duše... A jak je to dávno? 15 roků.....*

Co Vás Akademii nejvíc baví, co se Vám zde líbí? *Proč jste se rozhodl/a trávit volný čas takto? Jsem ráda mezi lidima, byla jsem zvyklá v obchodě.....Baví mě to, vždycky se najde něco co mně zajímá.....a musím se donutit jít přes celé město, pohyb je velice důležitý, aby se člověk mohl o sebe postarat až do konce.....*

Je něco co Vás naopak odrazuje? Co Vám vadí, resp. není v podle Vašich představ? *To, že je nás pořád míň, které znám. ...chodí noví, ale ty už neznám, tak si ani nepopovídáme.....Chtěla bych být mladší, zapomínám a všechno mi trvá....ty roky na nohách v obchodě jsou znát.....Chtěla bych ještě jezdit na zájezdy, ale to nastupování a vystupování už pro mě není.....*